

Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej. Nr 11

**Potencjał gospodarczy
aglomeracji poznańskiej**

Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej

Numer 11

Redaktor serii:

Tomasz Kaczmarek Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Rada redakcyjna:

Wojciech Bonenberg Politechnika Poznańska

Wanda M. Gaczek Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Roman Jaszczak Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Andrzej Mizgajski Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Wanda M. Gaczek,
Józef W. Komorowski,
Robert Romanowski, Marek Urbaniak

**Potencjał gospodarczy
aglomeracji poznańskiej**

Bogucki Wydawnictwo Naukowe • Poznań 2011

Autorzy:
Wanda M. Gaczek
Józef W. Komorowski
Robert Romanowski
Marek Urbaniak

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzent: prof. UAM dr hab. Lidia Mierzejewska

Fotografie na okładce: Marek Kaczmarczyk, Andrzej Kijowski, Wojciech Mania, Archiwum Centrum Logistyczno-Inwestycyjnego Poznań

Seria wydawnicza
Centrum Badań Metropolitalnych UAM
ul. Dziegiełowa 27, 61-680 Poznań
tel./fax 61 829 63 36
cbm@amu.edu.pl
www.cbm.amu.edu.pl

Sekretarz redakcji: Michał Wójcicki

Publikacja finansowana ze środków Rady Aglomeracji Poznańskiej
(Miasta Poznania, Powiatu Poznańskiego, miast i gmin: Buk, Czerwonak,
Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Kostrzyn, Kórnik, Luboń, Mosina,
Murowana Goślina, Pobiedziska, Puszczykowo, Rokietnica, Skoki,
Stęszew, Suchy Las, Swarzędz, Szamotuły, Śrem, Tarnowo Podgórne)

Copyright © CBM UAM, Poznań 2011

ISBN 978-83-62662-55-5

Przygotowanie do druku:
Bogucki Wydawnictwo Naukowe
ul. Górna Wilda 90, 61-576 Poznań
tel. +48 61 8336580
e-mail: bogucki@bogucki.com.pl
www.bogucki.com.pl

Druk:
Zakład Graficzny UAM
ul. Wieniawskiego 1, 61-712 Poznań

Spis treści

1. Wprowadzenie	7
2. Aglomeracja poznańska na tle innych aglomeracji w Polsce	12
2.1. Wartość dodana brutto – dynamika zmian, struktura wytwarzania, wydajność pracy	12
2.2. Różnice produktu krajowego brutto na mieszkańca.	17
2.3. Ranking aglomeracji według potencjału gospodarczego	20
3. Przestrzenne zróżnicowanie gospodarki w aglomeracji poznańskiej	23
3.1. Poziom i struktura przedsiębiorczości	23
3.2. Zmiany liczby pracujących w pierścieniach gmin otaczających Poznań	27
3.3. Aktywność przedsiębiorcza w gminach.	29
3.4. Wiodące przedsiębiorstwa aglomeracji	31
3.4.1. Liczba spółek z kapitałem zagranicznym	31
3.4.2. Podmioty gospodarcze aglomeracji o najwyższych przychodach w Polsce	33
3.4.3. Najwięksi eksporterzy i firmy innowacyjne w aglomeracji	37
4. Poznań jako biegun wzrostu aglomeracji	40
4.1. Struktura przetwórstwa przemysłowego	42
4.2. Struktura zatrudnienia i przeciętne wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw.	45
4.3. Sektor badawczo-rozwojowy Poznania	47
4.4. Innowacyjność przemysłu Poznania	52
5. Wspieranie innowacyjności w aglomeracji poznańskiej	56
5.1. Podmioty otoczenia biznesu wspierające innowacyjność.	56
5.2. Inwestycje innowacyjne dofinansowywane ze środków unijnych	60
6. Dochody budżetów gmin aglomeracji poznańskiej	65
6.1. Zróżnicowanie dochodów własnych w gminach	65
6.2. Źródła dochodów własnych w aglomeracji	66
6.3. Charakterystyka wydatków budżetowych	70
6.4. Kondycja finansowa gmin aglomeracji	74
7. Działania na rzecz przedsiębiorczości i innowacyjności w gminach	76
7.1. Wspieranie i bariery przedsiębiorczości	76
7.2. Instytucjonalne warunki i możliwości wsparcia rozwoju gminy	79
7.3. Wiedza i gospodarka w Wielkopolsce – obszary powiązania	81
8. Kierunki rozwoju gospodarki w aglomeracji	83

9. Ocena cech i zagrożeń potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej	88
9.1. Analiza SWOT gospodarki aglomeracji poznańskiej	88
9.2. Wnioski na potrzeby strategii rozwoju aglomeracji poznańskiej . . .	91
10. Wybrane ważne firmy, strefy aktywizacji gospodarczej i wydarzenia biznesowe	93
Literatura	111

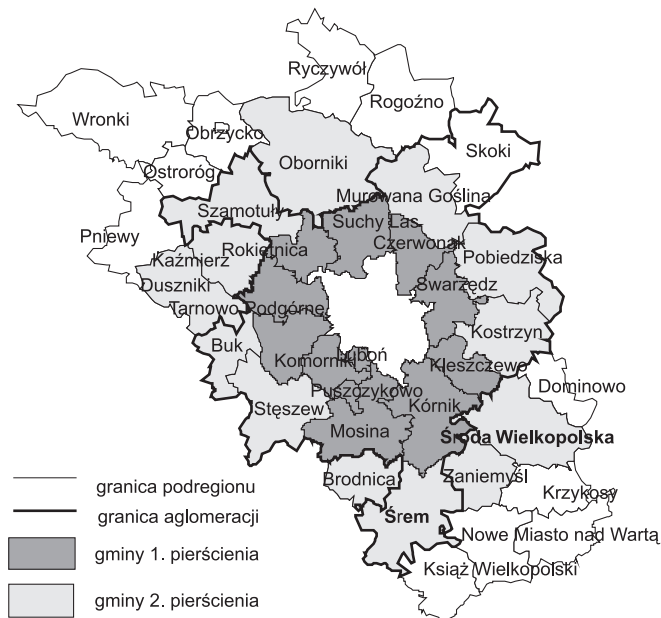
1. Wprowadzenie

Procesy gospodarowania w aglomeracji są wyjątkowo złożone, a przeobrażenia struktury gospodarki uzależnione od bardzo wielu wewnętrznych i zewnętrznych czynników oraz dotychczasowej ścieżki rozwoju. Powszechnie uważa się, że decydujące znaczenie dla budowania potencjału gospodarczego aglomeracji mają czynniki endogeniczne, w tym kapitał instytucjonalny, kapitał społeczny i ludzki, struktury organizacyjne oraz umiejętność współpracy jednostek tworzących aglomerację w warunkach globalnej konkurencyjności. Potencjał gospodarczy aglomeracji jest przede wszystkim efektem poziomu rozwoju przedsiębiorstw działających na jej obszarze. Przedsiębiorstwa te, dysponując określoną wartością aktywów wewnętrznych, wykorzystują korzyści skali i zewnętrzne korzyści aglomeracji. Korzyści skali są skutkiem wielkości potencjalnego rynku zbytu, a tym samym możliwości zwiększania produkcji, ale ich spożytkowanie zależy od wewnętrznego kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa, stosowanych technologii, innowacyjności oraz marketingowych umiejętności zachowania się na konkurencyjnym rynku. Korzyści aglomeracji mają charakter zewnętrzny (pojawiają się bez bezpośrednich nakładów ponoszonych przez przedsiębiorstwa), są skutkiem korzyści wspólnej lokalizacji i urbanizacji. Korzyści zewnętrzne mogą istotnie wpływać na łatwość rozszerzania rynków zbytu, a tym samym zwiększanie korzyści skali.

Mimo pojawienia się łatwości komunikacji i przesyłania informacji, klasyczne, zewnętrzne korzyści aglomeracji, a także ich efekty z przeszłości, utrzymują przewagę konkurencyjną aglomeracji w przestrzeni regionu i kraju¹. Nadal największe miasta wraz z bezpośrednio przylegającymi obszarami charakteryzują się najwyższymi wskaźnikami PKB per capita, najwyższą wydajnością pracy i zapewniają swoim mieszkańcom najlepsze materialne warunki na rynku pracy. Wszystkie cechują się też niską bądź bardzo niską stopą bezrobocia.

Ocena potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej zostanie przeprowadzona na podstawie porównania wartości dodanej brutto (WDB) i struktury jej wytwarzania oraz zróżnicowania PKB per capita w największych polskich aglomeracjach. W uzupełnieniu dokonana zostanie analiza przestrzennego zróżnicowania gospodarki wewnątrz aglomeracji poznańskiej (poziom i struktura przedsiębiorczości) oraz zidentyfikowane zostaną najważniejsze ponadlokalne przedsiębiorstwa działające na jej obszarze. Osobno scharakteryzowano strukturę gospodarki Poznania, który jest traktowany jako biegun wzrostu nie tylko aglomeracji, ale również regionu Wielkopolski. Analiza porównawcza prowadzona jest w odniesieniu do przestrzeni miasta centralnego i podregionu poznańskiego oraz wszystkich gmin tworzących aglomerację poznańską, a odrębnie dla wybranych cech także gmin pierwszego i drugiego pierścienia wokół Poznania (ryc. 1). Tym samym zakres przestrzenny przeprowadzonej analizy jest niejednorodny – potencjał gospodar-

¹ Więcej na temat korzyści aglomeracji patrz Parysek (2010).

Ryc. 1. Podregion poznański, granice aglomeracji poznańskiej i pierścienie gmin wokół Poznania

Źródło: opracowanie własne.

czy aglomeracji poznańskiej na tle innych aglomeracji polskich przedstawiany jest w skali podregionów, a zróżnicowanie wewnętrzne potencjału gospodarczego w skali gmin aglomeracji poznańskiej. Niejednolity jest również zakres czasowy analizy. W części analiz dane obejmują okres od 2000 do 2008 r., a wszędzie tam, gdzie była możliwość uzyskania pierwotnych lub wtórnych informacji, analizy przeprowadzono do roku 2010.

Podjęte badania mają przyczynić się do określenia celów strategicznych i wskazania działań, jakie mogą być podejmowane na rzecz wzmocnienia potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej i jakie można zaproponować w strategii rozwoju aglomeracji. Zakłada się, że istniejący potencjał gospodarczy oraz dotychczasowa ścieżka wzrostu gospodarczego w znacznym stopniu określają przyszłe kierunki rozwoju aglomeracji. Na podstawie wyników analizy można zidentyfikować silne i słabe strony jej gospodarki, a po uwzględnieniu szans i zagrożeń występujących w otoczeniu wskazać „punkty” wymagające wsparcia ze strony władz samorządowych w kontekście obowiązujących przepisów prawnych. Aktywność jednostek samorządu terytorialnego jest determinowana przepisami ustawy o samorządzie gminnym (8 marca 1990 r.) oraz ustawy o samorządzie powiatowym (5 czerwca 1998 r.), które określają ich kompetencje i zadania. Wpływ na sposoby stymulowania przedsiębiorczości przez jednostki samorządu terytorialnego ma też ustawa o finansach publicznych (30 czerwca 2005 r.), Prawo zamówień publicznych z dnia 29 stycznia 2004 r. oraz Kodeks postępowania administracyjnego (14 czerwca 1960 r.). Dla stymulowania rozwoju lokalnego istotne są również akty pra-

wa lokalnego, które dotyczą m.in.: budżetu, programów gospodarczych, ustalania zakresu działania jednostek pomocniczych, spraw majątkowych gminy, uchwał w sprawach podatków i opłat lokalnych oraz uchwał w sprawach współdziałania z innymi gminami i regionami, a także z mieszkańcami i organizacjami społecznymi.

Przedmiotem analizy wewnątrz aglomeracji poznańskiej jest struktura branżowa podmiotów gospodarczych, ich rozmieszczenie, sektor badań i rozwoju oraz jednostki otoczenia biznesu, a także relacje między tymi podmiotami. Analizą obejmuje się również zróżnicowanie dochodów własnych, ze szczególnym uwzględnieniem dochodów podatkowych, wydatki inwestycyjne gmin oraz wykorzystywanie środków unijnych na rzecz wspierania innowacyjności i przedsiębiorczości.

Możliwość wnioskowania ogranicza brak kompleksowego badania przedsiębiorstw zapewniającego pełną wiedzę o sytuacji i problemach gospodarki aglomeracji. W trakcie analizy korzystano z dostępnych opracowań tematycznych obejmujących województwo wielkopolskie oraz badań realizowanych podczas prac nad Regionalną Strategią Innowacji i jej monitoringiem. Źródłem informacji były też badania ankietowe gmin, jednostek naukowo-badawczych oraz podmiotów otoczenia biznesu. Pełna diagnoza branż rozwijanych w aglomeracji wymaga podjęcia dalszych badań środowiska gospodarczego w ramach tworzonego Obserwatorium Gospodarki i Rynku Pracy Aglomeracji Poznańskiej.

Koniecznym warunkiem wzmocnienia potencjału gospodarczego i budowania przewagi konkurencyjnej aglomeracji poznańskiej jest podnoszenie innowacyjności i unowocześnienie struktury gospodarki, tak żeby skierować ją na ścieżkę gospodarki opartej na wiedzy. Spełnienie tego warunku wymaga podejmowania określonych działań wewnątrz aglomeracji, w tym zapewnienia przedsiębiorcom informacji i wiedzy o realizowanych badaniach w poznańskim ośrodku badawczym oraz przełamania nieufności przed kontaktami firm z jednostkami naukowymi i urzędami publicznymi. Znaczenie ma także poszukiwanie możliwości synergii koncepcji rozwojowych, koordynowanie wybranych działań wspomagających gospodarkę, np. w zakresie udostępniania przedsiębiorcom informacji biznesowych oraz informacji o możliwościach wykorzystywania zewnętrznych środków na realizację projektów innowacyjnych, promowania aglomeracji poza regionem, propagowania inicjatyw klastrowych czy związków producenckich.

Aglomerację poznańską w wymiarze gospodarczym charakteryzują liczne więzi instytucjonalne tworzone przez różnorodne podmioty gospodarcze, w tym jednostki otoczenia biznesu i przedsiębiorstwa produkcyjne oraz usługowe, jednostki naukowo-badawcze, uczelnie wyższe oraz instytucje samorządowe. Gospodarka w aglomeracji opiera się na endogenicznych zasobach kapitału, wiedzy, dobrej dostępności komunikacyjnej i możliwościach inwestowania, relatywnie dużej liczbie przedsiębiorstw oraz kompleksowości działania podmiotów wsparcia biznesu. Znaczącą rolę odgrywa także zdolność do identyfikacji pożądanych kierunków rozwoju, a przede wszystkim umiejętność zogniskowania wokół tych kierunków i przyjętych celów strategicznych możliwie jak największej liczby podmiotów aglomeracyjnej sceny społeczno-gospodarczej. Możliwość takie może posiadać formalny bądź nieformalny związek/stowarzyszenie samorządowe – w przypadku

aglomeracji poznańskiej będzie to Stowarzyszenie Metropolia Poznań. Dotychczas obowiązujące przepisy prawne nie wprowadzają odrębnego szczebla samorządowej władzy dla aglomeracji czy obszaru metropolitalnego. Jednostkami wspierającymi kreowanie kierunków i celów strategicznego rozwoju aglomeracji poznańskiej będą lokalni bądź regionalni liderzy ze sfery gospodarczej (np. najwięksi eksporterzy, największe przedsiębiorstwa produkcyjne, jednostki usług wyższego rzędu – zwłaszcza sektora bankowo-finansowego), sektora nauki (uniwersytety, jednostki naukowo-badawcze), wybrane, ważniejsze jednostki otoczenia biznesu oraz, co może być szczególnie istotne dla wzmocnienia roli i wykorzystania sektora kreatywnego, przedstawiciele kultury wysokiej.

Potencjał gospodarczy aglomeracji jest warunkiem koniecznym jej rozwoju i tworzy się w bardzo długim czasie. Tylko w części wzmocnienie tego potencjału w aglomeracji poznańskiej poddaje się stymulowaniu przez władze poszczególnych gmin czy władze Poznania. W grupie czynników budowania przewagi konkurencyjnej gospodarki znajdują się jednak takie czynniki, których występowanie i oddziaływanie może zależeć od zachowania władz miast i gmin tworzących aglomerację oraz ich gotowości i zdolności do podejmowania współpracy. Do działań tych należą nie tylko projekty wspólnej infrastruktury technicznej (np. system drogowy, system komunikacji publicznej, system obsługi wodociągowo-kanalizacyjnej czy system gospodarki odpadami), czy infrastruktury społecznej (oświata ponadpodstawowa, szkolnictwo wyższe, ośrodki kultury), ale także wspólne działania integrujące o charakterze miękkich projektów wspierania rozwoju kapitału ludzkiego, wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności. Działania te, zarówno o charakterze działań twardych związanych z projektami infrastrukturalnymi, jak i o charakterze działań miękkich, np. szkoleniowo-informacyjnych, będą bardziej skuteczne i efektywne w skali aglomeracji niż w skali pojedynczych gmin.

Jednocześnie, zwłaszcza w zakresie polityki gospodarczej i innowacyjnej, występuje duża zależność działań w jednostkach terytorialnych od regulacji na poziomie krajowym i unijnym. Funkcjonowanie systemu wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności w aglomeracji charakteryzuje więc dualizm podmiotów oddziaływania. Również funkcjonowanie sfery B+R może być zdeterminowane przez uwarunkowania centralne, a w mniejszym zakresie zależeć od procesów występujących w skali lokalnej. W efekcie możliwe jest kształtowanie się warunków rozwoju zgodnie z podejściem „z góry do dołu”. Specyfika potrzeb lokalnych w dziedzinie przedsiębiorczości i innowacyjności może więc nie być wystarczająco uwzględniana, a tym samym konieczne może okazać się zwiększanie aktywności władz regionalnych i lokalnych w inspirowaniu oraz inicjowaniu przedsięwzięć odpowiadających na lokalne problemy.

Wzrost znaczenia aglomeracji w rozwoju społeczno-gospodarczym wiąże się ze zwiększeniem roli samorządu terytorialnego w polityce wraz z wprowadzeniem w 1999 r. nowego podziału terytorialnego. Tworzone wcześniej w Polsce dokumenty polityki regionalnej według T.G. Grosse deklaratywnie obejmowały działania wspierające rozwój nowoczesnej gospodarki, ale zagadnienia te były niewystarczająco realizowane w praktyce (Grosse 2007). Znaczenie metropolii dla budowania przewagi konkurencyjnej kraju i przyspieszenia wzrostu gospodarczego pod-

kreślały kolejne dokumenty strategiczne rozwoju regionalnego kraju oraz koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 2030².

Ze względu na ograniczenia prawne, finansowe i organizacyjne w zakresie wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności przez gminy mogą pojawiać się nowe obszary integracji w wymiarze aglomeracji. Współpraca gmin aglomeracji jest istotna wobec braku rozwiniętej struktury wsparcia, przy potencjalnie jej dużej roli. Działania te mogą być traktowane jako źródło poprawy konkurencyjności lokalnej i czynniki wzmocnienia potencjału gospodarczego całej aglomeracji, w tym zwiększenia możliwości pozyskiwania nowych inwestorów i dostępu do funduszy unijnych.

W zakończeniu opracowania przedstawiono analizę silnych i słabych stron potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej, co może być punktem wyjścia dla sformułowania celów strategicznych oraz programów działań w Strategii Rozwoju Aglomeracji Poznańskiej do roku 2020.

² Patrz więcej www.mrr.gov.pl.

2. Aglomeracja poznańska na tle innych aglomeracji w Polsce

Potencjał gospodarczy aglomeracji można określić na podstawie wielkości wartości dodanej brutto lub produktu krajowego brutto oraz wskazania, jaki jest udział aglomeracji w wytwarzaniu tych wartości w kraju. Potencjał ten odzwierciedlają też wskaźniki PKB per capita i WDB na pracującego. Niestety utrudnieniem analizy jest dostępność danych statystycznych – GUS przygotowuje informacje o produkcie krajowym brutto dla województw (NUTS 2) i podregionów (NUTS 3). Granice podregionów najczęściej jednak nie pokrywają się z granicami aglomeracji. Możliwe są natomiast porównania miast centralnych aglomeracji Warszawy, Łodzi, Krakowa, Wrocławia, Poznania oraz Trójmiasta i podregionów policentrycznej aglomeracji śląskiej.

2.1. Wartość dodana brutto – dynamika zmian, struktura wytwarzania, wydajność pracy

Udział miast centralnych siedmiu głównych aglomeracji w wytwarzanym w kraju WDB w latach 2000–2008 nieznacznie zmalał. W 2000 r. wytworzyły one 30,3%, a w 2008 już tylko 29,7% WDB Polski³. Największą część WDB kraju wytwarza się na terenie Warszawy (w 2008 r. aż 13,2%, ale było to już nieco mniej niż w roku 2007). Poznań w 2008 r. wytworzył 2,9% WDB kraju, ale udział ten nieznacznie obniżył się również dopiero w ostatnim roku. Jednocześnie potencjał Krakowa pod tym względem był stale wyższy niż Poznania, a spadek udziału tego miasta w WDB łagodniejszy. Zmniejszanie się udziału Łodzi w tworzeniu krajowej wartości dodanej brutto zostało zahamowane od 2006 r. i od tego roku utrzymuje się na poziomie 2,4%. Potencjał gospodarczy Wrocławia mierzony udziałem w WDB Polski jest niższy niż Poznania, ale po niewielkich wahaniami na początku dekady, od roku 2006 stopniowo rośnie (tab. 1).

Odwrotna tendencja zmian występowała w podregionach otaczających miasta centralne aglomeracji, chociaż były one niejednolite. Podregiony łódzki i gdański mimo wzrostu wartości bezwzględnych produktu regionalnego wytwarzały zaledwie 0,8%–0,9% WDB kraju. Niewielkie wahania udziałów występowały w podregionie warszawskim wschodnim i krakowskim, natomiast podregiony poznański i wrocławski właściwie systematycznie zwiększały swój potencjał gospodarczy mierzony udziałem w wartości dodanej brutto.

³ Jednocześnie udział wszystkich podregionów składających się w przybliżeniu na główne aglomeracje polskie w tworzeniu wartości dodanej brutto w latach 2000–2008 stopniowo wzrastał. W 2000 r. wytworzyły one 44,2%, a w 2008 r. 45,3% WDB Polski (tab. 1).

Tabela 1. Wartość dodana brutto wytworzona w podregionach aglomeracji

Podregion	2000		2007		2008		Dynamika wzrostu 2000=100	
	mln zł	%	mln zł	na pracującego zł*	mln zł	%		na pracującego zł*
Polska	662 224	100,0	1029442	98678	1116476	100,0	104497	168,6
Łódź	16 849	2,5	24738	111562	27219	2,4	121339	161,5
łódzki	4 953	0,8	8551	96539	9409	0,8	103199	190,0
Warszawa	83 178	12,6	140462	173726	147799	13,2	174280	177,7
warszawski zachodni	12 954	2,0	22750	119358	25672	2,3	125058	198,2
warszawski wschodni	9 577	1,5	15831	101603	17928	1,6	111087	187,2
Kraków	20 847	3,2	32371	117781	34364	3,1	122218	164,8
krakowski	6 236	0,9	11360	77079	13175	1,2	85508	211,3
Katowicki	20 177	3,1	29972	114638	32419	2,9	121326	160,7
gliwicki	9 870	1,5	14613	109016	15895	1,4	114842	161,0
bytomski	6 643	1,0	9861	103475	10660	1,0	111217	160,5
tyski	8 823	1,3	13918	117955	16146	1,4	126953	183,0
sosnowiecki	13 288	2,0	20884	123251	21850	2,0	127227	164,4
Poznań	20 420	3,1	30801	131369	32834	2,9	142676	160,8
poznański	10 058	1,5	16792	104490	18760	1,7	113931	186,5
Wrocław	16 833	2,5	25303	118314	28476	2,6	120057	169,2
wrocławski	6 772	1,0	12036	89840	13699	1,2	99777	202,3
Trójmiasto	19 272	2,9	28838	129405	29460	2,6	129718	152,9
gdański	5 361	0,8	9166	101368	10116	0,9	104334	188,7

* pracujący łącznie z rolnictwem indywidualnym

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Pomijając specyfikę podregionów aglomeracji śląskiej⁴, należy stwierdzić, że największym potencjałem gospodarczym, poza centrum, dysponuje podregion warszawski zachodni i podregion poznański, które wytworzyły w 2008 r. odpowiednio 2,3% i 1,7% WDB Polski.

Dynamika wzrostu WDB miast centralnych aglomeracji była w latach 2000–2008 mniejsza niż dynamika wzrostu w podregionach otaczających. Wynika to z procesów migracji ludności do stref podmiejskich oraz stopniowego przesuwania się działalności inwestycyjnej i przedsiębiorczości w przestrzeni, ale także z procesów historycznych i stanu gospodarki wielkich miast na początku XXI w. W centrach większości aglomeracji pojawiły się siły wypychające nie tylko ludność i budownictwo mieszkaniowe, ale także działalność gospodarczą do stref podmiejskich. Wzrost potencjału gospodarczego obszarów otaczających można też tłumaczyć oddziaływaniem biegunów wzrostu, jakimi są miasta centralne w aglomeracjach.

⁴ W aglomeracji górnośląskiej zróżnicowanie pięciu podregionów nie wykazywało istotnych zmian i było mniejsze niż w innych aglomeracjach (por. tab. 1, 2 i 3).

Najsłabsza dynamika wzrostu WDB w latach 2000–2008 wystąpiła w Łodzi i Trójmieście oraz w niektórych podregionach aglomeracji górnośląskiej (katowickim, gliwickim i bytomskim). Dynamika wzrostu WDB w podregionie łódzkim wyprzedzała o 29 punktów Łódź, w podregionie wrocławskim o 33 punkty Wrocław, a w podregionie gdańskim o 35 punktów Trójmiasto. Największe różnice dynamiki wzrostu między centrum a podregionami otaczającymi wystąpiły w aglomeracji krakowskiej (sięgały aż 46,5 punktu na korzyść podregionu otaczającego), zaś najmniejsze różnice występowały między Warszawą a podregionem warszawskim wschodnim (zaledwie 10 punktów). Może to oznaczać stopniowy wzrost wpływu Krakowa na potencjał gospodarczy podregionu krakowskiego⁵. Pozytywne oddziaływanie bieguna wzrostu Warszawy występuje z większą siłą w podregionie warszawskim zachodnim, a słabo ujawnia się w warszawskim wschodnim. W aglomeracji poznańskiej dynamika wzrostu WDB w latach 2000–2008 wyprzedzała dynamikę Poznania o 26 punktów procentowych. Różnice dynamiki wzrostu widoczne już od 2005 r. właściwie potwierdzają pozytywne oddziaływanie centrum na potencjał gospodarczy obszarów otaczających w poszczególnych aglomeracjach, chociaż siła i kierunki tego oddziaływania są zróżnicowane⁶.

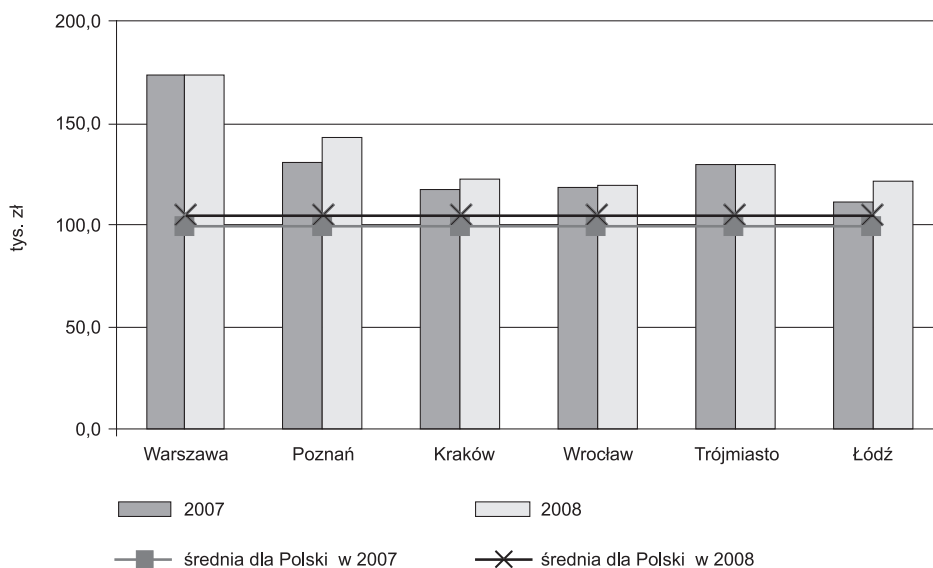
Różnice wydajności pracy między podregionami w Polsce są stosunkowo duże i powiązane ze strukturą gospodarki (tab. 1). Wydajność pracy – mierzona wskaźnikiem wartości dodanej brutto na pracującego – w miastach centralnych aglomeracji jest zdecydowanie wyższa niż średnia w kraju i najczęściej wyraźnie wyższa niż wydajność pracy w podregionach otaczających⁷. Największą przewagę w stosunku do średniej krajowej miała Warszawa, ale między 2007 a 2008 r. nie wystąpił tutaj istotny wzrost wydajności pracy. Podobna sytuacja wystąpiła w Trójmieście, a także we Wrocławiu i Krakowie, gdzie wzrosty wydajności pracy były niewielkie. Gospodarka Poznania jako centrum jedynej aglomeracji z analizowanych w Polsce znacząco podwyższyła wydajność pracy, a mniejsze wzrosty wystąpiły także w Łodzi (ryc. 2).

Wydajność pracy w Poznaniu systematycznie wzrastała, osiągając w 2008 r. 142,7 tys. zł WDB na pracującego, podczas gdy w podregionie poznańskim wynosiła w tym czasie 113,9 tys. zł. Różnice między podregionem poznańskim a Poznaniem w ostatnim okresie nieco zwiększyły się, ale dynamika wzrostu wydajności pracy była większa w podregionie poznańskim niż w centrum. Różnice te w aglomeracji poznańskiej nie były tak wysokie jak między Warszawą a podregionem warszawskim wschodnim, a także warszawskim zachodnim, czy między Krakowem a podregionem krakowskim. Najniższa wydajność pracy wśród centrów aglomeracji polskich występowała w Łodzi, ale różnice między Łodzią a podregionem łódzkim były zdecydowanie mniejsze niż między podregionami aglomeracji war-

⁵ Wcześniejsze badania nie potwierdzały takich procesów do 2004 r.

⁶ Więcej na temat zróżnicowań patrz Gaczek (2010b, s. 6–11).

⁷ Różnice między podregionami aglomeracji śląskiej mają nieco inny obraz związany z dotychczasowym rozwojem gospodarki. Podregion sosnowiecki i tyski charakteryzują się wyższą wydajnością pracy niż podregion katowicki. Specyfika wynika z policentryczności tego regionu oraz struktury wytwórczości.

Ryc. 2. Wartość dodana brutto na pracującego miast centralnych wybranych aglomeracji w Polsce

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

szawskiej, krakowskiej oraz poznańskiej. Największe różnice wystąpiły w aglomeracji krakowskiej – wydajność pracy w Krakowie była w 2008 r. aż o 36,7 tys. zł wyższa niż w podregionie krakowskim.

Między aglomeracjami, zarówno w miastach centralnych, jak i w podregionach otaczających, struktura źródeł wytwarzania WDB jest zróżnicowana i w części tłumaczy to różnice wydajności pracy. Struktura ta jest właściwie trwała, zmienia się w niewielkim stopniu i wynika z dotychczasowej ścieżki rozwoju regionów.

Udział sektora I (rolnictwo, leśnictwo) w WDB miast centralnych w 2008 r. nie przekraczał 0,1%, natomiast w podregionach otaczających wahał się między 4% a 6%. Gospodarka rolna w centrach aglomeracji była więc w sensie efektywności ekonomicznej nieistotna, natomiast na obszarach stref podmiejskich miała często znaczenie wyższe niż średnio w kraju (tab. 2). Może to potwierdzać konieczność utrzymania funkcji rolniczej, żywicielskiej na terenach wokół dużych miast.

Znaczenie przemysłu i budownictwa dla potencjału gospodarczego miast centralnych jest stale stosunkowo duże – chociaż wszędzie niższe niż średnio w Polsce.

Największe znaczenie przemysłu tradycyjnie występuje w niektórych podregionach aglomeracji śląskiej, a budownictwa w aglomeracji krakowskiej i wrocławskiej.

Udział budownictwa w tworzeniu WDB we wszystkich miastach, oprócz Łodzi i Warszawy, przekracza średnią dla kraju. Rola budownictwa jest z reguły większa w podregionach otaczających niż w miastach centralnych aglomeracji. Największa przewaga podregionu otaczającego w stosunku do centrum w zakresie znaczenia budownictwa w WDB wystąpiła w aglomeracji Trójmiasta, a jedyną aglomeracją, gdzie to znaczenie było mniejsze w podregionie otaczającym niż w centrum, była aglomeracja wrocławska.

Tabela 2. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności w podregionach i Polsce (podregion=100%)

	2007							2008					
	Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo*	Przemysł	Budownictwo	Handel i naprawy, hotele i restauracje, transport*	Posrednictwo finansowe, obsługa działalności gospodarczej*	Pozostała działalność usługowa	Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo*	Przemysł	Budownictwo	Handel i naprawy, hotele i restauracje, transport*	Posrednictwo finansowe, obsługa działalności gospodarczej*	Pozostała działalność usługowa	
Polska	4,3	24,3	6,5	27,1	19,2	18,5	3,7	23,9	7,0	26,9	19,6	18,9	
Łódź	0,1	21,1	5,5	29,2	24,7	19,4	0,1	21,1	5,6	28,1	25,4	19,7	
łódzki	5,7	31,2	7,1	27,0	14,0	15,0	4,9	30,6	7,4	26,8	14,9	15,4	
Warszawa	0,0	11,3	4,8	33,2	35,4	15,2	0,0	9,7	5,0	33,1	36,4	15,8	
warszawski zachodni	4,7	22,1	6,4	34,4	17,3	15,1	4,3	22,6	6,5	33,3	18,3	15,0	
warszawski wschodni	6,8	21,8	7,7	25,1	19,2	19,4	6,1	22,6	8,0	24,6	19,4	19,3	
Kraków	0,1	21,1	7,2	26,9	25,9	18,8	0,1	16,8	8,3	28,3	27,0	19,6	
krakowski	6,5	28,7	7,8	28,5	10,4	18,1	5,2	31,1	8,5	27,1	10,6	17,5	
katowicki	0,1	22,6	6,1	30,9	23,5	16,9	0,1	22,2	7,1	29,2	24,2	17,2	
gliwicki	0,7	33,1	6,4	23,1	21,7	15,0	0,7	32,8	7,1	22,6	21,4	15,4	
bytomski	1,5	25,6	7,0	27,1	18,4	20,4	1,4	24,9	6,9	26,1	19,7	21,0	
tyski	0,8	50,6	6,8	19,2	12,1	10,3	0,7	53,1	6,3	17,6	12,3	10,0	
sosnowiecki	1,2	35,1	7,1	26,8	16,1	13,7	1,1	32,8	7,1	26,6	17,8	14,6	
Poznań	0,1	21,5	7,2	32,8	22,2	16,2	0,1	21,3	7,7	30,8	23,3	16,8	
poznański	6,1	35,5	8,0	28,6	10,9	10,9	4,7	33,5	9,0	29,9	12,1	10,8	
Wrocław	0,1	15,7	8,1	28,7	27,6	19,9	0,1	14,9	8,2	27,3	30,2	19,3	
wrocławski	6,0	36,2	6,7	23,1	12,2	15,8	4,4	37,3	7,0	23,7	12,2	15,4	
Trójmiasto	0,1	20,4	6,0	30,2	25,7	17,5	0,1	18,1	7,4	30,0	25,6	18,8	
gdański	5,0	22,8	11,8	30,2	12,2	18,1	4,1	23,5	11,5	30,1	12,3	18,5	

* nazwy grup rodzajów działalności skrócone

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Znaczenie przemysłu w tworzeniu WDB aglomeracji maleje i jest wyraźnie większe w podregionach otaczających niż w miastach centralnych aglomeracji. Największe różnice znaczenia przemysłu między podregionami wystąpiły w aglomeracji łódzkiej i wrocławskiej. W Poznaniu w 2008 r. przemysł dostarczył 21,3% WDB i udział ten od 2005 r. stopniowo zmniejszał się⁸. Tendencja zmniejszania się znaczenia przemysłu w potencjale gospodarczym centrów aglomeracji jest trwała, z tym że najslabiej zaznacza się w Łodzi, a najsilniej w Krakowie. Prawie we wszystkich

podregionach otaczających znaczenie przemysłu w potencjale gospodarczym rosło. Wyjątkiem był podregion poznański, w którym przemysł wytworzył w 2008 r. 33,5%, podczas gdy w roku poprzednim 35,3% WDB. Oznacza to utrzymującą się dużą rolę przemysłu w gospodarce aglomeracji poznańskiej, ale znaczenie tego sektora słabnie.

Największe znaczenie w tworzeniu wartości dodanej brutto Polski odgrywają usługi, w których w 2008 r. wytworzono prawie 65,4% WDB kraju, a w centrach aglomeracji było ono oczywiście większe. W Warszawie w 2008 r. w usługach wytworzono prawie 85,3%, we Wrocławiu 76,8%, w Krakowie 74,9%, a w Poznaniu tylko 70,9% WDB. Wahania roli usług w centrach aglomeracji były po roku 2006 stosunkowo niewielkie. Znaczenie usług w podregionach otaczających centra aglomeracji, w których część obszaru znajduje się w tzw. cieniu miasta, jest zdecydowanie niższe niż w mieście centralnym. Przykładowo w podregionie wrocławskim usługi wytworzyły w 2008 r. około 51%, a w podregionie poznańskim prawie 53% WDB. Należy zauważyć, że znaczenie usług w potencjale gospodarczym podregionu poznańskiego stopniowo rośnie, z tym że proces taki obserwuje się prawie we wszystkich aglomeracjach, ale jego przebieg ma różną dynamikę (tab. 2).

Z sektora usług najistotniejsze dla potencjału gospodarczego są usługi wyższego rzędu, szczególnie dział „Pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości i działalności gospodarczej”. Udział tego działu pośrednio świadczy o nowoczesności sektora usług. Z tego punktu widzenia gospodarka aglomeracji poznańskiej (Poznań i podregion poznański) okazuje się najbardziej tradycyjna z siedmiu analizowanych⁸. Dział ten dostarczył w 2006 r. – 17,7%, w 2007 r. – 18,3%, a w 2008 r. – 19,6% WDB aglomeracji. Jednocześnie różnice między Poznaniem a podregionem poznańskim w badanym okresie były duże i nie zmieniły się (w 2008 r. sięgały 11,2 pp). W Poznaniu dział ten dostarczył w roku 2008 zaledwie 23,3% WDB, ale w porównaniu do poprzednich lat jego znaczenie stopniowo rosło. Jednocześnie ten dział usług odgrywał wyraźnie większą rolę w miastach centralnych innych aglomeracji – nawet jeżeli pominiemy przewagę Warszawy wynikającą z funkcji stołecznych – wytworzył we Wrocławiu 30,2%, Krakowie 27,0%, a w Trójmieście 25,6% WDB. Obserwowany wzrost udziału tego sektora usług w WDB w Poznaniu jest powolny, niższy niż w Krakowie i we Wrocławiu (tab. 2).

2.2. Różnice produktu krajowego brutto na mieszkańca

Różnice PKB *per capita* między obszarami są podstawowym wskaźnikiem wykorzystywanym dla uproszczonej oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Regiony o wysokim wskaźniku zaliczane są do obszarów dobrze rozwiniętych z gospodarką dysponującą dużą przewagą konkurencyjną, wyższymi płacami i po-

⁸ W Warszawie w 2006 r. przemysł wytworzył 11,7%, a w 2008 r. już tylko 9,7% WDB, we Wrocławiu w tym samym czasie 15,4% i 14,9%. W Krakowie 21,1% i 16,8% (por. tab. 2).

⁹ Nawet w konurbacji górnośląskiej (pięć podregionów) usługi tego typu wytworzyły w 2007 r. 19,1% WDB.

centrum nad obszarami otaczającymi występowała w aglomeracji warszawskiej. Przewaga Warszawy była stale zdecydowanie większa nad podregionem warszawskim wschodnim (w 2008 r. PKB *per capita* był w Warszawie wyższy o 71,6 tys. zł) niż warszawskim zachodnim (wyższy o 59,8 tys. zł). Różnice te zwiększały się przynajmniej od 2006 r.

Różnice między centrum a podregionami peryferyjnymi w pozostałych aglomeracjach polskich były wyraźnie mniejsze niż w aglomeracji warszawskiej – najniższą wartość osiągały w 2008 r. w aglomeracji łódzkiej, gdzie wartość PKB *per capita* w mieście centralnym była niska. We wszystkich branżach pod uwagę aglomeracjach, podobnie jak w warszawskiej, różnice te stopniowo rosły.

W aglomeracji poznańskiej różnice PKB *per capita* między Poznaniem a podregionem poznańskim również niestety stopniowo rosły – w 2006 r. wynosiły 24,6 tys. zł, w 2007 r. – 27,8 tys. zł, a w 2008 – 29,0 tys. zł.

Stosunkowo duże różnice PKB *per capita* występowały także między Krakowem a podregionem krakowskim, od 2007 r. nie zwiększały się, a w 2008 r. były tylko wyższe niż w aglomeracji poznańskiej. W aglomeracji wrocławskiej różnice między

Tabela 3. Produkt krajowy brutto w podregionach

Podregion	2006			2007			2008		
	mln zł	<i>per capita</i>		mln zł	<i>per capita</i>		mln zł	<i>per capita</i>	
		zł	ran- king*		zł	ran- king*		zł	ran- king*
Polska	1 060 031	27 799	x	1 176 737	30 873	x	1 275 432	33 462	x
Łódź	25 423	33 269	10	28 278	37 372	10	31 094	41 452	10
łódzki	8 732	23 285	28	9 774	26 013	27	10 748	28 550	27
Warszawa	142 731	83 933	1	160 560	94 185	1	168 841	98 854	1
warszawski zachodni	23 335	32 196	11	26 005	35 547	11	29 326	39 645	11
warszawski wschodni	16 614	22 511	32	18 097	24 295	37	20 480	27 226	33
Kraków	33 698	44 529	4	37 003	48 924	4	39 257	51 896	3
krakowski	11 677	17 649	58	12 985	19 499	58	15 051	22 447	54
katowicki	30 784	39 519	7	34 261	44 273	6	37 035	48 115	7
gliwicki	14 931	29 585	15	16 703	33 258	14	18 159	36 335	14
bytomski	10 313	22 356	33	11 272	24 542	35	12 178	26 631	34
tyski	13 852	36 227	9	15 909	41 560	8	18 444	48 142	6
sosnowiecki	22 018	30 317	14	23 872	33 025	15	24 961	34 680	16
Poznań	31 773	56 081	2	35 208	62 422	2	37 509	67 045	2
poznański	17 230	31 522	12	19 195	34 624	13	21 430	37 998	12
Wrocław	25 702	40 457	6	28 923	45 623	5	32 531	51 407	4
wrocławski	11 344	21 350	39	13 758	25 723	28	15 649	29 054	24
Trójmiasto	30 365	40 491	5	32 964	44 151	5	33 655	45 208	5
gdański	9 292	19 104	51	10 478	21 221	49	11 557	23 019	50

*miejsce wśród 66 wyodrębnionych przez GUS podregionów w Polsce

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

centrum a obszarami otaczającymi również stopniowo rosły, a w 2008 r. sięgały 22,4 tys. zł, były mniejsze niż w aglomeracji poznańskiej (tab. 3).

Zmiany różnic PKB *per capita* między podregionami sugerują oddziaływanie bieguna wzrostu centrum aglomeracji poznańskiej na tereny otaczające przynajmniej od połowy lat 90. (Gaczek 2010b, s. 11–19), a sam jej rozwój jest wyraźnie bardziej zrównoważony przestrzennie niż aglomeracji warszawskiej i aglomeracji krakowskiej. Oddziaływanie bieguna wzrostu Wrocławia zaczyna jednak stopniowo rosnąć – bezwzględne różnice PKB *per capita* między Wrocławiem a podregionem wrocławskim są co prawda mniejsze niż w aglomeracji poznańskiej czy krakowskiej, ale ich dynamika nie zwiększa się.

Warto również zauważyć, że najbardziej odległe miejsca w rankingu podregionów według PKB *per capita* zajmował podregion krakowski (54 miejsce) i podregion gdański (50 miejsce) przy bardzo wysokim miejscu Krakowa (3 pozycja) oraz Trójmiasta (5 pozycja). Tak duża rozpiętość pozycji podregionów w tych dwóch aglomeracjach sugeruje z jednej strony pewne niezrównoważenie rozwoju przestrzennego, a z drugiej – słabsze bądź ograniczone przestrzennie oddziaływanie centrów aglomeracji na obszary otaczające.

2.3. Ranking aglomeracji według potencjału gospodarczego

Wyróżnione do porównań siedem głównych aglomeracji polskich można uszeregować według ich potencjału gospodarczego na podstawie 9 cech (tab. 4). Wśród cech warunkujących pozycje według przyjętej prostej metody szeregowania znalazły się zarówno wskaźniki stanu w roku 2008 (np. WDB na pracującego, PKB *per capita*, struktura wytwarzania WDB), jak i wskaźniki dynamiki zmian wartości cech w latach 2000–2008 określone dla miasta centralnego oraz dla podregionów otaczających centrum. Dla oceny potencjału gospodarczego aglomeracji w zakresie struktury gospodarki bierze się pod uwagę udział usług wyższego rzędu w tworzeniu wartości dodanej brutto – pośrednio pozwala to ocenić stopień nowoczesności gospodarki. Dobór cech umożliwia pośrednio rozpatrywanie siły oddziaływania centrum na bezpośrednie otoczenie w aglomeracji.

Przewaga potencjału gospodarczego aglomeracji warszawskiej – nie tylko z racji funkcji stolicy – nad pozostałymi jest bardzo wysoka, między najslabszymi aglomeracjami Trójmiasta i Łodzi różnice sięgają 20 punktów, a między aglomeracją Poznania wynosiły tylko 12 punktów. Różnice między pozostałymi sześcioma aglomeracjami są już wyraźnie mniejsze (tab. 4).

Potencjał gospodarczy analizowanych aglomeracji pozwala je uszeregować w następującej kolejności: 1) **aglomeracja warszawska** – największy udział w tworzeniu WDB kraju (17,1%), bardzo wysoki PKB *per capita* w centrum aglomeracji, nowoczesna struktura gospodarki w centrum, wysoka dynamika wzrostu WDB i bardzo wysoka wydajność pracy w centrum, ponad średnią krajową wydajność pracy w podregionach otaczających, ale zróżnicowana dynamika przestrzennych kie-

runków zmian; 2) **aglomeracja poznańska** – dostarcza 4,6% WDB kraju, druga pozycja pod względem PKB *per capita* oraz pod względem wydajności pracy wśród podregionów, bardzo wysoka dynamika wzrostu WDB i wysoki poziom PKB *per capita* w podregionie otaczającym, względnie tradycyjna struktura gospodarki – mały udział usług w tworzeniu WDB w centrum aglomeracji; 3) **aglomeracja śląska** – dostarcza znaczącą część WDB kraju (8,7%), wysoka wydajność pracy w niektórych podregionach aglomeracji policentrycznej, bardzo wysoka pozycja pod względem PKB *per capita* niektórych podregionów, średnia dynamika wzrostu WDB, nadal tradycyjna struktura gospodarki w niektórych podregionach; 4) **aglomeracja wrocławska** – rosnący udział w tworzeniu WDB kraju (w 2008 r. – 3,8%), wskaźniki PKB *per capita* w centrum wysokie, a w podregionie otaczającym niższe od średniej krajowej, dynamika wzrostu WDB podregionu otaczającego bardzo wysoka, nowoczesna struktura gospodarki; 5) **aglomeracja krakowska** – utrzymujący się wysoki udział WDB w kraju (4,3% w 2008 r.), wydajność pracy w centrum stosunkowo niska, a wydajność pracy na obszarach otaczających bardzo niska, odległa pozycja podregionu otaczającego w zakresie PKB *per capita* przy znaczącej przewadze centrum, struktura gospodarki wewnątrz regionu wchodząca w fazę rozwoju nowoczesnego; 6) **aglomeracja trójmiejska** – spadający udział centrum w tworzeniu WDB w kraju, w sumie podregiony wytworzyły 3,5% WDB kraju, stosunkowo

Tabela 4. Ocena potencjału gospodarczego głównych polskich aglomeracji

Cechy	Aglomeracje						
	Warszawy	Krakowa	Śląska	Poznań	Wrocławia	Trójmiasta	Łodzi
Wielkość i zmiany WDB w centrum	+	+	+	+	+	+	-
Wielkość i zmiany WDB strefy otoczenia	+	+	+	+	+	-	-
Dynamika wzrostu WDB w centrum*	+	+	+	+	+	-	+
Dynamika wzrostu WDB strefy otoczenia*	+	+	+	+	+	+	+
Wydajność pracy w centrum**	+	+	+	+	+	+	+
Wydajność pracy w strefie otoczenia**	+	-	+	+	-	+	+
PKB <i>per capita</i> w centrum**	+	+	+	+	+	+	+
PKB <i>per capita</i> w strefie otoczenia**	+	+	+	+	+	+	+
Struktura gospodarki w centrum**	+	+	+	+	+	+	+
Potencjał gospodarczy aglomeracji	31	15	18	19	16	11	11

Uwaga: *dynamika wzrostu 2000–2008; ** w roku 2008

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 1 i 3.

słaba wydajność pracy w centrum, wyraźnie niższa wydajność pracy i PKB *per capita* podregionu otaczającego w stosunku do centrum, bardzo niska dynamika zmian WDB zarówno w centrum, jak i w otoczeniu, struktura gospodarki centrum w początkowej fazie nowoczesnego rozwoju; 7) **aglomeracja łódzka** – malejący udział WDB centrum, niewielki i stabilny udział podregionu otaczającego w tworzeniu WDB kraju (w 2008 r. w podregionach Łodzi i łódzkim wytworzono tylko 3,2% WDB kraju), słaba dynamika wzrostu WDB w centrum (niższa niż średnia krajowa WDB w centrum) przy wysokiej dynamice wzrostu WDB w strefie otoczenia, struktura gospodarki w początkowej fazie rozwoju nowoczesnego.

3. Przestrzenne zróżnicowanie gospodarki w aglomeracji poznańskiej

3.1. Poziom i struktura przedsiębiorczości

W aglomeracji poznańskiej w 2009 r. zarejestrowanych było 146,9 tys. podmiotów gospodarczych, wśród których aż 21,8% stanowiły jednostki sekcji *handel i naprawy*, a drugą pod względem liczebności grupą podmiotów była sekcja *obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej* (21,1%). Duże znaczenie w strukturze branżowej przedsiębiorstw miały jeszcze jednostki sekcji *budownictwo* (11,4%) oraz *przemysł* (10,6%). *Przemysł i budownictwo* wytworzyły w 2008 r. aż 28% wartości dodanej brutto. Sekcje *handel i naprawy, hotele i restauracje* oraz *transport i gospodarka magazynowa* wytworzyły łącznie około 31,5% WDB skupiając prawie 38% zarejestrowanych podmiotów gospodarczych.

Wewnątrz aglomeracji poznańskiej potencjał gospodarczy określony na podstawie koncentracji podmiotów gospodarczych jest wyraźnie zróżnicowany przestrzennie. Zaledwie w 9 gminach (Swarzędz, Śrem, Luboń, Tarnowo Podgórne, Mosina, Szamotuły, Czerwonak, Kórnik i Suchy Las) zarejestrowanych było w 2009 r. po ponad 2,5 tys. podmiotów – w sumie skupiały one 33,5 tys. czyli 22,8% podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON całej aglomeracji. W samym Poznaniu zarejestrowanych było w tym czasie około 95 tys. podmiotów, czyli prawie 65% ogólnej liczby podmiotów aglomeracji. Pozostałe 11 gmin tworzących aglomerację poznańską koncentrowało zaledwie 12,3% podmiotów gospodarczych. Potwierdza to wyraźne zróżnicowanie przestrzenne potencjału gospodarczego tego regionu funkcjonalnego.

Największy stopień koncentracji przestrzennej przedsiębiorstw występuje w takich sektorach, jak: pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, a także ochrona zdrowia i pomoc społeczna, które w dużym stopniu koncentrują się w centrum aglomeracji oraz wchodzących w skład aglomeracji miastach powiatowych (Śrem i Szamotuły). Zgodnie z oczekiwaniami mniejszy stopień koncentracji przestrzennej dotyczy działu administracja publiczna, obrona narodowa, ubezpieczenia.

Potencjał gospodarczy Poznania jest stale największy, ale przewaga ta w umownie określonych granicach aglomeracji poznańskiej stopniowo zmniejsza się. Jednym z dowodów na zmniejszanie się udziału Poznania w potencjale gospodarczym aglomeracji jest spadek między 2004 a 2009 rokiem udziału procentowego poznańskich przedsiębiorstw sektora usług w liczbie przedsiębiorstw usługowych aglomeracji. Spadek ten jest jednak stosunkowo niewielki w porównaniu z innymi sektorami gospodarki – udział Poznania zmniejszył się o 2 pp, a w liczbach bezwzględnych przedsiębiorstw takich w mieście przybyło. Niewielki spadek udziału

liczby przedsiębiorstw usług rynkowych Poznania w liczbie takich przedsiębiorstw w całej aglomeracji wynika nie tylko z silnej pozycji miasta centralnego w pełnieniu atrakcyjnych i poszukiwanych usług, ale także ze zróżnicowanej struktury i skali jego gospodarki, które „utrzymują” w ośrodku centralnym przedsiębiorstwa usługowe z tej grupy. Przedsiębiorstwa te pełnią funkcje wykraczające poza granice aglomeracji, obejmują swoim zasięgiem całe województwo, a przynajmniej część z nich ma zasięg ogólnokrajowy. Największe przyrosty liczby przedsiębiorstw usług rynkowych zanotowano w Kórniku, Dopiewie, Komornikach, Suchym Lesie i Tarnowie Podgórny. Natomiast największy udział firm sektora usług, poza Poznaniem, występował w Swarzędzu, Sremie, Luboniu, Tarnowie Podgórny i Mosinie.

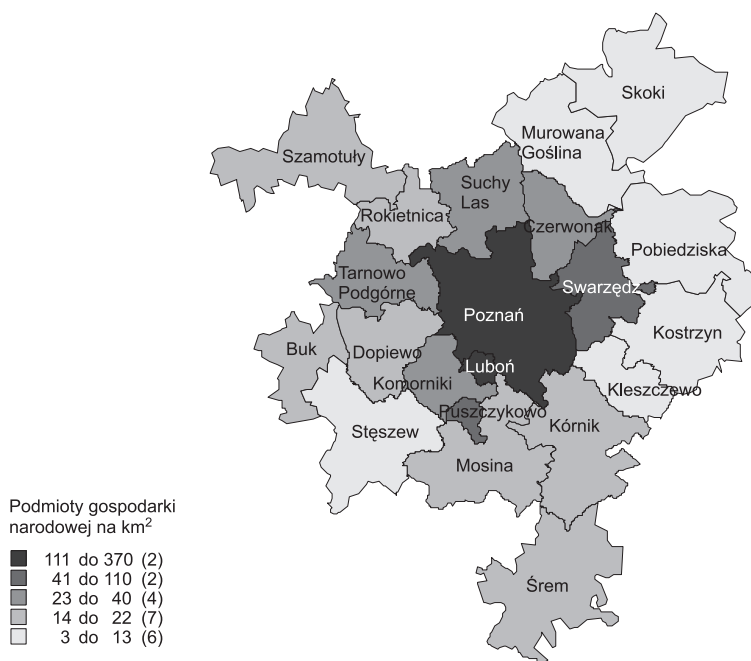
Tendencja zmniejszania się udziału Poznania w zakresie liczby zarejestrowanych podmiotów w aglomeracji dotyczy wszystkich sektorów gospodarki. Rosnąca rola gmin otaczających centrum aglomeracji jako przestrzeni, gdzie wzrastać będzie oferta usług rynkowych wiąże się z dynamicznym rozwojem nie tylko w sektorze przemysłu i budownictwa, ale także funkcji sypialni Poznania. W przyszłości gminy te najprawdopodobniej staną się miejscem pracy dla części ludności, a wzrost liczby mieszkańców wywoła silne zapotrzebowanie na różnorodne usługi rynkowe i nierynkowe (np. w gminach Kórnik, Murowana Goślina, Suchy Las, Tarnowo Podgórne, a także Mosina).

Zmiany struktury działowej przedsiębiorstw zarejestrowanych w poszczególnych gminach w latach 2004–2009 były niewielkie i sugerowały raczej stabilizację struktury w tym zakresie. Najwyraźniejsze zmiany wystąpiły w gminach Stęszew, Swarzędz, Puszczykowo oraz Komorniki. W 16 gminach aglomeracji udział przedsiębiorstw sekcji *przemysł* zmniejszył się, a w pozostałych 5 nie zmienił się w ciągu 5 lat. Inna sytuacja wystąpiła w sekcji *budownictwo*, w której mimo że średnio w aglomeracji przedsiębiorstwa te obejmowały 10–12% ogólnej liczby zarejestrowanych podmiotów, to aż w 9 gminach udział ten wzrastał, najsilniej w gminie Skoki (wzrost o 3 punkty procentowe). Natomiast w Pobiedziskach udział przedsiębiorstw budowlanych w liczbie przedsiębiorstw ogółem zmniejszył się o 3 pp. Fluktuacje liczby podmiotów sekcji *budownictwo* w całym obszarze aglomeracji były w analizowanym okresie bardzo duże, co w znacznym stopniu było powiązane z ruchem budowlanym w strefie podmiejskiej miasta.

Udział liczby zarejestrowanych podmiotów sekcji *usługi rynkowe* w ogólnej liczbie podmiotów uległ jednak w zdecydowanej większości gmin zmniejszeniu, co oznacza większą dynamikę przyrostu podmiotów innych sekcji. Trzeba zaznaczyć, że w liczbach bezwzględnych wszędzie notowano wzrost podmiotów sekcji *usługi rynkowe*. Największe zmiany wystąpiły w tym zakresie w gminie Kórnik.

Struktura gospodarcza gmin podmiejskich aglomeracji poznańskiej jest ustabilizowana i wykazuje względne podobieństwo. Wynika to głównie z ich usytuowania w Wielkopolsce oraz z sąsiedztwa Poznania, podobnych relacji popytu i podaży na szereg potrzeb produkcyjnych i usługowych, podobnych uwarunkowań społecznych, a także ze względnie równomiernego rozwoju przestrzeni dookoła miasta centralnego we wszystkich kierunkach.

Najwyższą gęstością podmiotów gospodarczych charakteryzuje się centrum aglomeracji i niektóre z gmin przylegających do granic miasta centralnego (ryc. 4).

Ryc. 4. Gęstość podmiotów gospodarczych w gminach aglomeracji w 2009 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wysoka gęstość i bliskość miasta centralnego pozwala przedsiębiorstwom wykorzystywać w większym stopniu zewnętrzne korzyści wspólnej lokalizacji i urbanizacji. Wyjątkiem, gdzie gęstość mimo bliskości miasta centralnego jest niska jest gmina Kleszczewo, jednak najniższą gęstością charakteryzują się gminy peryferyjne (Skoki, Stęszew, Kostrzyn i Pobiedziska)¹¹.

Układ przestrzenny potencjału gospodarczego w aglomeracji poznańskiej wskazuje, iż wszystkie kierunki na zewnątrz od miasta centralnego (z niewielkimi odchyleniami na północny wschód) rozwijają się równie intensywnie. Potwierdza to wyraźnie monocentryczny charakter poznańskiej aglomeracji wymagający jednak bardzo konsekwentnych planów rozwoju infrastruktury i komunikacji podejmowanych wspólnie przez Poznań i gminy otaczające. Jest to jeszcze jeden dowód na potrzebę tworzenia efektywnego systemu progresywnej współpracy między jednostkami samorządowymi aglomeracji.

Biorąc pod uwagę liczby zarejestrowanych przedsiębiorstw w gminach, najwyższy poziom gospodarczy reprezentują wszystkie te, które graniczą bezpośrednio z Poznaniem. One też najszybciej wzmacniają swój potencjał gospodarczy, a właściwie najlepiej wykorzystują impulsy wzrostu wynikające z bliskości Poznania.

¹¹ Gęstość geograficzna podmiotów gospodarczych jest jednak w dużym stopniu uzależniona od powierzchni gmin, a także od powierzchni zajętej przez tereny niezainwestowane oraz wyłączone z możliwości inwestowania, wartościowe ekologicznie tereny prawnie chronione. Być może lepszym wskaźnikiem byłaby liczba podmiotów na 100 osób w wieku produkcyjnym lub na powierzchni terenów zainwestowanych; patrz *Zielona Księga aglomeracji poznańskiej*, 2010, s. 29.

Na obszarze aglomeracji poznańskiej wskaźnik przedsiębiorczości wyrażony liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców kształtował się w roku 2004 na poziomie 140 i był niewiele mniejszy niż w Poznaniu. Najwyższy wskaźnik w tym okresie zanotowano w Suchym Lesie i Puszczykowie oraz Tarnowie Podgórnym. Te trzy gminy wyraźnie dystansowały Poznań. Do roku 2009 wszystkie gminy aglomeracji, z wyjątkiem Skoków i Szamotuł, zanotowały wyraźne wzrosty wskaźnika przedsiębiorczości (tab. 5). Na tle średniej wzrostu dla aglomeracji (10%) na uwagę zasługują bardzo dynamiczne przyrosty wskaźnika przedsiębiorczości w niektórych gminach. Aż 7 gmin wykazało wzrost wskaźnika przedsiębiorczości o ponad 15% – najwyższe wzrosty wystąpiły w Dopiewie (o 37,7%), Kleszczewie (o 29,4%) i Kórniku (o 24,8%) i w Śremie (o 22,7%). Na tym tle przyrost wskaźnika przedsiębiorczości dla Poznania był umiarkowany (o 11%) i był zaledwie o 1 punkt procentowy wyższy niż w całej aglomeracji. Warto zwrócić uwagę, że w stosunku

Tabela 5. Podmioty gospodarki narodowej według wybranych sekcji na 1000 ludności

	Ogółem		Przemysł		Budownictwo		Usługi rynkowe		Transport	
	2004	2009	2004	2009	2004	2009	2004	2009	2004	2009
Województwo	99	105	12	11	11	14	53	30	7	7
Aglomeracja	140	154	16	15	15	18	78	41	11	11
Poznań	154	171	16	15	15	17	90	45	11	11
Buk	111	129	16	18	17	21	53	38	11	14
Kostrzyn	91	100	13	12	16	19	42	27	7	9
Kórnik	109	136	15	13	15	21	34	37	7	10
Mosina	117	128	18	17	18	22	56	38	10	11
Murowana Goślina	120	137	16	17	21	28	57	35	7	7
Pobiedziska	106	120	14	14	19	23	49	29	10	11
Steszew	88	106	15	15	15	20	36	28	11	11
Swarzędz	142	149	33	25	11	14	71	42	12	12
Czerwonak	111	117	12	12	16	18	60	31	10	10
Dopiewo	98	135	13	14	14	18	46	33	12	12
Kleszczewo	68	88	9	9	7	10	35	22	4	5
Komorniki	123	145	20	16	17	21	62	46	11	12
Rokietnica	112	128	16	13	13	19	58	34	8	8
Suchy Las	165	184	23	22	16	20	93	47	13	13
Tarnowo Podgórne	162	182	23	23	16	20	92	60	13	12
Puszczykowo	163	182	28	23	19	24	84	50	8	7
Lubon	126	139	17	16	16	20	70	42	12	12
Szamotuly	123	107	13	10	17	15	62	30	12	10
Skoki	82	74	11	6	14	20	35	20	6	4
Śrem	88	108	10	11	12	18	55	31	6	8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

do województwa wielkopolskiego dynamika wzrostu poziomu przedsiębiorczości w aglomeracji poznańskiej była wyższa o 6 punktów procentowych.

Zaobserwowane różnice potwierdzają tezę, że obserwowany w ciągu sześciu lat proces zmian potencjału gospodarczego w aglomeracji poznańskiej faworyzuje gminy otaczające, które w pewnym stopniu rozwijają się kosztem samego Poznania. W wartościach bezwzględnych obserwuje się przyrost potencjału gospodarczego Poznania, ale przyrosty potencjałów poszczególnych gmin są jednak – przynajmniej w ostatnich kilku latach – szybsze. Fakt ten znajduje swoje odbicie w innych danych, szczególnie dotyczących wpływów z podatków od przedsiębiorstw.

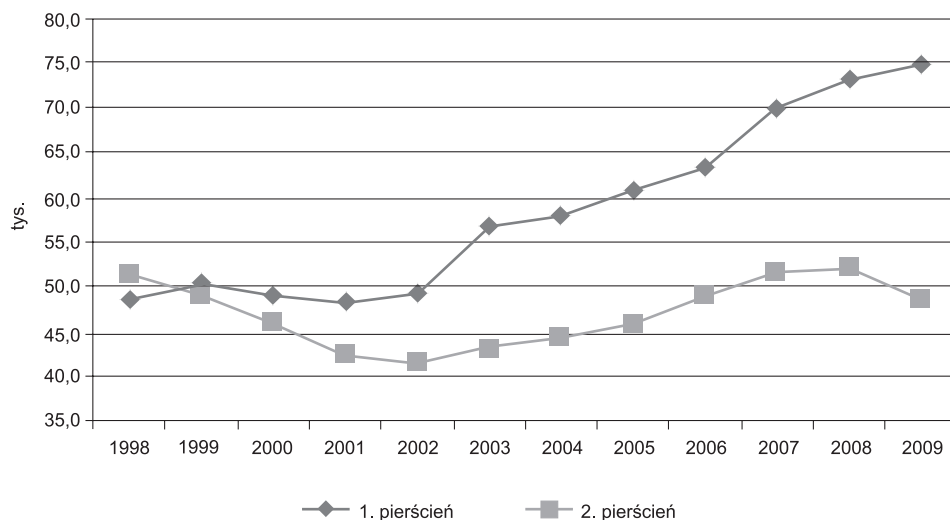
Przestrzeń aglomeracji poznańskiej pod względem potencjału gospodarczego jest zróżnicowana, ale zróżnicowanie to stopniowo maleje. Dominującą rolę w potencjale gospodarczym odgrywa Poznań, który jest biegunem wzrostu szczególnie w stosunku do gmin powiatu poznańskiego. Gminy graniczące z Poznaniem charakteryzują się wyższymi wskaźnikami wzrostu gospodarczego niż gminy peryferyjne. Spowodowane jest to bliskością geograficzną, powiązaniem funkcjonalnymi gmin sąsiadujących z miastem centralnym oraz większymi możliwościami wykorzystywania wiedzy ukrytej oraz potencjału naukowo-badawczego i akademickiego Poznania. W aglomeracji poznańskiej ukształtowały się pasma podwyższonego rozwoju gospodarczego wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych prowadzących do Poznania, wzdłuż których położone są najsilniejsze gospodarczo gminy. Dotyczy to przede wszystkim kierunku zachodniego i południowo – zachodniego.

3.2. Zmiany liczby pracujących w pierścieniach gmin otaczających Poznań

Liczba pracujących w Poznaniu po wejściu na ścieżkę gospodarki rynkowej zmniejszała się aż do 2003 r., a następnie ustabilizowała się, osiągając w 2009 r. poziom 226 tys. osób. W latach 1998–2009 liczba pracujących w gospodarce miasta centralnego aglomeracji zmniejszyła się prawie o 5%.

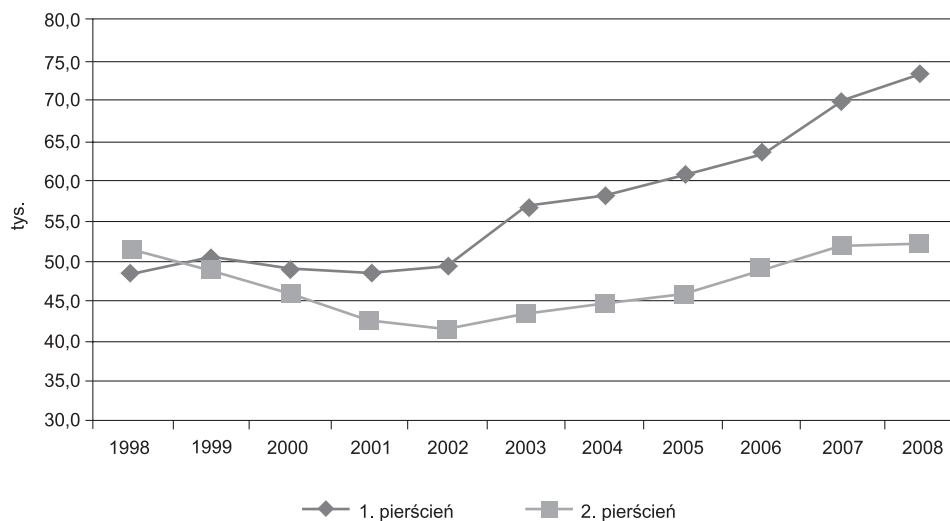
Zmiany liczby pracujących w gminach otaczających miasto centralne aglomeracji przebiegały nieco inaczej niż w Poznaniu. Liczba pracujących w gminach 1. pierścienia¹² wykazywała wahania: początkowo zmiany były niewielkie, a od 2003 r. zaznaczył się wyraźny trend wzrostu. W ciągu 11 lat gminy te zwiększyły liczbę miejsc pracy o ponad 54%. Wzrost liczby pracujących w gminach 2. pierścienia był wolniejszy, a spadek w latach 1998–2002 bardziej gwałtowny niż w 1. pierścieniu. Od 2003 r. liczba pracujących w gminach 2. pierścienia otaczającego miasto również rosła, ale w 2009 r. nastąpił jej wyraźny spadek. Może to być efekt kryzysu gospodarczego, ale też wyczerpania się możliwości wykorzystywania prostych impulsów wzrostów z centrum aglomeracji, osłabienia ich zasięgu w przestrzeni bądź wystąpienia barier rozwojowych (w tym związanych z wyposażeniem w infrastrukturę) w niektórych gminach 2. pierścienia (ryc. 5).

¹² Zasięg i wykaz gmin 1 oraz 2 pierścienia przedstawiono na rycinie 1.

Ryc. 5. Zmiany liczby pracujących ogółem w gminach otaczających Poznań
Źródło: dane BDR o liczbie pracujących w głównym miejscu pracy.

Inaczej zmieniała się liczba pracujących w usługach rynkowych¹³. Rynek pracy w tym sektorze zwiększał się zarówno w centrum, jak i gminach aglomeracji poznańskiej, ale dynamika tych zmian była znacznie zróżnicowana. Liczba pracujących w usługach rynkowych w Poznaniu w latach 1998–2008 wzrosła prawie o 9%, w gminach 1. pierścienia aż o 81%, a w gminach 2. pierścienia tylko o 17% (ryc. 6). Ten-

Ryc. 6. Zmiany liczby pracujących w usługach rynkowych w gminach otaczających Poznań
Źródło: dane BDR o liczbie pracujących w głównym miejscu pracy.

¹³ Pracujący w usługach rynkowych w Poznaniu w 2008 r. stanowili 73,9%; w gminach 1. pierścienia – 49,8%, a w gminach 2. pierścienia – 49,4% ogółu pracujących.

dencja wysokiego wzrostu w gminach 1. pierścienia wystąpiła już po 2002 r. i można ten rok traktować jako początek ujawniania się pozytywnych impulsów wzrostu gospodarczego powiązanych z osiedlaniem się na terenach podpoznańskich gmin mieszkańców z wysokimi dochodami. W gminach 2. pierścienia wzrost liczby pracujących w usługach rynkowych rozpoczął się dopiero od 2006 r. i był słabszy¹⁴.

3.3. Aktywność przedsiębiorcza w gminach

Aktywność przedsiębiorcza w gminach – określona na podstawie nowo rejestrowanych podmiotów – wskazuje zarówno na przedsiębiorczość mieszkańców, jak i na warunki zakładania nowych przedsiębiorstw¹⁵. O ile można założyć, że potencjalna przedsiębiorczość mieszkańców gmin aglomeracji (poza Poznaniem) wyrażająca się gotowością do rejestracji firmy jest na podobnym poziomie, o tyle warunki dla jej realizacji różnią się znacząco i zależą od poziomu infrastruktury w gminach, liczby ludności, związanego z nią zapotrzebowania na różnego rodzaju działalności usługowe i produkcyjne, możliwości dysponowania odpowiednimi terenami z ich uregulowaniami prawnymi, a także od postawy i zaangażowania władz samorządowych. Dynamika aktywności przedsiębiorczej w latach 2007–2008 była w gminach aglomeracji wyraźnie zróżnicowana (por. tab. 6).

Do najbardziej aktywnych gmin pod względem nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych w 2008 roku należały: Suchy Las, Dopiewo, Tarnowo Podgórne, Komorniki, Rokietnica i Puszczykowo. W następnym roku na czoło wysunęły się: Dopiewo, Rokietnica, Komorniki i Puszczykowo. Największy wzrost aktywności przedsiębiorczej odnotowano w Pobiedziskach (o 2,6 firmy na 1000 mieszk.), a spadek w Kórniku i Suchym Lesie (aż o 8,2 i 4,8 firmy). Gminy te w latach 2004–2009 zwiększyły liczbę przedsiębiorstw przede wszystkim w branżach przemysłowych oraz w budownictwie (por. tab. 5).

Najaktywniejsze przedsiębiorczo gminy występują w części południowej i południowo-zachodniej aglomeracji oraz na północny wschód od centrum. Stale też wysoka aktywność przedsiębiorcza występowała w gminach bezpośrednio sąsiadujących z miastem centralnym aglomeracji. Wzrost aktywności przedsiębiorczej między 2007 a 2008 r. w Poznaniu był bardzo słaby. Jest to spowodowane zrównoważonymi zmianami liczby rejestrowanych i wyrejestrowywanych przedsiębiorstw, co jest charakterystyczne dla wielkich miast. Zmiany te dotyczą przede wszystkim firm małych, z których część po zarejestrowaniu nie rozpoczęła działalności i po roku wykreśliła się z rejestru REGON.

Poziom przedsiębiorczości i jego zróżnicowanie przestrzenne w gminach aglomeracji dobrze odzwierciedla wskaźnik liczby podmiotów osób fizycznych pro-

¹⁴ W uzupełnieniu analizy można porównywać zmiany liczby ludności, liczby podmiotów gospodarczych, liczby pracujących ogółem i pracujących w usługach rynkowych (por. Gaczek 2010a, s. 17–18).

¹⁵ Analiza aktywności przedsiębiorczej w rozumieniu porównania liczby wyrejestrowanych i nowo zarejestrowanych firm prowadzona była dla lat 2007 i 2008. Dostępne dane pozwoliły także określić przedsiębiorczość na podstawie wskaźnika liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności w gminach aglomeracji poznańskiej na koniec 2010 r.

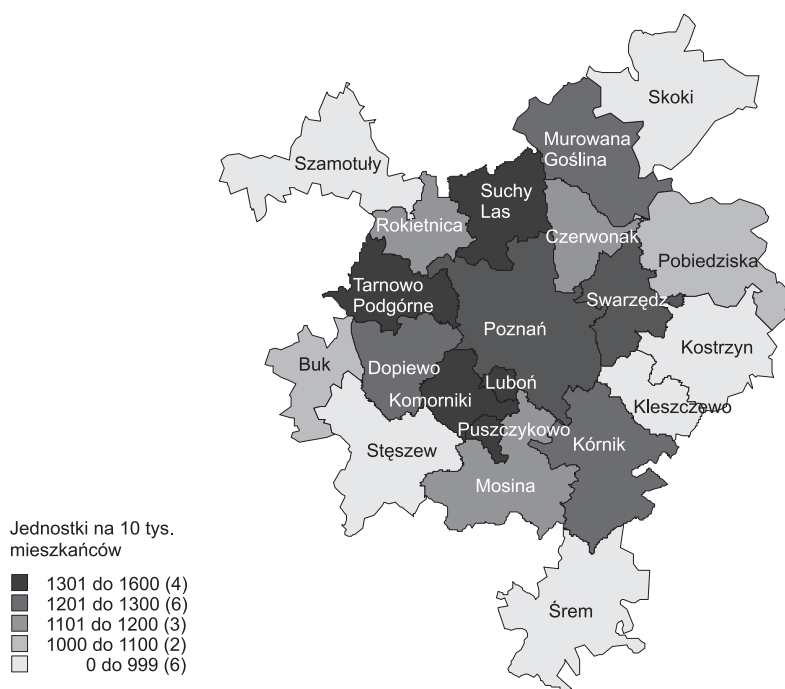
Tabela 6. Aktywność przedsiębiorcza w gminach aglomeracji

Gminy	Liczba nowo zarejestrowanych firm 2007	Liczba nowo zarejestrowanych firm 2008	Liczba wyrejestrowanych firm 2007	Liczba wyrejestrowanych firm 2008	Liczba firm zarejestrowanych na 1000 mieszkańców w 2007	Liczba firm zarejestrowanych na 1000 mieszkańców w 2008
Aglomeracja	11 115	11 534	9 316	9 271	11,82	12,19
Poznań	6 417	6 776	6 080	6 333	11,44	12,16
Buk	86	95	68	82	7,14	7,84
Kostrzyn Wielkopolski	163	176	110	116	10,30	10,91
Kórnik	276	125	312	155	14,65	6,43
Mosina	367	314	224	203	14,28	12,01
Murowana Goślina	123	143	47	19	7,68	8,84
Pobiedziska	169	217	144	171	10,00	12,61
Stęszew	138	145	85	84	9,75	10,15
Swarzędz	548	549	419	409	13,24	12,99
Czerwonak	307	312	139	185	12,52	12,45
Dopiewo	274	308	93	94	17,96	19,12
Kleszczewo	55	63	38	34	9,62	10,77
Komorniki	262	307	120	147	16,52	18,12
Rokietnica	168	199	99	75	16,31	18,20
Suchy Las	243	225	160	150	20,47	15,66
Tarnowo Podgórne	337	326	194	159	17,10	16,02
Puszczykowo	143	162	105	104	15,06	17,07
Luboń	297	344	263	246	10,62	12,06
Szamotuły	248	251	235	187	8,63	8,71
Skoki	102	104	67	55	11,59	11,77
Śrem	392	393	314	263	9,83	9,80

Źródło: na podstawie ankiet w gminach.

wadzących działalność gospodarczą (z wyłączeniem osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne) na 10 tys. mieszkańców.

Gminami, które charakteryzowały się najwyższym poziomem przedsiębiorczości w 2010 r., były: Puszczykowo, Suchy Las, Tarnowo Podgórne i Komorniki, w których zarejestrowanych było ponad 1300 podmiotów osób fizycznych na 10 tys. mieszkańców (ryc. 7). W drugiej grupie znalazły się pozostałe gminy 1. pierścienia otaczającego miasto, oprócz Kleszczewa, Czerwonaka i Mosiny. Z gmin o najniższym wskaźniku przedsiębiorczości należy wymienić peryferyjne Skoki, Stęszew, Kostrzyn, Szamotuły i Śrem oraz przylegającą do granic Poznania gminę Kleszczewo. Wysoki poziom przedsiębiorczości od strony zachodniej w stosunku do centrum (Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Komorniki) utrzymuje się od bardzo dawna,

Ryc. 7. Podmioty osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności w 2010 r.

Źródło: dane GUS.

ale ujawnia się także strefa podwyższonego poziomu na kierunku północ-południe (Murowana Goślina, Swarzędz, Kórnik).

3.4. Wiodące przedsiębiorstwa aglomeracji

Dla oceny potencjału gospodarczego regionu duże znaczenie ma liczba jednostek, które odgrywają znaczącą rolę w kraju, zbywają produkty na rynku krajowym i międzynarodowym, osiągają wysokie przychody ze sprzedaży, czyli pełnią funkcje ponadlokalne. Identyfikację jednostek gospodarczych o znaczeniu ponadlokalnym można przeprowadzić na podstawie liczby podmiotów zakwalifikowanych według rankingów „Rzeczpospolitej” do jednostek o najwyższych obrotach ze sprzedaży w Polsce, największych eksporterów w kraju, według rankingów innowacyjności przedsiębiorstw, a także na podstawie liczby aktywnych spółek z kapitałem zagranicznym działających w poszczególnych gminach.

3.4.1. Liczba spółek z kapitałem zagranicznym

W powiecie poznańskim i samym Poznaniu działały w połowie 2010 r. 222 spółki z kapitałem zagranicznym zatrudniające ponad 49 osób. Stanowiło to aż 49,1% ta-

kich spółek identyfikowanych przez GUS w województwie wielkopolskim. Liczba spółek z kapitałem zagranicznym w aglomeracji systematycznie wzrastała, wzrastał też ich udział w województwie wielkopolskim. Dynamika wzrostu liczby tych podmiotów do 2010 r. (2004=100) w województwie wielkopolskim wyniosła 135,7, a w aglomeracji 149,0 (tab. 7). Można zauważyć, że dynamika przyrostu takich spółek w powiecie poznańskim była zdecydowanie większa niż w samym Poznaniu, ale w centrum aglomeracji skupiało się w 2010 r. prawie 55% tego typu jednostek aglomeracji.

Większa liczba spółek z kapitałem zagranicznym, oprócz Poznania, już od 2004 r. występowała w Tarnowie Podgórnym (w 2010 r. było to już 36 dużych i średnich spółek), a także w Kórniku (gdzie systematycznie wzrastała, osiągając w 2010 r. 11 spółek) oraz w Swarzędzu (gdzie wystąpił również bardzo duży przyrost ich liczby – w 2010 r. było to już 9 spółek). Wyraźne wzrosty liczby spółek z kapitałem zagranicznym wystąpiły też w gminach Dopiewo, Komorniki i Suchy Las. Najmniejszą liczbą spółek z kapitałem zagranicznym w 2010 r. charakteryzowały się Luboń¹⁶ i Puszczykowo (po 1 spółce) oraz Buk, Kostrzyn, Mosina i Stęszew (po 2 działające spółki). Do pewnego stopnia potwierdza to wskaźnik gęstości liczby spółek na 100 km² – najwyższa gęstość wystąpiła w Poznaniu i w Tarnowie Podgórnym. Wyższą niż średnia w aglomeracji poznańskiej gęstość spółek z kapitałem zagranicznym odnotowano tylko w Poznaniu, Tarnowie Podgórnym i Komornikach.

Inaczej jednak układają się wskaźniki nasycenia spółkami z kapitałem zagranicznym w przeliczeniu na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym. Z tego punktu widzenia bezwzględny liderem w aglomeracji jest Tarnowo Podgórne, a wyższe wskaźniki od Poznania wystąpiły również w Kórniku, Komornikach, Dopiewie, Suchym Lesie oraz w gminach Rokietnica i Czerwonak. Można też dodać, że wskaźnik ten był wyższy w całym powiecie poznańskim niż w samym Poznaniu (tab. 7).

Wskaźniki gęstości (w przeliczeniu do powierzchni gminy i ludności w wieku produkcyjnym w tej gminie) sugerują miejsca głównej koncentracji spółek z kapitałem zagranicznym w aglomeracji poznańskiej. Oprócz samego Poznania (wysoka dostępność komunikacyjna w kraju, zintegrowany węzeł komunikacyjny – kolejowy, lotniczy, drogowy w centrum aglomeracji, dobra infrastruktura, zróżnicowany rynek pracy, dobre zaplecze otoczenia biznesu, rozwinięty sektor badawczo-rozwojowy), duża koncentracja takich spółek wystąpiła w gminach Tarnowo Podgórne, Kórnik, Komorniki i Swarzędz (w tym ostatnim przypadku gęstość w stosunku do powierzchni jest wyraźnie większa niż zagęszczenie w stosunku do liczby ludności w wieku produkcyjnym). Najślabiej w zakresie przyciągania spółek z kapitałem zagranicznym w latach 2004–2010 wypadają dwie gminy: Luboń (liczba 4 spółek z kapitałem zagranicznym w 2007 r. wydaje się mieć charakter incydentalny) i Puszczykowo (gdzie stale występowała tylko jedna tego typu spółka).

¹⁶ W 2007 r. liczba spółek z kapitałem zagranicznym zatrudniających 50 i więcej osób według danych GUS wyniosła cztery, ale już w 2010 r. ponownie była to tylko jedna spółka. Oznacza to, że potencjał gospodarczy Lubonia związany z inwestycjami kapitału zagranicznego wykazywał wahania w czasie, a stabilnie działała tylko jedna spółka.

Tabela 7. Spółki z udziałem kapitału zagranicznego zatrudniające powyżej 49 osób

	Spółki z kapitałem zagranicznym ogółem*			Spółki z kapitałem zagranicznym na 100 km ²			Spółki z kapitałem zagranicznym na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym		
	2004	2007	2010	2004	2007	2010	2004	2007	2010
Województwo	333	337	452	1,1	1,3	1,5	1,5	1,7	2,0
Agglomeracja poznańska	149	179	222	6,9	8,3	10,3	1,7	2,1	2,5
Poznań	95	111	122	36,3	42,4	46,6	2,5	3,0	3,3
Buk	3	2	2	3,3	2,2	2,2	4,0	2,6	2,5
Czerwonak	6	5	7	7,3	6,1	8,5	3,8	2,9	3,9
Dopiewo	1	2	7	0,9	1,9	6,5	1,2	2,0	6,2
Komorniki	3	4	8	4,5	6,1	12,1	3,4	3,8	6,6
Kostrzyn	0	1	2	0,0	0,6	1,3	0,0	1,0	1,9
Kórnik	7	8	11	3,8	4,3	5,9	6,6	6,5	8,4
Lubon	1	4	1	7,1	28,6	7,1	0,6	2,2	0,5
Mosina	2	2	2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1
Murowana Gosłina	2	3	3	1,2	1,7	1,7	2,0	2,7	2,7
Puszczykowo	1	1	1	6,3	6,3	6,3	1,7	1,6	1,6
Rokietnica	1	2	3	1,3	2,5	3,8	1,8	3,0	3,9
Steszew	2	2	2	1,1	1,1	1,1	2,3	2,2	2,1
Suchy Las	4	3	6	3,4	2,6	5,1	4,8	3,1	6,0
Swarzędz	5	5	9	4,9	4,9	8,8	1,9	1,8	3,1
Tarnowo Podgórne	16	24	36	15,7	23,5	35,3	13,6	18,3	25,8
Powiat poznański ogółem	54	68	100	2,9	3,6	5,3	3,0	3,4	4,7

*stan na 31 lipca danego roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych US Poznań.

3.4.2. Podmioty gospodarcze aglomeracji o najwyższych przychodach w Polsce

Ranking przedsiębiorstw działających na obszarze aglomeracji poznańskiej, które przekazały pełne sprawozdania z wyników osiągniętych za dany rok, miały dodatnie kapitały własne i wysokie wskaźniki efektywności, wskazuje na wzrost znaczenia potencjału gospodarczego gmin wokół Poznania¹⁷.

Na „Liście 500” „Rzeczpospolitej” (utworzonej według wartości przychodów ze sprzedaży) w 2006 r. w aglomeracji poznańskiej znajdowało się 31 firm z aglomeracji poznańskiej, w tym 20 działało w Poznaniu, a 11 w pozostałej części aglomeracji (w tym 4 w Tarnowie Podgórny i 2 w Kostrzynie). Dla porównania w ran-

¹⁷ Zob. na temat metodologii stronę http://www.rzeczpospolita.pl/dodatki/lista500_070425/lista500_a_2.html.

kingu z 2000 r. na 24 przedsiębiorstwa z aglomeracji poznańskiej jedynie 2 nie pochodziły z Poznania (1 w Tarnowie Podgórnym i 1 w Szamotułach). Do roku 2009 liczba przedsiębiorstw działających w aglomeracji z zaliczanych do najlepszych w kraju według tego rankingu wzrosła do 35 (tab. 8). Wzrost ten potwierdza dalsze powiększanie się jej potencjału gospodarczego.

W roku 2009 z „Listy 500” „Rzeczpospolitej” w Poznaniu działały 23 firmy (66% wszystkich zidentyfikowanych w aglomeracji) oraz 6 w Tarnowie Podgórnym, 2 w Komornikach, a w gminach Kórnik, Kostrzyn, Czerwonak i Buk – po 1 firmie. Zaobserwowane zmiany liczby firm o najwyższych przychodach ze sprzedaży w kraju w poszczególnych jednostkach terytorialnych aglomeracji wskazują na wzrost znaczenia gmin aglomeracji jako uczestników procesu inwestycyjnego, a pośrednio świadczą także o wzroście potencjału gospodarczego gmin strefy podmiejskiej Poznania.

Przegląd przedsiębiorstw w rankingu zlokalizowanych w Poznaniu oraz w pozostałej części aglomeracji pokazuje, że pod względem średnich przychodów ze sprzedaży w 2006 r. przewagę miały jednak przedsiębiorstwa poznańskie (średnie przychody ze sprzedaży wyniosły 1,7 mln zł) nad przedsiębiorstwami w pozostałej części aglomeracji (1,2 mln zł). Sytuacja ta powtórzyła się również w roku 2009.

Należy zauważyć, że w grupie 35 zidentyfikowanych w 2009 r. na obszarze aglomeracji firm o najwyższych przychodach ze sprzedaży w Polsce (tab. 8) tylko 12 to przedsiębiorstwa produkcyjne, a aż 15 związanych było z handlem detalicznym i hurtowym oraz dystrybucją wytworzonych produktów. Pozostałe firmy na liście „Rzeczpospolitej” to przedsiębiorstwa budowlane, a także przedsiębiorstwa powiązane z logistyką i transportem oraz przesyłaniem energii elektrycznej.

O randze i potencjale gospodarczym aglomeracji poznańskiej dodatkowo świadczą zlokalizowane na jej obszarze centrale firm, z których część występowała w strefie podmiejskiej (Jeronimo Martins – Kostrzyn; Lidl Polska Sklepy, PBG SA, Hydrobudowa Polska, Hydrobudowa 9 – Tarnowo Podgórne; Goldbeck – Komorniki), a część w Poznaniu (ENEA, Eurocash, Grupa Muszkieterów, Piotr i Paweł, Selgros i in.). W jednostkach terytorialnych aglomeracji występowały także główne siedziby firm z kapitałem zagranicznym (np. Volkswagen i GlaxoSmithKline w Poznaniu, Man Bus w Tarnowie Podgórnym i Wavin-Metalplast w Buku) oraz kapitałem polskim. Do najważniejszych w tej ostatniej grupie należał Solaris Bus & Coach w gminie Czerwonak.

Pomijając przedsiębiorstwa dystrybucyjne, handlowe i budowlane, na „Liście 500” „Rzeczpospolitej” występowały w 2009 r. w aglomeracji poznańskiej znaczące przedsiębiorstwa zaawansowanej technologii. Kilka takich firm produkcyjnych funkcjonuje w samym Poznaniu (w tym w zakresie produkcji samochodów i wyrobów farmaceutycznych) obok firm usługowo-produkcyjnych intensywnie wykorzystujących wiedzę, a także firm informatycznych. Można również wskazać firmy wysokiej technologii poza centrum aglomeracji. Przykładem są firmy zlokalizowane w Buku, Czerwonaku i Tarnowie Podgórnym oraz Komornikach (produkcja środków transportu, przemysł chemiczny i produkcja instalacyjnych systemów sanitarnych).

Tabela 8. Firmy zlokalizowane w aglomeracji poznańskiej z Listy 500 Rzeczypospolitej w 2009 r.

Miejsce w rankingu	Firma	Lokalizacja/gmina	Przychody ze sprzedaży mln zł	Zatrudnienie (etaty) tys.	Branża (PKD)
5	Jeronimo Martins Dystrybucja SA	Kostrzyn (centrala)	16801,8	26,2	magazynowanie, handel detaliczny
21	Volkswagen Poznań sp. z o.o.	Poznań	7742,6	6,2	produkcja samochodów
25	ENEA SA*	Poznań (centrala)	7432,1	10,4	energetyka
28	Eurocash SA GK	Poznań	6698,3	4,3	sprzedaż hurtowa
44	Lidl Polska Sklepy Spz. sp. z o.o.s.k.	Tarnowo Podgórne (centrala)	4639,7	b.d.	handel detaliczny
48	GlaxoSmithKline Pharmaceuticals SA GK	Poznań	4281,9	1,6	produkcja leków i wyrobów farmaceutycznych
62	Kompania Piwowarska SA GK	Poznań	3585,2	3,3	produkcja piwa
67	Grupa Muszkietierów	Poznań (centrala)	3270,0	9,0	handel detaliczny
81	Selgros sp. z o.o.	Poznań (centrala)	3030,9	4,0	sprzedaż hurtowa
105	PBG SA GK	Tarnowo Podgórne (centrala)	2578,0	3,7	budownictwo
112	ENEA operator sp. z o.o.	Poznań (centrala)	2394,3	b.d.	dystrybucja energii elektrycznej, usługi
131	Żabka Polska SA	Poznań (centrala)	2113,1	0,5	handel detaliczny
149	Skoda Auto Polska SA	Poznań	1865,6	0,1	sprzedaż samochodów osobowych
160	Man Bus sp. z o.o.	Tarnowo Podgórne	1759,4	2,8	produkcja autobusów
165	Hydrobudowa Polska SA GK	Tarnowo Podgórne (centrala)	1675,6	1,9	budownictwo przemysłowe i inżynierskie
222	GlaxoSmithKline Services sp. z o.o.	Poznań	1201,5	1,6	produkcja wyrobów farmaceutycznych i chemikaliów medycznych
224	Solaris Bus & Coach SA	Czerwonak	1186,6	1,5	produkcja autobusów i tramwajów
231	Grupa Raben sp. z o.o.	Kórnik	1108,3	3,5	transport drogowy, logistyka
271	Goldbeck sp. z o.o.	Komorniki (centrala)	895,8	0,1	budownictwo przemysłowe, nadzór inwestycyjny
274	Bridgestone Poznań sp. z o.o.	Poznań	885,6	1,3	produkcja opon
296	Komputronic SA GK	Poznań	810,9	0,6	sprzedaż hurtowa

Miejsce w rankingu	Firma	Lokalizacja/gmina	Przychody ze sprzedaży mln zł	Zatrudnienie (etaty) tys.	Branża (PKD)
305	PH Arko sp. z o.o.	Komorniki	765,6	0,8	sprzedaż hurtowa artykułów spożywczych
328	Agri Plus sp. z o.o.	Poznań	722,8	0,6	rozmnażanie roślin i hodowla zwierząt
352	Plus Discount sp. z o.o.	Poznań	648,6	b.d.	sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych
357	Nivea Polska sp. z o.o.	Poznań	637,8	0,3	produkcja kosmetyków i środków czystości
396	Hydrobudowa 9 SA	Tarnowo Podgórne (centrala)	539,0	b.d.	budownictwo hydrotechniczne i inżynieryjne
397	Dalgety Agra Polska sp. z o.o.	Poznań	537,7	0,1	sprzedaż hurtowa środków ochrony roślin, nawozów, zbóż i nasion
409	Wielkopolska Spółka Gazownictwa sp. z o.o. Zakład Gazowniczy Poznań	Poznań	521,6	1,2	dystrybucja paliw gazowych, zakładanie urządzeń gazowniczych
412	Exide Technologies SA	Poznań	bd	0,4	produkcja akumulatorów, baterii i źródeł zasilania
427	Piotr i Paweł SA	Poznań (centrala)	492,9	0,3	handel detaliczny
433	Rehau sp. z o.o.	Tarnowo Podgórne	480,6	0,5	produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych dla budownictwa
441	QXL Poland sp. z o.o.; Allegro	Poznań	470,4	b.d.	zarządzanie stronami internetowymi
469	Wavin-Metalplast sp. z o.o.	Buk	427,9	0,6	produkcja systemów sanitarnych i grzewczych z tworzyw sztucznych
479	Grupa HCP	Poznań	414,0	2,5	produkcja silników i turbin
496	Wyborowa SA	Poznań	394,3	0,3	produkcja alkoholi

*wyodrębniona w 2006 r. część grupy kapitałowej ENEA; zasięg działalności obejmuje około 20% powierzchni kraju (woj. zachodniopomorskie, wielkopolskie, lubuskie i część dolnośląskiego)

Źródło: strona internetowa http://www.rzeczpospolita.pl/ekonomia/lista500_2007/

3.4.3. Najwięksi eksporterzy i firmy innowacyjne w aglomeracji

W grupie 100 największych eksporterów z Polski z „Listy 500” „Rzeczpospolitej”, w województwie wielkopolskim znajdowało się w 2009 r. zaledwie 9 firm (tab. 9), wśród nich 4 z aglomeracji poznańskiej: 2 w Poznaniu (Volkswagen, GlaxoSmithKline) oraz w Tarnowie Podgórnym (Man Bus) i w Czerwonaku (Solaris Bus & Coach). Największe przychody z eksportu na zatrudnionego w 2009 r. – ze zidentyfikowanych 9 firm w województwie wielkopolskim – osiągała firma Konimpex – Konin (ze względu na charakter działalności), ale zatrudniała tylko 128 osób. Na kolejnych miejscach znalazły się firmy eksportowe z Poznania – GlaxoSmithKline i Volkswagen. Przychód z eksportu na 1 zatrudnionego firm zlokalizowanych w strefie podmiejskiej był, podobnie jak przychody ze sprzedaży, niższy niż w Poznaniu. Wszystkie ważne pod względem przychodów firmy eksportowe aglomeracji poznańskiej należą do firm zaawansowanych technologii (przemysł motoryzacyjny i przemysł farmaceutyczny).

W rankingu „Kamerton Innowacyjności” za 2007 r., który uwzględniał poziom innowacyjności rynkowej, innowacyjność procesową, udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową i na działalność innowacyjną w wartości sprzedaży oraz zakup patentów, na „Liście 500” „Rzeczpospolitej” znalazło się tylko 27 firm z aglomeracji poznańskiej (19 z Poznania i 8 z pozostałych gmin). Wśród przedsiębiorstw poznańskich znalazły się w tej grupie przedsiębiorstwa z mniejszymi przychodami ze sprzedaży czy z eksportu, ale o wysokim poziomie innowacyjności. Były to zarówno przedsiębiorstwa produkcyjne, jak i usługowe, w tym trzech największych eksporterów z aglomeracji. Na liście rankingowej „Kamerton Innowacyjności” w 2007 r. nie występował Man Bus z Tarnowa Podgórnego, ale wszystkie pozostałe z grupy największych eksporterów w aglomeracji to firmy o dużym zaan-

Tabela 9. Najwięksi eksporterzy z województwa wielkopolskiego w 2009 r.

Pozycja na Liście 500	Nazwa firmy	Lokalizacja	Zatrudnienie	Przychód z eksportu tys. zł	Przychód z eksportu na zatrudnionego tys. zł
15	Volkswagen Poznań Sp. z o.o.	Poznań	6154	7562558	1228,9
38	Philips Lighting Poland SA	Piła	6065	3690305	608,5
35	GK GlaxoSmithKline Pharmaceuticals SA	Poznań	1623	2665853	1642,5
124	Man Bus Sp. z o.o.	Sady	2759	1717669	622,6
175	Solaris Bus&Coach SA	Bolechowo	1558	921996	591,8
164	GK Amica Wronki SA	Wronki	bd	575600	bd
332	Konimpex Sp. z o.o.	Konin	128	383456	2995,8
145	Farmutil HS SA	Śmiłowo	5132	335844	65,4
379	Wix-Filtron Sp. z o.o.	Gostyń	1044	300583	287,9

Źródło: Lista 500 Rzeczpospolitej (2009).

Tabela 10. Przedsiębiorstwa w aglomeracji według Rankingu „Kamerton Innowacyjności” za 2007 r.

Miejsce na liście	Nazwa przedsiębiorstwa	Miejscowość	Przychody netto ze sprzedaży 2006 (tys. zł)	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową 2006 (tys. zł)	Nakłady na B+R w sprzedaży 2006 (w %)
8	MAŁKOWSKI-MARTECH Sp.z o.o.	Poznań	10 250	111	1,08
12	H. Cegielski – Fabryka Pojazdów Szynowych Sp. z o.o.	Poznań	117 876	2 943	2,50
34	NOVOL Sp. z o.o.	Komorniki	170 325	1 752	1,03
37	Grupa Kapitałowa GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A.	Poznań	2 236 536	18 695	0,84
46	Volkswagen Poznań Sp. z o.o.	Poznań	8 780 818	223	0,00
62	Zakłady Chemiczne LUBOŃ Sp. z o.o.	Luboń	155 395	1 520	0,98
95	Solaris Bus & Coach S.A.	Owińska	541 792	6 837	1,26
128	JOPPOL Wojciech i Jacek Jopp s. j.	Poznań	15 877	–	–
129	Inotel S.A.	Poznań	3 501	–	–
138	YES BIŻUTERIA Sp. z o.o.	Poznań	83 720	6 411	7,66
151	Tomasz i Danuta Mrukowie PLANDEX S.J.	Stęszew	31 234	263	0,84
167	CELTECH Sp. z o.o.	Poznań	17 695	–	–
187	BSP INWESTYCJE Sp. z o.o.	Poznań	22 957	–	–
208	ELBUDPROJEKT Sp. z o.o.	Przeźmierowo	41 214	–	–
223	Ecofys Polska Sp. z o.o.	Poznań	1 120	–	–
225	LAMINART Sp. z o.o.	Stęszew	11 502	–	–
240	GRONTMIJ Polska Sp. z o.o.	Poznań	20 300	–	–
254	ZRUG Sp. Z o.o.	Poznań	46 773	–	–
293	Towarzystwo EDUKACJI BANKOWEJ S.A.	Poznań	26 167	–	–
323	BIOFARM Sp. z o.o.	Poznań	139 919	2 339	1,67
328	Odlownia Żeliwa Śrem S.A.	Śrem	–	410	–
347	Poznańskie Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego S.A.	Poznań	–	–	–
364	Przedsiębiorstwo Produkcyjno Handlowo-Usługowe UNIPACO S.A.	Poznań	21 396	–	–
436	Agencja INWESTYCYJNA Sp. z o.o.	Poznań	31 697	–	–
469	LINK Sp. z o.o.	Poznań	7 573	–	–
481	Fabryka Armatur Swarzędz Sp. z o.o.	Swarzędz	37 906	–	–
499	KOMPUTRONIK S.A.	Poznań	338 358	–	–

– brak danych

Źródło: Strona internetowa http://www.innowacyjnefirmy.pl/popzednie_edycje/edycja_2007.

gażowaniu w działalność badawczo-rozwojową i o wysokim poziomie innowacyjności.

Nakłady na B+R nie zawsze są równoznaczne z wysokim poziomem innowacyjności (np. Volkswagen charakteryzował się bardzo wysoką innowacyjnością procesową i ponosił wysokie nakłady na działalność innowacyjną, ale w latach 2006–2007 nie wystąpiły tutaj wysokie nakłady na działalność badawczo-rozwojową)¹⁸. Bardzo duże nakłady na B+R odnotowano w tych latach w firmach HCP, YES BIŻUTERIA, GlaxoSmithKlinePharmaceuticals i Biofarm. Część firm, które ponosiły wysokie nakłady na B+R oraz zostały zaliczone do grupy innowacyjnych – HCP, Poznańskie Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego, a także Odlewnia Żeliwa Śrem – w latach 2009–2010 miała duże problemy z rozwojem, utrzymaniem się na rynku i trudności finansowe częściowo związane ze zmianami warunków otoczenia zewnętrznego, a częściowo z sytuacją wewnętrzną przedsiębiorstwa (tab. 10).

Rozkład przestrzenny firm, które można zaliczyć do liderów innowacji, wskazuje na stopniowy proces ich rozpraszania się (w gminach poza Poznaniem zlokalizowanych było w 2007 r. prawie 30% takich firm aglomeracji). Ranking „Kamerton Innowacyjności” ulega stałym zmianom – nakłady na działalność innowacyjną przedsiębiorstw znacznie wahają się w czasie. W danym roku przedsiębiorstwo ponosi nakłady, a w następnym teoretycznie osiąga przychody z tego tytułu – często jednak jest to duży wysiłek finansowy, którego efekty mogą być oddalone w czasie. Przynajmniej dwa przedsiębiorstwa produkcyjne Poznania (HCP i ZNTK) w 2008 r. wypadły z listy „Kamerton Innowacyjności”, tym samym rola Poznania jako bieguna innowacji utrzymuje się, ale jego przewaga nad obszarami otaczającymi maleje. przedsiębiorstwo ponosi nakłady, a w następnym teoretycznie osiąga przychody z tego tytułu – często jest to duży wysiłek finansowy, którego efekty mogą być oddalone w czasie. Przynajmniej dwa przedsiębiorstwa produkcyjne Poznania (HCP i ZNTK) w 2009 r. nie znajdowały się już na liście 500 przedsiębiorstw o najwyższych przychodach w Polsce. W efekcie rola Poznania jako bieguna innowacji utrzymuje się, ale jego przewaga nad obszarami otaczającymi maleje.

¹⁸ Niestety, informacje o wysokości nakładów na B+R w niektórych przedsiębiorstwach nie zostały ujawnione w rankingu „Kamerton Innowacyjności”. Po 2007 r. „Rzeczpospolita” nie publikowała rankingu „Kamerton Innowacyjności”

4. Poznań jako biegun wzrostu aglomeracji

Potencjał gospodarczy aglomeracji kształtuje w dużym stopniu miasto centralne. Poznań jest też niewątpliwie biegunem wzrostu, a właściwie biegunem rozwoju regionu Wielkopolski.

Zgodnie z koncepcją polaryzacji geograficznej, większość dużych miast w Polsce pełni funkcję biegunów wzrostu, przynajmniej niektóre wielkie miasta funkcję biegunów rozwoju, a część metropolii może być także biegunami integracji¹⁹. Każdy z tych biegunów będzie wpływał na rozwój obszarów otaczających. Zasięg przestrzenny i formy oraz siła tego wpływu są uzależnione nie tylko od struktury wewnętrznej i bazy ekonomicznej biegunów różnych typów (wielkie miasta, aglomeracje, metropolie), ale także od obecności w przestrzeni ośrodków pośrednich (duże i średnie miasta) oraz od zdolności wchłaniania, przyswajania i adaptacji pozytywnych impulsów przez jednostki zlokalizowane na terenach otaczających. Do biegunów wzrostu w Polsce można zaliczyć większość miast wojewódzkich przed ostatniej reformy administracyjnej. Do biegunów rozwoju należą natomiast obecne miasta wojewódzkie, biegunami integracji są metropolie²⁰. Badania roli metropolii polskich przeprowadzone w 2009 r. potwierdzają, że niektóre z nich można traktować właśnie jako bieguny wzrostu.

Efekty polaryzacji przestrzennej zmieniają się w czasie. W regionie spolaryzowanym, szczególnie w początkowej fazie, możliwe jest występowanie negatywnych efektów dominacji bieguna dla terenów peryferyjnych nazywanych także efektami wymywania. Wielkie miasto, również w efekcie korzyści skali produkcji, wykazuje dużą dynamikę wzrostu gospodarczego, często przy bardzo słabych impulsach wzrostu przekazywanych na zewnątrz. Skutkiem będzie osłabienie dynamiki wzrostu gospodarczego peryferii w rezultacie transferu potencjału rozwojowego, migracji ludności i przesunięcia kapitału do centrum. Okres negatywnych skutków polaryzacji i niezrównoważenia przestrzennego rozwoju społeczno-gospodarczego może być długi i zależy w dużym stopniu od czynników społecznych oraz przyjętych rozwiązań polityki regionalnej kraju. Faza ta kończy się po wyczerpaniu prostych możliwości rozwoju wewnątrz bieguna i pojawianiu się silnych czynników wypychających niektóre typy działalności poza granice miasta (np. ceny gruntu, brak wolnych terenów, kongestia transportowa, wysokie koszty pracy i ceny mieszkań).

¹⁹ Więcej na temat roli miast w rozwoju polskiej przestrzeni, w tym poszczególnych regionów, patrz Gaczek (2010b).

²⁰ Zakwalifikowanie miast do biegunów rozwoju i biegunów integracji może komplikować występowanie aglomeracji bipolarnych, których centra pełnią funkcje miast wojewódzkich (Bydgoszcz – Toruń, Zielona Góra – Gorzów Wielkopolski) oraz aglomeracji policentrycznych Trójmiasta i konurbacji górnośląskiej. Jednocześnie siłę oddziaływania biegunów wzrostu może wzmacniać tworzenie się w przestrzeni nowych, często policentrycznych ośrodków wzrostu, np. aglomeracji kalisko-ostrowskiej.

Oddziaływanie bieguna wzrostu, a tym bardziej bieguna rozwoju, zmienia się wraz ze wzrostem znaczenia usług w rozwoju społeczno-gospodarczym. Klasyczna teoria polaryzacji odnosiła się głównie do gospodarki przemysłowej. Przedsiębiorstwa przemysłu wiodącego, a nawet całe gałęzie czy branże nowoczesne, stawały się w procesie kooperacji źródłem impulsów rozwojowych dla innych branż. Przedsiębiorstwa przemysłowe poszukiwały lokalizacji poza centrum, w tym na terenach peryferyjnych, które zapewniały wolny teren i niższe koszty pracy. Wzrost znaczenia usług, rozwój technologii przesyłania informacji, łatwość pokonywania odległości i łatwość kontaktów między ludźmi oraz jednostkami gospodarczymi i jednostkami naukowo-badawczymi zmieniają formy oddziaływania biegunów wzrostu na tereny otaczające, ale bliskość geograficzna nadal odgrywa dużą rolę w procesie przekazywania wiedzy ukrytej, procesach naśladownictwa i procesach innowacji (Gaczek 2009b).

Źródła przewagi konkurencyjnej i przyspieszania rozwoju bieguna rozwoju czy bieguna wzrostu mogą wynikać z efektów łatwiejszego dostępu do informacji, dostępu do wiedzy ukrytej, różnorodnego i zasobnego rynku pracy, z bliskości jednostek badawczo-rozwojowych, ale także oczywiście wyższej dostępności komunikacyjnej niż na innych obszarach otaczających. Jednostki zlokalizowane wokół bieguna wzrostu mogą wykorzystywać efekty informacji, efekty powiązań i efekty kooperacji oraz współpracy technologicznej w sektorze produkcji i w sektorze usług. Jednostki funkcjonujące na terenach peryferyjnych w stosunku do bieguna mogą wykorzystywać pozytywne impulsy wzrostu, jeżeli otoczenie lokalne – w tym kapitał ludzki, kapitał społeczny, struktura instytucjonalna i warunki makroekonomiczne – sprzyja pozytywnym efektom mnożnikowym, a jednocześnie ogranicza efekty wymywania.

O znaczeniu Poznania w regionie świadczy jego potencjał gospodarczy. Miasto w 2010 r. koncentrowało 16,2% ludności województwa, ale jednocześnie 24,3% ogółu pracujących regionu. Aż 26,1% podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON wytwarzało 29,4% produkcji sprzedanej przemysłu, a w 2008 r. dostarczyło aż 31,7% regionalnego produktu brutto. Stopień koncentracji ludności (w uproszczeniu potencjał demograficzny regionu) jest więc mniejszy niż potencjał gospodarczy miasta. W tym samym roku powiat poznański będący drugim członem aglomeracji poznańskiej koncentrował 9,6% ludności województwa oraz 12,6% podmiotów gospodarki narodowej.

Największe znaczenie dla kształtowania potencjału gospodarczego mają podmioty gospodarcze sekcji działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. W 2010 r. Poznań koncentrował aż 41,6%, a powiat poznański 14,1% takich podmiotów w województwie. Wskaźniki te świadczą, że w zakresie działalności profesjonalnej potencjał gospodarczy Poznania i gmin otaczających miasto centralne jest w regionie bardzo duży. Warto też zwrócić uwagę na znaczącą przewagę Poznania w zakresie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych sekcji informacja i komunikacja (46,9%) oraz działalność finansowa i ubezpieczeniowa (31,7%), które w powiecie poznańskim stanowiły analogicznie 13,9% i 11,9% tego typu podmiotów województwa. Bliskość geograficzna i gęstość podmiotów tych sekcji ułatwia prowadzenie działalności gospodarczej pozostałym podmiotom, a także ich współpracę i budowanie przewagi konkurencyjnej całego regionu i aglomeracji poznańskiej.

4.1. Struktura przetwórstwa przemysłowego

Przemysł okręgu poznańskiego był do 1990 r. zaliczany do tradycyjnych okręgów przemysłowych. Od połowy lat 90. ubiegłego wieku struktura przemysłu stopniowo zmienia się na korzyść działów technologicznie intensywnych²¹. Skutkiem tych zmian jest bardzo powolne zmniejszanie się udziału w produkcji sprzedanej przemysłu artykułów spożywczych i napojów oraz wzrost znaczenia produkcji pojazdów samochodowych i sprzętu transportowego, a także produkcji wyrobów chemicznych, w tym farmaceutycznych.

W 2007 r. przemysł dostarczył w Poznaniu 21,5%, a w 2008 r. 21,3% wartości dodanej brutto, a to oznacza, że znaczenie tego sektora w potencjale gospodarczym miasta jest stale duże.

W strukturze przemysłu Poznania według intensywności wykorzystywania czynników wytwórczych wyodrębnić można pięć działów:

- 1) **dział pracochłonny (I)** – produkcja artykułów spożywczych i napojów, produkcja artykułów jubilerskich, artykułów sportowych oraz zagospodarowanie odpadów; w 2006 r. główna branża działu pracochłonnego – produkcja artykułów spożywczych i napojów – dostarczała 22,9%, w 2009 r. – nawet 25,7%, a w 2010 r. – 24,3% produkcji sprzedanej przemysłu miasta (ryc. 8). Oznacza to, że po 2000 r. nie wystąpiło zmniejszanie się znaczenia tego działu w wytwórczości miasta; możemy jednak dodać, że wydajność pracy przedsiębiorstw tej branży była wysoka, wyższa niż w innych dużych miastach Polski;
- 2) **dział surowcuchłonny (II)** – produkcja papieru i tektury, produkcja mebli, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę; w strukturze produkcji sprzedanej przemysłu w mieście udział tych branż był wyraźnie mniejszy niż branż działu pracochłonnego, ale dynamika wzrostu wartości sprzedanej w cenach bieżących była rosnąca; główna sekcja tego działu – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę – wytworzyła w 2006 r. 12,5%, a w 2010 r. aż 13,2% produkcji sprzedanej przemysłu; wydajność pracy w sekcji była porównywalna do innych dużych miast;
- 3) **dział standardowej produkcji o bazowej technologii (III)** – produkcja wyrobów z papieru i tektury, działalność wydawnicza, produkcja metali oraz produkcja metalowych wyrobów gotowych; udział tych branż w strukturze wartości produkcji sprzedanej przemysłu i strukturze zatrudnienia w przemyśle miasta wzrastał; w 2006 r. branże: produkcja masy włóknistej i papieru oraz działalność wydawnicza i poligraficzna wytworzyły razem około 5% wartości produkcji sprzedanej przemysłu, a ich udział w kolejnych latach obniżał się (dane GUS nie podawały takich działów w roku 2009 i 2010, informacje na ten temat ukryte są w dziale inne). Możemy zauważyć, że w ramach tego działu wzrasta znaczenie poligrafii i reprodukcji nośników informacji, które jednak dostarczyły w 2010 r. zaledwie 0,5% wartości produkcji sprzedanej miasta;

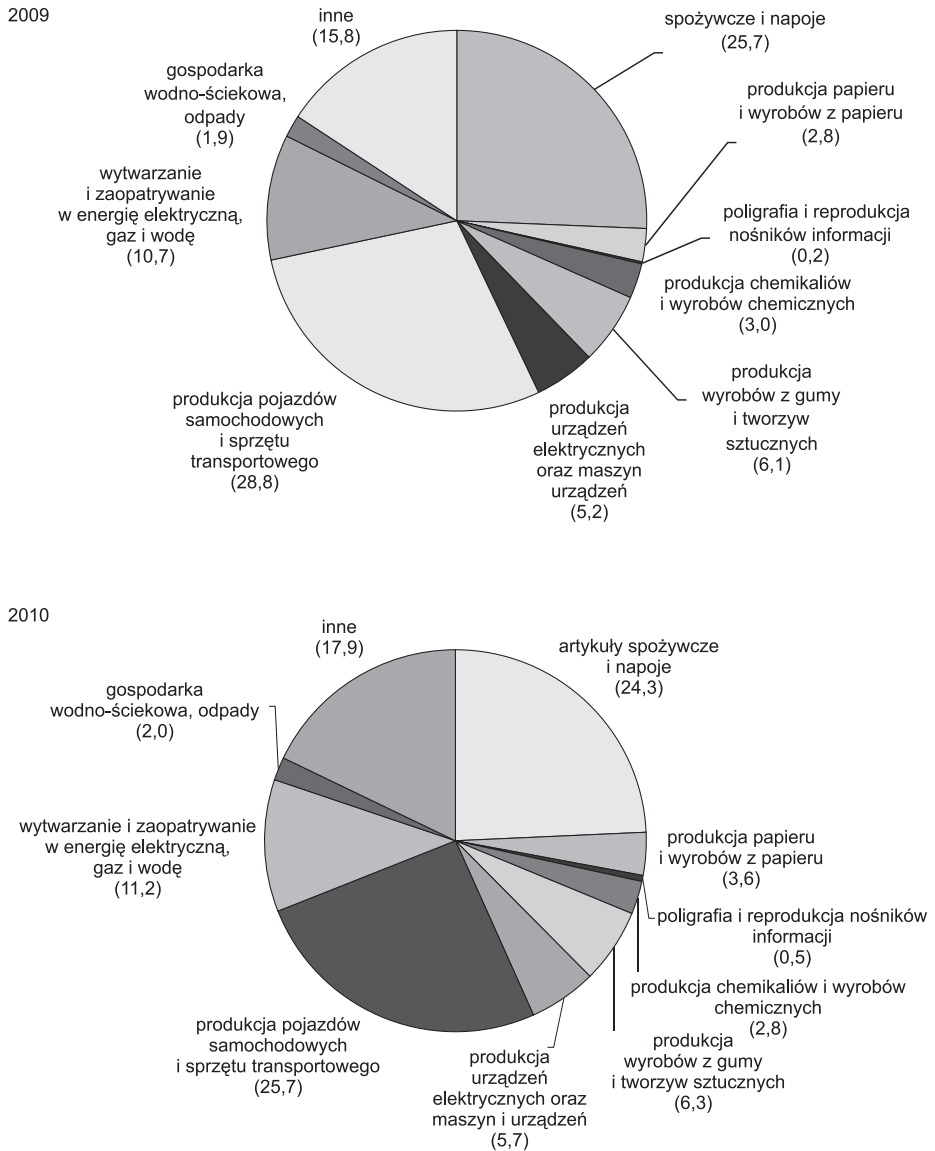
²¹ Bardziej szczegółowa analiza porównań struktury nowoczesności przemysłu w Warszawie, Krakowie, Łodzi, Wrocławiu i Poznaniu zawarta została w opracowaniu Gaczek (2009a).

- 4) **dział technologicznie intensywny oparty na dostawach komponentów (IV)** – produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych; główne branże z tego działu wytwarzały w 2010 r. około 12% produkcji sprzedanej przemysłu miasta; ich znaczenie po roku 2006 wzrastało; wydajność pracy była w branżach tego działu stosunkowo wysoka, jednak porównywalna z wydajnością w innych dużych miastach;
- 5) **dział technologicznie intensywny oparty na technologii innowacyjnej (V)** – produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych, produkcja maszyn i urządzeń mechanicznych oraz produkcja pojazdów mechanicznych. W strukturze produkcji sprzedanej przemysłu miasta branże te odgrywają dużą rolę. Już w 2002 r. dział ten dostarczał 36,6% produkcji sprzedanej i zatrudniał 29,3% zatrudnionych w przemyśle miasta. W roku 2010 główna branża tego działu – produkcja pojazdów samochodowych – dostarczała 25,7%, a produkcja wyrobów chemicznych – 2,8% wartości produkcji sprzedanej przemysłu miasta. W ostatnich latach znaczenie tego działu przemysłu w gospodarce miasta malało (ryc. 8). Wydajność pracy w sekcji produkcja pojazdów samochodowych była bardzo wysoka (w 2008 r. sięgała 1168 tys. zł na pracującego, a w sekcji produkcja wyrobów chemicznych wyniosła 875,7 tys. zł). Wydajność ta była najwyższa z wszystkich branż przemysłu Poznania. Wysoka wydajność pracy i duży udział tego działu w strukturze produkcji przemysłu miasta może być traktowany jako źródło przewagi konkurencyjnej.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw przemysłowych Poznania w 2006 r. wyniosło 3198,8 zł, zaś w przetwórstwie przemysłowym sięgało 3030 zł, zaś w 2010 r. wzrosło odpowiednio do 4666,4 zł i 4410,5 zł²². Różnice wysokości wynagrodzeń odzwierciedlają wyższą wydajność pracy w branżach działu IV i V (głównie produkcja artykułów chemicznych i produkcja pojazdów samochodowych).

Struktura produkcji sprzedanej przemysłu i zatrudnienia w przemyśle Poznania pozwala od 2004 r. sytuować gospodarkę miasta w początkowych stadiach trzeciego etapu rozwoju sterowanego innowacjami i postępowaniem naukowo-technicznym. Zidentyfikowane do roku 2010 przesunięcia w strukturze produkcji przemysłu pokazują, że gospodarka miasta stopniowo zmierza w kierunku intensyfikacji stosowania zaawansowanych technologii. Proces ten wymaga jednak podnoszenia innowacyjności nie tylko poprzez innowacje produktowe, ale głównie innowacje procesowe i organizacyjne oraz przyspieszenia rozwoju usług intensywnie wykorzystujących wiedzę (KIS), w tym usług wiedzy zaawansowanych technologii (*knowledge-intensive high-technology services*), profesjonalnych usług doradczych, a także wzrostu zaangażowania sektora komercyjnego w finansowanie badań i rozwoju.

²² Sięgały one w 2010 r. w przemyśle w Krakowie 4068,1 zł, we Wrocławiu 4171,2 zł oraz w Łodzi 3170,7 zł, ale w Warszawie aż 4602,8 zł (Biuletyn Statystyczny Poznań, IV kwartał 2010. US, Poznań).

Ryc. 8. Struktura produkcji sprzedanej przemysłu miasta Poznania
 Źródło: Biuletyn Statystyczny Poznań, IV kwartał 2010.

4.2. Struktura zatrudnienia i przeciętne wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw

W 2009 r. w Poznaniu pracowało ogółem 228,5 tys. osób²³. Z tej liczby w sektorze przedsiębiorstw w 2009 r. pracowało 143 tys. osób, a w 2010 – 143,6 tys. (w obu latach liczby te były niższe niż w 2008 r., kiedy liczba pracujących w sektorze przedsiębiorstw Poznania sięgała 156,2 tys.)²⁴. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw (po przeliczeniu liczby pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy na pełne etaty) było jeszcze niższe i w 2010 r. sięgało 137,7 tys.

Struktura pracujących w sektorze przedsiębiorstw Poznania według działów gospodarki pokazuje względną różnorodność, ale ujawnia też dominację miejsc pracy w handlu i usługach związanych z naprawą pojazdów samochodowych, gdzie w roku 2010 pracowało 27,3% zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw miasta (ryc. 9). Przemysł zatrudniał w tym roku aż 34,9% (w 2009 r. nawet 35,9%), przedsiębiorstwa budowlane 7,8%, przedsiębiorstwa wytwarzające oraz zaopatrujące w energię elektryczną, gaz i wodę, odprowadzające ścieki i zajmujące się odpadami 7,6%, transport i gospodarka magazynowa 5,1% pracujących w sektorze przedsiębiorstw miasta, a w pozostałych usługach rynkowych pracowało 17,3%²⁵.

Zidentyfikowana struktura pracujących w sektorze przedsiębiorstw, mimo że ujawnia wiele cech tradycyjnej struktury gospodarki, może być źródłem przewagi konkurencyjnej miasta. Jej najważniejszą cechą jest uwidoczniający się stopniowo, już od 2004 r., wzrost znaczenia usług rynkowych w mieście.

Zmiany struktury zatrudnionych w przetwórstwie przemysłowym potwierdzają rosnące znaczenie działów technologicznie zaawansowanych (przemysł chemiczny, produkcja wyrobów gumowych z tworzyw sztucznych, produkcja urządzeń elektrycznych oraz maszyn i urządzeń, a przede wszystkim produkcja pojazdów samochodowych). Ten ostatni dział zatrudniał w 2010 r. 4,6% pracujących w sektorze przedsiębiorstw miasta, a dostarczał aż 25,7% produkcji sprzedanej przemysłu (por. ryc. 8). Wydajność pracy w tym dziale była bardzo wysoka.

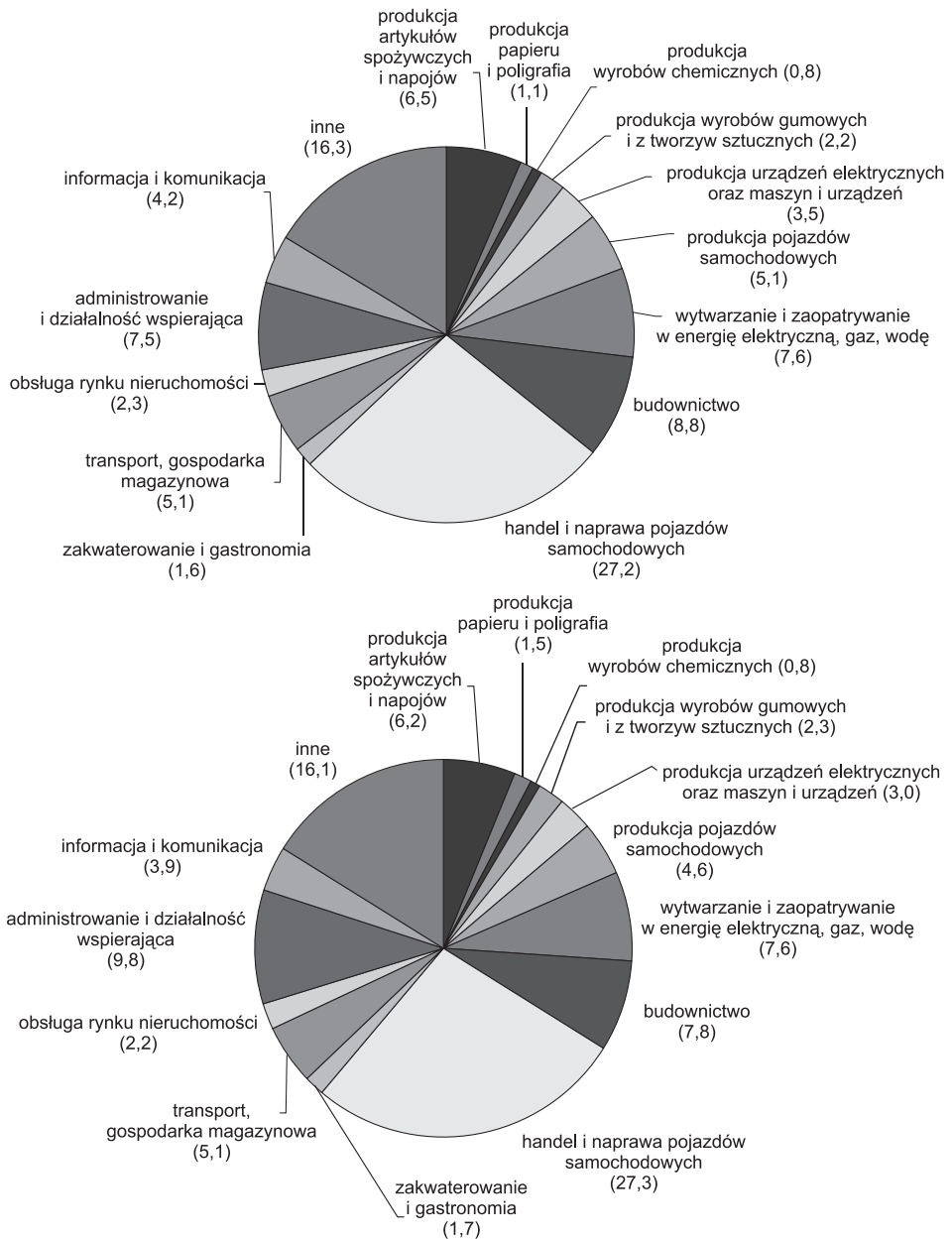
Duże znaczenie w strukturze gospodarki ma wzrost liczby pracujących w dziale działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (w 2010 r. – 9,8% pracujących w sektorze przedsiębiorstw miasta). Niestety liczba zatrudnionych w dziale informacja i komunikacja wzrosła nieznacznie w roku 2009, ale wyraźnie obniżyła się z 5959 w 2009 r. do 5549 w 2010 r. (ryc. 9).

W strukturze zatrudnienia sektora przedsiębiorstw nie ujawnia się liczba pracujących w publicznym sektorze badawczo-rozwojowym (uczelnie wyższe i inne jednostki naukowo-badawcze), oświacie, kulturze, służbie zdrowia i administracji publicznej oraz pozostałych dziedzinach usług nierynkowych. Mają one istotne

²³ Według faktycznego miejsca pracy, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób i bez pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych – na podstawie Rocznika Województwo Wielkopolskie. Podregiony, powiaty, gminy, 2010. US, Poznań.

²⁴ Za Biuletyn Statystyczny. Miasto Poznań, IV kwartał 2010. US, Poznań.

²⁵ Więcej na temat struktury pracujących w Poznaniu – Strategia Rozwoju Miasta Poznania do roku 2030, 2010. Poznań.

Ryc. 9. Struktura zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw Poznania

Źródło: Biuletyn Statystyczny Poznań, IV kwartał 2010.

znaczenie dla budowania potencjału gospodarczego miasta i stanowią endogeniczny czynnik jego rozwoju.

Bardziej szczegółowa analiza struktury zatrudnienia wymagałaby uwzględnienia również sektorów kreatywnych. Dostępne dane statystyczne na temat struktury zatrudnienia niestety nie pozwalają dokładnie wskazać liczby pracujących w usługach wiedzy zaawansowanych technologii ani w sektorach kreatywnych, a także określić, jaki jest udział tych działów w wytworzeniu wartości dodanej brutto Poznania.

W uzupełnieniu opisu struktury pracujących miasta warto zwrócić uwagę na wysokość przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto w sektorze przedsiębiorstw. W 2010 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Poznaniu sięgało 3842,1 zł. Było wyższe niż w Krakowie, Wrocławiu, Łodzi, ale niższe niż w Warszawie, a przede wszystkim niż w Katowicach (gdzie sięgało 4703,3 zł). W strukturze branżowej najwyższe przeciętne wynagrodzenia wystąpiły w sekcji przemysł (4666,4 zł), osiągając w dziale produkcja pojazdów samochodowych oraz pozostałego sprzętu transportowego wysokość 6043,0 zł. Tak wysokie wynagrodzenia przeciętne potwierdzają przewagę konkurencyjną tego działu produkcji i wysokie przychody ze sprzedaży.

Bardzo wysokie przeciętne wynagrodzenia brutto wystąpiły także w sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i ciepłą wodę, które w 2010 r. sięgały 5869,4 zł i w ostatnich latach systematycznie znacząco rosły. Jednocześnie najniższe wynagrodzenia miesięczne występowały w handlu detalicznym, hotelarstwie oraz administrowaniu i działalności wspierającej.

Różnice przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto w sektorze przedsiębiorstw między miastami wojewódzkimi oraz wynagrodzeń w poszczególnych sekcjach sektora przedsiębiorstw między miastami wojewódzkimi potwierdzają wysoką pozycję potencjału gospodarczego Poznania w Polsce. Koszty pracy w Poznaniu są jednak niższe niż w Gdańsku, Katowicach i oczywiście w Warszawie. Z punktu widzenia czynników przewagi konkurencyjnej gospodarki miasta (jeżeli pominiemy specyfikę wynagrodzeń Katowic powiązaną z dominacją przemysł ciężkiego), Poznań może wykorzystywać niższe średnie koszty pracy jako czynnik przyciągający inwestorów.

4.3. Sektor badawczo-rozwojowy Poznania

Potencjał badawczo-rozwojowy regionu może być endogenicznym czynnikiem podnoszenia innowacyjności gospodarki i budowania jej przewagi konkurencyjnej. Wymaga to utrzymywania odpowiedniej infrastruktury badawczej, stymulowania rozwoju wybranych dziedzin i budowania lokalnego systemu innowacji. Realnym źródłem przewagi konkurencyjnej gospodarki w mezoskali musi być wewnętrzny potencjał badawczo-rozwojowy, a nie tylko zdolność do adaptacji nowych rozwiązań, naśladowania nowych produktów czy procesów technologicznych lub rozwiązań organizacyjnych stosowanych w innych regionach. Oczywiście nie oznacza to rezygnacji z zewnętrznych źródeł postępu technologicznego. Znaczenie endoge-

nicznego potencjału badawczo-rozwojowego dla budowania w regionie gospodarki opartej na wiedzy nie jest kwestionowane, mimo rosnących możliwości przepływu technologii i wiedzy skodyfikowanej między regionami.

W województwie wielkopolskim liczba jednostek naukowo-badawczych po roku 2000 wzrastała (w 2000 r. działały 82 jednostki, w 2008 r. – 112, a w 2009 r. – już 120). Z tej liczby jednostek Poznań w 2008 r. koncentrował aż 43,7% wszystkich jednostek z tym, że w mieście znajdowały się wszystkie szkoły wyższe prowadzące działalność naukowo-badawczą i aż 85% jednostek naukowo-badawczych, a tylko 22% liczby jednostek rozwojowych. Te ostatnie jednostki prowadzące działalność wdrożeniową, działalność praktyczną i usługową działalność badawczą wykazują rozproszenie w przestrzeni. Warto dodać, że w regionie działa 6 placówek naukowych PAN (5 w Poznaniu i 1 w Kórniku).

Do 2009 r. liczba podmiotów sfery B+R ustabilizowała się w większości kategorii, wystąpił wzrost jedynie liczby jednostek rozwojowych. Zjawisko to odnotowano zarówno w Wielkopolsce, jak i w aglomeracji poznańskiej.

Poznań jest znaczącym ośrodkiem akademickim i naukowo-badawczym. Występuje tu wystarczająca różnorodność dziedzin nauki, stanowiących potencjalne źródło wiedzy dla biznesu. W 2008 r. w mieście działało 49 jednostek prowadzących działalność naukowo-badawczą, w tym 17 jednostek naukowo-badawczych (włącznie z placówkami PAN), 16 jednostek rozwojowych, 14 szkół wyższych (8 państwowych) oraz 2 jednostki obsługi nauki. Struktura zatrudnienia w tych jednostkach pokazuje, że największą liczbą pracowników naukowo-badawczych dysponowały uczelnie wyższe, których struktura wydziałowa jest bardzo rozbudowana.

Dla postępu technicznego i poprawy poziomu innowacyjności gospodarki największe znaczenie ma wysoki poziom badań w zakresie nauk przyrodniczych (w tym rolniczych), technicznych i medycznych. Jednocześnie ważne jest kształcenie akademickie i kształcenie ustawiczne budujące kapitał ludzki. Przedsiębiorcy w aglomeracji mają większe szanse korzystania z transferu wiedzy, co umożliwi im usprawnienie funkcjonowania przedsiębiorstwa lub podjęcie inicjatywy zmierzającej do transferu technologii.

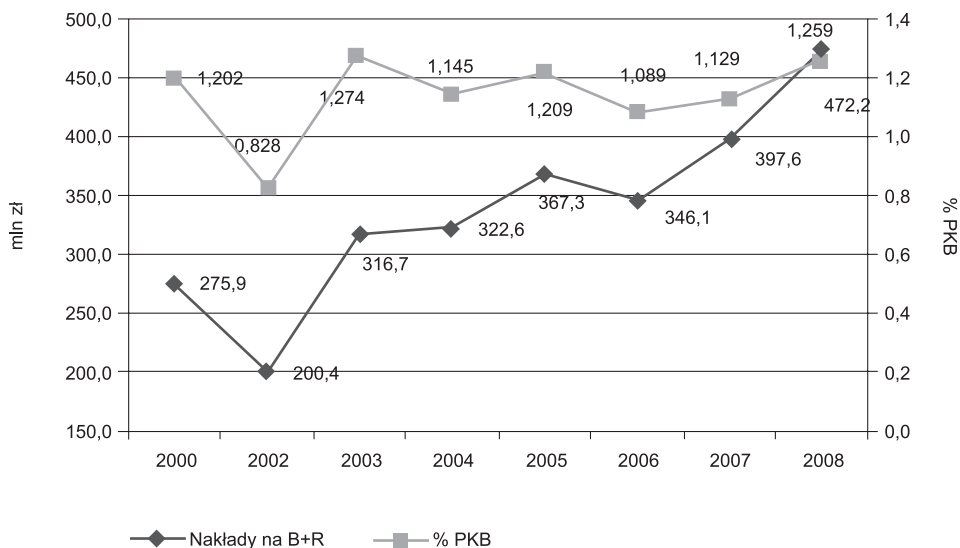
W aglomeracji, zwłaszcza w Poznaniu, występuje 9% ogółu krajowych podmiotów naukowo-badawczych z kategorią 1, oznaczającą – na podstawie oceny parametrycznej – jednostkę o najwyższym poziomie aktywności naukowej (m.in. liczbie stopni naukowych, udziale w projektach badawczych) i zastosowań praktycznych (m.in. nowych technologii, produktów, patentów, wdrożeń). Z danych MNiSW można wnioskować o dużej aktywności uczelni w zakresie publikacji oraz badań naukowych dofinansowywanych z budżetu państwa. Stale jednak istnieją niewykorzystane możliwości zacieśniania więzi między uczelniami i gospodarką, a wskaźniki dotyczące projektów zamawianych oraz praktycznych zastosowań badań naukowych są stosunkowo słabe.

Z badań ankietowych przedsiębiorstw przeprowadzonych w 2007 r. wynika, że przedsiębiorcy województwa wielkopolskiego w latach 2003–2006 rzadko korzystali w procesie innowacyjnym ze wsparcia zlokalizowanych w regionie podmiotów naukowo-badawczych, w tym uczelni, szczególnie w zakresie transferu tech-

nologii. Współpracowali chętniej z podmiotami i instytucjami, które wspierały bieżącą działalność przedsiębiorstw i bez których produkty przedsiębiorstwa nie zostałyby dopuszczone do obrotu rynkowego (Gaczek, Strykiewicz 2006, s. 70).

Poznań zaliczany jest do znaczących w skali Polski ośrodków naukowo-badawczych, zaś nakłady na badania i rozwój w mieście wykazywały wahania, a od roku 2002 występuje stała tendencja rosnąca (ryc. 10). Niestety nie ujawnia się wyraźny trend wzrostu udziału nakładów ogółem na badania i rozwój w regionalnym produkcie brutto. Udział ten od początku XXI w. oscyluje między 0,83% a 1,26% w produkcie brutto wytworzonym w mieście. Zaangażowanie ponad 1% PKB na działalność badawczą i rozwojową może być punktem wyjścia zakwalifikowania gospodarki Poznania do gospodarki opartej na wiedzy. W porównaniu do Warszawy i Krakowa wartości te są jednak zdecydowanie niższe. Udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową w Krakowie w 2005 r. sięgał 1,9%, a w 2006 r. wzrósł już do 2,1% produktu brutto i jeszcze nieznacznie rósł w kolejnych latach. Potencjał naukowo-badawczy ośrodka krakowskiego w porównaniu do ośrodka poznańskiego był wyższy²⁶.

Intensywność nakładów na badania i rozwój można analizować na 1 mieszkańca lub na pracującego w gospodarce. Nakłady na B+R *per capita* w Poznaniu w 2005 r. sięgały 644 zł, w 2006 r. spadły do 610 zł, w 2007 r. wzrosły do 708 zł, a w 2008 r. osiągnęły 847 zł. W tych samych latach w Krakowie były zdecydowanie wyższe (w 2005 r. sięgały 753 zł, a w 2006 r. – 917 zł *per capita*). Bardziej wnikliwa analiza intensywności nakładów na B+R w gospodarce pozwala stwierdzić, że w Poznaniu

Ryc. 10. Nakłady na badania i rozwój w Poznaniu

²⁶ Pomijamy wielkość potencjału naukowo-badawczego ośrodka warszawskiego, który jest pod względem liczby jednostek, liczby zatrudnionych, nakładów na działalność badawczo-rozwojową największy w Polsce.

wydatkowano w 2005 r. – 2509 zł, w 2006 r. – 2382 zł, a w 2008 r. – 3110 zł na zatrudnionego w sektorze przedsiębiorstw. Intensywność nakładów na działalność badawczo-rozwojową w gospodarce Krakowa sięgała w 2005 r. 3461,1 zł, a w 2006 r. – 3972,0 zł na zatrudnionego w sektorze przedsiębiorstw, była więc wyższa niż w Poznaniu. Niestety nie ma możliwości porównywania takich danych z innymi miastami.

Struktura wydatkowania nakładów na B+R obejmujących wydatki na badania podstawowe, badania stosowane i prace rozwojowe, do pewnego stopnia pokazuje dystans sektora badań do rynku. Wydatki na prace rozwojowe (i badania stosowane) powinny obejmować 60%–70% nakładów bieżących sektora B+R. Większy udział prac rozwojowych jest bardziej korzystny dla wdrażania postępu naukowo-technicznego i wprowadzania innowacji w przedsiębiorstwach. W Poznaniu udział badań podstawowych w strukturze wydatków wzrastał i niestety sięgał w 2008 r. aż 50,6% nakładów na B+R ogółem (tab. 11). Udział prac rozwojowych stopniowo zwiększał się – obejmował w 2008 r. 26,4% nakładów bieżących wydatkowanych w sektorze. W Krakowie w 2005 r. prace rozwojowe zużytkowały 21,6%, a w 2006 aż 35% nakładów sektora B+R miasta. Może to oznaczać, że dystans sektora badawczo-rozwojowego do rynku w Krakowie był nieco mniejszy niż w Poznaniu. Uwzględniając jednak udział sumy nakładów na badania stosowane i prace rozwojowe w nakładach bieżących na działalność badawczo-rozwojową, widzimy, że dystans sektora B+R Poznania do rynku stopniowo zmniejsza się.

Ocena dystansu sektora B+R do rynku wymaga również określenia źródeł finansowania działalności badawczo-rozwojowej, a szczególnie stwierdzenia, jaką część tych środków finansują przedsiębiorstwa. Nie ma możliwości pozyskania takich danych dla miast. Możemy tylko stwierdzić, że w województwie wielkopolskim sektor przedsiębiorstw w 2006 r. sfinansował 21,9%, a w 2009 r. zaledwie 19,4% nakładów na działalność badawczo-rozwojową (według sektorów wykonawczych).

Ważnym elementem charakterystyki sektora badawczo-rozwojowego jest jego struktura instytucjonalna. W 2006 r. w Poznaniu działały 43 jednostki badawczo-rozwojowe, w tym 11 jednostek rozwojowych najsilniej powiązanych z sektorem przedsiębiorstw. Jednostki te zużywały jednak zaledwie 2,1% nakładów całego sektora w mieście, a zatrudniały tylko 1,2% zatrudnionych w sektorze. W Krakowie w 2006 r. działało aż 67 jednostek w sektorze B+R. Statystyki nie podają jednak, ile jednostek rozwojowych funkcjonowało w tym mieście, nie można też wyjaśnić, jaki procent nakładów wykorzystywały²⁷.

W Poznaniu w 2008 r. działało 49 jednostek badawczo-rozwojowych, w tym 16 jednostek rozwojowych prowadzących prace wdrożeniowe. Jednocześnie te ostatnie jednostki wykorzystywały zaledwie 5,6% nakładów na działalność badawczo-rozwojową w mieście (tab. 11).

Liczba zatrudnionych w sektorze B+R na 1000 aktywnych zawodowo w Poznaniu jest wysoka (już w 2006 r. sięgała 30,2% i w kolejnych latach rosła). Wysoki udział zatrudnionych w sektorze B+R na rynku pracy oznacza duże zaangażowanie

²⁷ Patrz: Rocznik Statystyczny Krakowa 2007.

w działalności badawczo-rozwojowej i jest korzystny dla budowania gospodarki opartej na wiedzy. Można jednak zauważyć, że aż 75% zatrudnionych w sektorze B+R²⁸ pracowało w szkołach wyższych, a 23,6% w jednostkach naukowych PAN i jednostkach badawczo-rozwojowych. Struktura zatrudnienia niestety potwierdza utrzymujący się nadal duży dystans poznańskiego sektora badawczo-rozwojowego do rynku. Można dodać, że w Krakowie w 2006 r. szkoły wyższe zatrudniały 64,7% zatrudnionych (w EPC) w działalności badawczo-rozwojowej miasta.

Tabela 11. Sektor badawczo-rozwojowy i działalność innowacyjna przemysłu w Poznaniu

Wskaźniki	2005	2007	2008
Nakłady na B+R ogółem [mln zł]	367,3	397,6	472,2
Nakłady na B+R ogółem w PKB [%]	1,209	1,129	1,259
Kierunki wydatkowania nakładów bieżących na B+R [%]:			
badania podstawowe	x	50,8	50,6
badania stosowane	x	25,2	23,2
prace rozwojowe	x	24,0	26,4
Nakłady na B+R ogółem <i>per capita</i> [zł]	644	708	847
Struktura nakładów ogółem na B+R wg miejsca wydatkowania			
jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe	54,5	40,5	47,6
jednostki rozwojowe	5,5	5,9	5,6
szkoły wyższe	39,9	53,4	46,3
Liczba jednostek badawczo-rozwojowych			
w tym jednostki rozwojowe	12	14	16
Zatrudnieni w B+R na 1000 aktywnych zawodowo	29,6	x	x
Zatrudnieni w B+R ogółem [w Ekwiwalencie Pełnego Czasu Pracy – EPC]	4917	5632	4999
w tym: w jednostkach naukowych PAN i JBR [%]	24,7	24,8	23,5
w jednostkach rozwojowych [%]	2,0	2,0	1,6
w szkołach wyższych [%]	73,2	73,2	74,7
Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle [mln zł]	463,7	383,4	252,6
w tym na badania i rozwój [mln zł]	63,4	20,4	24,8
na badania i rozwój [%]	13,7	5,3	9,8
Udział nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle w produkcji sprzedanej przemysłu [%]	1,78	1,38	0,89
Przedsiębiorstwa innowacyjne w sekcji przetwórstwo przemysłowe [%]			
w przedziale 50–249	28,3	x	x
powyżej 249	19,2	x	x

x – brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Poznaniu.

²⁸ W tzw. Ekwiwalencie Pełnego Czasu Pracy, który pozwala wyeliminować wieloletowość pracowników i oddzielić pracę dydaktyczną od pracy badawczej na uczelniach.

Przeprowadzone wcześniej badania dla regionów europejskich pokazują, że nakłady na działalność badawczo-rozwojową w sektorze uczelni wyższych istotnie oddziałują na wzrost gospodarczy i jest on tylko nieco mniejszy od wpływu nakładów ponoszonych w sektorze przedsiębiorstw. Wynika to z faktu, że wpływ działalności badawczo-rozwojowej uczelni wyższych na gospodarkę ma zarówno charakter bezpośredni (oddziaływanie na produktywność gospodarki), jak i pośredni (wpływ na kapitał ludzki, kształtowanie postaw innowacyjnych i budowanie kapitału wiedzy; Gaczek 2009b). Wykorzystanie jednostek badawczych uczelni wyższych wymaga zwiększenia komercyjnej działalności pracowników naukowych oraz budowania sieci powiązań między jednostkami badawczymi uczelni, usługowymi jednostkami pośredniczącymi w transferze wiedzy i przedsiębiorstwami. Pomocne w tym zakresie mogą być lokalne systemy transferu wiedzy i innowacyjności.

4.4. Innowacyjność przemysłu Poznania

Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle wykazują wahania, a ich efektywność jest trudna do określenia. W literaturze przyjmuje się, że nowe rozwiązanie (procesowe, produktowe, organizacyjne, marketingowe) wdrażane w przedsiębiorstwie może być traktowane jako innowacja, jeżeli przynosi ekonomiczną korzyść temu przedsiębiorstwu. Efektem działalności innowacyjnej są wyroby nowe i zmodernizowane wprowadzane na rynek przez przedsiębiorstwo.

W 2005 r. nakłady na innowacje w przemyśle Poznania znacząco wzrosły w stosunku do poprzedniego roku (o 30%), a w następnym roku niestety spadły o około 7% (tab. 12). W wartości produkcji sprzedanej przemysłu ogółem nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle Poznania sięgały w 2006 r. około 1,6%. Udział ten nie był znacząco wyższy niż średnio w Polsce czy w województwie wielkopolskim. Warto też zauważyć, że udział przedsiębiorstw innowacyjnych (ponoszących nakłady na innowacje w danym roku) w sekcji przetwórstwo przemysłowe w latach 2004–2006 w Poznaniu systematycznie wzrastał. Wzrost ten w

Tabela 12. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w sekcji przetwórstwo przemysłowe

Miasta	2004		2005		2006	
	liczba pracujących 50–249	powyżej 249	liczba pracujących 50–249	powyżej 249	liczba pracujących 50–249	powyżej 249
Polska	33,8	12,3	31,8	12,9	37,6	65,5
Wrocław	28,9	13,7	26,8	14,4	32,6	68,1
Łódź	40,9	7,1	32,2	7,1	40,3	69,0
Kraków	39,1	12,7	27,7	11,6	39,0	63,9
Warszawa	38,5	16,6	38,9	19,4	50,3	70,8
Gdańsk–Gdynia–Sopot	40,8	12,4	34,8	11,4	32,3	57,1
Poznań	23,8	13,2	28,3	19,2	35,2	72,8

Źródło: dane GUS.

przedsiębiorstwach średniej wielkości wyniósł 11 pp, a w przedsiębiorstwach dużych aż 59 pp (struktura procentowa obarczona jest jednak błędem wynikającym z małej liczebności dużych przedsiębiorstw w Poznaniu zatrudniających powyżej 249 osób)²⁹.

W latach 2004–2006 duże przedsiębiorstwa (zatrudniające powyżej 249 osób) były w Poznaniu bardziej innowacyjne niż średnio w kraju (tab. 12). Zmiana, jaka wystąpiła między 2005 a 2006 r., jest trudna do wyjaśnienia. Aktywność innowacyjna przedsiębiorstw średnich, mierzona udziałem przedsiębiorstw ponoszących nakłady na innowacje w danym roku, była w Poznaniu w grupie badanych sześciu miast najniższa w 2004 r., w 2005 r. wyższa niż we Wrocławiu i Krakowie, a w 2006 r. wyższa niż we Wrocławiu oraz Trójmieście. Przedsiębiorstwa średniej wielkości, jeżeli będą podejmowały współpracę, mogą być decydujące dla podniesienia innowacyjności w przemyśle miasta.

W Poznaniu w 2006 r. wartość produkcji sprzedanej wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji przetwórstwa przemysłowego sięgała prawie 8%, ale jak wynika ze statystyk regionalnych i krajowych była jednak nieco niższa niż w Wielkopolsce (10% w 2006 r.). Dwa lata wcześniej wartość ta sięgała w Poznaniu aż 43% i był to wskaźnik zdecydowanie wyższy niż w całym regionie i w kraju. Może to oznaczać, że od roku 2004 firmy w Poznaniu intensywnie modernizowały swoją produkcję. Bardziej szczegółowe badania pokazują, że wartość nowych produktów w skali rynku (a nie tylko w skali przedsiębiorstwa) stanowiła w 2004 r. w Poznaniu zaledwie 0,4% produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego, a w 2006 r. już 3,2%. Oznacza to, że proces modernizacji produkcji w Poznaniu przebiega w dobrym kierunku (tab. 13).

Dobrym wskaźnikiem oceny efektów innowacyjnych jest też eksport wyrobów nowych i zmodernizowanych w stosunku do wartości produkcji sprzedanej tych wyrobów w przetwórstwie przemysłowym. Informacje takie w skali miast są często objęte tajemnicą statystyczną. W 2006 r. z wprowadzonych na rynek wyrobów nowych i zmodernizowanych w Poznaniu na eksport skierowano około 34% ich wartości. W tym samym roku wartość produkcji wyrobów nowych i zmodernizowanych we Wrocławiu była zdecydowanie mniejsza, ale w większym zakresie kierowano ją na eksport. W Warszawie wartość produkcji wyrobów nowych i zmodernizowanych była w tym roku zdecydowanie wyższa niż w Poznaniu, ale na eksport skierowano zaledwie 26,7% wartości tych wyrobów (tab. 13).

W sektorze działalność profesjonalna, naukowa i techniczna w 2010 r. zarejestrowanych było w systemie REGON w Poznaniu aż 13 657 podmiotów gospodarki. Większość tych podmiotów nie przeprowadzała badań naukowych, ale ograniczała się do działalności usługowej w zakresie obsługi doradczej, w tym poszukiwania i wykorzystywania zewnętrznych, unijnych źródeł finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. Istotne były również działania szkoleniowe i promocyjne oraz prace doradcze dla samorządów terytorialnych zarówno

²⁹ Niestety nie ma możliwości przeprowadzenia takiej analizy dla kolejnych lat, ponieważ zbyt drogi jest zakup danych na ten temat w GUS. Dane w tym miejscu zostały przez autorkę zakupione dla celów innych, wcześniejszych projektów badawczych,

Tabela 13. Wartość i eksport produkcji sprzedanej wyrobów nowych i zmodernizowanych przetwórstwa przemysłowego (liczba pracujących powyżej 49 osób); mln zł

Miasta	2004		2005		2006	
	wartość produkcji sprzedanej	eksport produkcji sprzedanej	wartość produkcji sprzedanej	eksport produkcji sprzedanej	wartość produkcji sprzedanej	eksport produkcji sprzedanej
Polska	109242,3	54028,5	114948,7	47291,5	105877,9	43231,9
Wrocław	1560,6	578,0	876,8	514,6	565,6	437,0
Łódź	825,4	346,1	728,6	440,9	988,4	469,8
Kraków	2905,6	1048,5	3082,1	849,0	2587,5	1956,6
Warszawa	8115,2	3609,3	6603,0	1501,6	7309,8	1954,9
Gdańsk–Gdynia–Sopot	1621,1	49,3	#	451,2	#	1874,3
Poznań	#	#	#	#	1788,4	611,8

– dane nie mogą być opublikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej
 Źródło: dane GUS.

Urzędu Marszałkowskiego, Urzędu Miasta Poznania, jak i Starostwa Powiatowego. Do najważniejszych firm wspierających innowacyjność i transfer technologii na terenie aglomeracji poznańskiej w 2010 r. należały 2 parki technologiczne, 4 preinkubatory, 9 jednostek, które można zaliczyć do centrów transferu technologii, oraz 6 ośrodków szkoleniowo-doradczych. Ważną rolę wśród jednostek ułatwiających innowacyjność i działających na rzecz zmniejszania dystansu sektora B+R do rynku odgrywały także specyficzne instytucje finansowe – Fundusz Kapitału Załączkowego, Lokalne i Regionalne Fundusze Pożyczkowe oraz Fundusze Poręczeń Kredytowych³⁰.

W Wielkopolsce organizowane są konkursy promujące najbardziej innowacyjne firmy produkcyjne i usługowe. Do najważniejszych od 2007 r. należy konkurs marszałka województwa „i-Wielkopolska – Innowacyjni dla Wielkopolski”. Laureatami IV edycji tego konkursu zostały firmy i współpracujące z nimi jednostki naukowo-badawcze: firma Solaris Bus & Coach (Bolechowo) wraz z Instytutem Silników Spalinowych i Transportu Politechniki Poznańskiej oraz spółka Internetowykantor (Poznań)³¹. W poprzednich edycjach konkursu wśród nagradzanych, najbardziej innowacyjnych jednostek w regionie znajdowały się wyłącznie jednostki naukowo-badawcze z Poznania (instytuty Politechniki Poznańskiej, Uniwersytetu Przyrodniczego i katedry Uniwersytetu Medycznego), które współpracowały z firmami produkcyjnymi również spoza aglomeracji poznańskiej. Można jednak zauważyć,

³⁰ Informacje udostępnione na IV Forum Gospodarczym Aglomeracji Poznańskiej 6 kwietnia 2011 r. Więcej informacji na temat instytucji wspierających innowacyjność patrz rozdział 5 opracowania.

³¹ Główną nagrodę przyznano za projekt „Niskoemisyjny, energooszczędny autobus miejski z szeregowym napędem hybrydowym”, w którym doceniono współpracę przedsiębiorstwa Solaris z instytucją naukowo-badawczą. Warto zaznaczyć, że firma Solaris z gminy Czerwonak otrzymała główną nagrodę w konkursie „i-Wielkopolska” już po raz drugi. W grupie mikroprzedsiębiorstw nagrodzono projekt „Internetowykantor.pl – platforma wymiany walut online”.

że główne nagrody w kolejnych edycjach konkursu przyznawano przedsiębiorstwom innowacyjnym działającym w aglomeracji poznańskiej.

W latach 2004–2008 Poznań utrzymał swoje drugie miejsce w rankingu miast polskich pod względem PKB *per capita*. W dużym stopniu wynika to ze struktury i nowoczesności przemysłu i stosunkowo wysokiej wydajności pracy w wielu branżach oraz rosnącej stopniowo liczby pracujących w usługach rynkowych i nierynkowych wyższego rzędu. Źródłem przewagi konkurencyjnej Poznania staje się też kapitał wiedzy, który jednak nie jest do końca wykorzystywany w przedsiębiorstwach.

Zidentyfikowane już wcześniej różnice potencjałów między podregionem poznańskim a Poznaniem pokazują jego pozytywne oddziaływanie na gospodarkę terenów otaczających. Potencjał naukowo-badawczy i kapitał wiedzy tworzonej w poznańskim ośrodku akademickim jest wykorzystywany nie tylko w samym mieście, ale także w gminach otaczających. Wydaje się, że obszarem wiedzy o charakterze horyzontalnym intensywnie wykorzystywanym we wszystkich dziedzinach działalności jest informatyka. Do pewnego stopnia można też wskazywać jako znaczącą specjalność ośrodka poznańskiego biotechnologię i chemię powiązaną zarówno z przemysłem chemicznym, jak i medycyną, a także z przetwórstwem spożywczym. Trwają poszukiwania i stopniowo rozszerzają się powiązania nauk technicznych, takich jak inżynieria materiałów oraz mechanika, z przedsiębiorstwami produkcji środków transportu (samochody, autobusy, tramwaje).

O nowoczesności struktury gospodarki Poznania, a także o wykształceniu funkcji metropolitalnych o zasięgu ponadregionalnym świadczy nie tylko rozwój sektora naukowo-badawczego i szkolnictwa wyższego, ale także rozwój usług wyższego rzędu głównie usług finansowych. W mieście do roku 2010 działało pięć centrów finansowo-księgowych firm: Carlsberg, MAN, Duni, Centrum Innowacji Microsoft, Franklin Templeton Investments, a od połowy 2011 r. centrum finansowo-księgowe uruchamia także Bridgesotone Europe.

Wydaje się, że dalszy rozwój usług wyższego rzędu, w tym sektora kreatywnego w zakresie kultury i sztuki, a także ich rozprzestrzenianie się w obszarze metropolitalnym Poznania stanie się źródłem przewagi konkurencyjnej aglomeracji poznańskiej i budowania jej potencjału gospodarczego³².

³² Więcej na temat roli sektorów kreatywnych w rozwoju metropolii patrz: Stryjakiewicz 2008.

5. Wspieranie innowacyjności w aglomeracji poznańskiej

Na stan gospodarki w dużym stopniu wpływa działalność prywatnych i publicznych podmiotów otoczenia biznesu (finansowych, doradczo-szkoleniowych, badawczo-rozwojowych), których wiele – szczególnie w sektorze prywatnym – powstało w okresie transformacji systemowej w Polsce. Pierwszy znaczny ich przyrost odnotowano w latach 1994–1997 w związku z realizacją przedakcesyjnych programów pomocowych. Drugi etap wzrostu obejmował lata 2000–2004, gdy liczba ośrodków w Polsce wzrosła o prawie 100%, a w kolejnych latach nastąpił dalszy intensywny rozwój tego typu podmiotów. Najszybciej wzrastała liczba parków technologicznych, ośrodków szkoleniowo-doradczych i funduszy poręczeniowych.

5.1. Podmioty otoczenia biznesu wspierające innowacyjność

Wielkopolskie podmioty otoczenia innowacyjnego stanowią 9% tego typu podmiotów w kraju. Są one zlokalizowane zwłaszcza w Poznaniu. W ostatnich latach zaobserwowano wyraźny wzrost liczby oraz wzmocnienie skuteczności działań podmiotów otoczenia biznesu w zakresie wspierania innowacyjności. Duże zmiany następowały zwłaszcza w zakresie centrów transferu technologii i akademickich inkubatorów przedsiębiorczości.

W aglomeracji poznańskiej, oprócz Poznania, Lubonia i Suchego Lasu, nie występują agencje rozwoju lokalnego, inkubatory, akademickie inkubatory przedsiębiorczości oraz parki technologiczne (tab. 14).

Rośnie znaczenie działań podmiotów otoczenia biznesu w sieciach współpracy, można więc oczekiwać poprawy kompleksowości wsparcia. Główną siecią w Polsce jest Krajowy System Usług dla MSP, zarządzany przez PARP. Sieć ta obejmuje 214 organizacji, które świadczą przedsiębiorcom usługi doradcze, szkoleniowe, informacyjne lub finansowe. W Wielkopolsce występuje 21 podmiotów w KSU, w tym 8 w Poznaniu. W 2009 r. proinnowacyjne usługi doradcze oferowały w aglomeracji poznańskiej trzy podmioty, podczas gdy w 2005 r. nie działały tutaj takie podmioty zarejestrowane w Krajowym Systemie Usług (tab. 16).

Na gospodarkę aglomeracji istotnie oddziaływały podejmowane ze środków unijnych projekty zwiększające usieciwienie działalności wspierającej otoczenie biznesu: „Rozwój usług dla MSP poprzez utworzenie sieci OWP w Wielkopolsce” (ARR w Koninie); „KIGNET – system wsparcia konkurencyjności polskich przedsiębiorstw”, „Sieć Ośrodków Innowacji NOT” oraz STIM – Członek Ogólnopolskiej Sieci Transferu Technologii i Wspierania Innowacyjności MŚP.

Tabela 14. Podmioty otoczenia innowacyjnego/biznesu w Wielkopolsce i aglomeracji poznańskiej

Podmioty	Wielkopolska		Aglomeracja poznańska	
	2005	2009	2005	2009
Ośrodki szkoleniowo-doradcze	b.d.	28	b.d.	5
Centra transferu technologii	5	12	5	7
Lokalne i regionalne fundusze pożyczkowe	b.d.	7	b.d.	2
Fundusze kapitału załóżkowego	b.d.	1	b.d.	1
Inkubatory przedsiębiorczości	b.d.	2	b.d.	0
Inkubatory technologiczne	1 (w tworzeniu)	3	1 (w tworzeniu)	2 (w tym 1 w tworzeniu)
Akademickie inkubatory przedsiębiorczości	2	4	2	4
Fundusze poręczeń kredytowych	b.d.	5	b.d.	2
Sieci aniołów biznesu	b.d.	0	b.d.	0
Parki technologiczne	2 (w tym 1 w organizacji)	2	2	2

Źródło: raporty SOOIPP, www.sooipp.org.pl.

W Wielkopolsce, a właściwie w Poznaniu, zidentyfikowano przed 2004 r. cztery centra transferu technologii: Instytut Technologii Drewna, Instytut Logistyki i Magazynowania, Wielkopolski Klub Techniki i Racjonalizacji oraz Centrum Wspierania Innowacji Fundacji UAM. W latach 2004–2006 realizowano kolejne projekty:

- z działania 2.6. ZPORR: „Rozwój Uczelnianego Centrum Innowacji i Transferu Technologii UAM” oraz „Promowanie i wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności na UAM”;
- z działania 1.1.2. SPO – WKP: projekt STIM w ramach Ogólnopolskiej Sieci Transferu Technologii i Wspierania Innowacyjności MŚP (PPNT).

Od 1995 r. funkcjonuje w Poznaniu Poznański Park Naukowo-Technologiczny, a od 2006 r. w gminie Suchy Las działa Nickel Technology Park Poznań, którego powstanie współfinansowano z działania 1.3. SPO – WKP. Realizowane były także inwestycje Poznańskiego Parku Technologiczno-Przemysłowego (Wielkopolskie Centrum Wspierania Inwestycji) oraz Parku Naukowo-Technologicznego Luboń w Zakładach Chemicznych Luboń.

Inkubatory technologiczne były inicjowane w Poznaniu od 2005 r., w tym: „Inkubator Technologiczny – innowacje i technologie szansą na rozwój gospodarczy Wielkopolski” oraz „Inkubator na terenie Poznańskiego Parku Naukowo-Technologicznego”.

Po 2004 r. powstały też trzy inkubatory akademickie: Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości, Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania, BCC i Poznański Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Politechniki Poznańskiej.

Do 2009 r. zainicjowano w samym Poznaniu kolejne dwa projekty:

- „Stworzenie i wdrożenie usług wirtualnego inkubatora wspierającego działania w obszarze e-gospodarki” (Instytut Logistyki i Magazynowania);

Tabela 15. Podmioty otoczenia innowacyjnego/biznesu w aglomeracji poznańskiej w 2011 r.

Ośrodki szkoleniowo-doradcze	<ul style="list-style-type: none"> – Regionalny Ośrodek Europejskiego Funduszu Społecznego – Poznań – Wielkopolska Izba Rzemieślnicza – Poznań – Polska Izba Gospodarcza Importerów, Eksporterów i Kooperacji – Poznań – Poznański Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości – Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa – Poznań – Śremski Ośrodek Wspierania Małej Przedsiębiorczości – Śrem
Centra transferu technologii	<ul style="list-style-type: none"> – Wielkopolski Klub Techniki i Racjonalizacji – Poznań – Uczelniane Centrum Innowacji i Transferu Technologii UAM – Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (Dział Transferu Technologii) – Centrum Wspierania Innowacji – Poznań – Instytut Logistyki i Magazynowania – Poznań – Fundacja Przedsiębiorczości Akademickiej – Poznań – Wielkopolski Instytut Jakości – Poznań – Centrum Innowacji, Rozwoju i Transferu Technologii Politechniki Poznańskiej – Stowarzyszenie na rzecz Innowacyjności i Transferu Technologii „Horyzonty” – Poznań – Centrum Transferu Technologii, Innowacji i Informatyzacji – Poznań – Ośrodek Innowacji NOT – Poznań
Fundusze pożyczkowe	<ul style="list-style-type: none"> – Wielkopolska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości – Poznań – Subregionalny Fundusz Pożyczkowy WIELKOPOLSKA PÓŁNOC – Poznań – Fundusz Rozwoju Przedsiębiorczości – Śrem
Fundusze kapitału załączkowego	<ul style="list-style-type: none"> – BIB Seed Capital – Poznań – SpeedUp Group – Poznań
Inkubatory technologiczne	<ul style="list-style-type: none"> – Inkubator Technologiczny – Poznań – Zespół Inkubatorów Wysokich Technologii (w tworzeniu) – Poznań
Preinkubatory – akademickie inkubatory przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none"> – Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Wyższej Szkole Komunikacji i Zarządzania – Poznań – Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości przy Uniwersytecie Ekonomicznym – Poznań – Poznański Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości – Poznań – Preinkubator Akademicki UAM – Poznań
Fundusze Poręczeń Kredytowych	<ul style="list-style-type: none"> – Fundusz Promocji Rozwoju Województwa Wielkopolskiego – Poznań – Poznański Fundusz Poręczeń Kredytowych – Poznań
Parki technologiczne	<ul style="list-style-type: none"> – Poznański Park Naukowo-Technologiczny Fundacji UAM – Poznań – Nickel Technology Park Poznań – Złotniki

Źródło: raport SOOIPP, www.sooipp.org.pl, 21.04.2011 r.

Tabela 16. Podmioty z aglomeracji poznańskiej w Krajowym Systemie Usług

Lp.	Nazwa podmiotu	Rejestracja w zakresie usług			
		doradczych – ogólnych proinnowacyjnych			
		informacyjnych			
		szkoleniowych			
		finansowych – udzielanie pożyczek			
1	Instytut Logistyki i Magazynowania	- ; x	-	-	-
2	Polska Izba Gospodarcza Importerów, Eksporterów i Kooperacji w Poznaniu	x ; x	x	x	-
3	Wielkopolska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości Sp. z o.o. w Poznaniu	- ; -	x	x	x
4	Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu	x ; -	x	x	-
5	Wielkopolska Izba Rzemieśnicza w Poznaniu	x ; -	x	-	-
6	Wielkopolski Instytut Jakości Sp. z o.o.	x ; x	x	x	-
7	Wielkopolski Klub Techniki i Racjonalizacji w Poznaniu	x ; -	x	x	-
8	Wielkopolski Związek Pracodawców Prywatnych	- ; -	x	-	-

Źródło: KSU dla MSP, <http://ksu.parp.gov.pl>.

- „Opracowanie koncepcji funkcjonalnej i dokumentacji dla »Poznańskiego Inkubatora Przedsiębiorców«” .

Działalność pożyczkową rozpoczęła w 2003 r. w Poznaniu Wielkopolska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, a już wcześniej podjęły taką działalność dwa fundusze poręczeń kredytowych: Poznański Fundusz Poręczeń Kredytowych (od 2000 r.) oraz Fundusz Rozwoju i Promocji Województwa Wielkopolskiego (od 2001 r.). Przed 2004 r. w regionie nie funkcjonował lokalny fundusz kapitału wysokiego ryzyka, ale dofinansowanie z działania 1.2.3. SPO – WKP otrzymał projekt funduszu kapitału załączkowego „Wsparcie powstania funduszu kapitału załączkowego BIB Seed Capital”.

W okresie 2007–2013 w większym stopniu wsparcie uzyskuje transfer technologii, a w tym najważniejsze projekty kluczowe:

- „Regionalny Instytut Transferu Technologii” (Fundacja UAM);
- „Wielkopolskie Centrum Zaawansowanych Technologii w Poznaniu” (UAM) oraz zespół inkubatorów wysokich technologii „Materiały i biomateriały” i „Technologie informacyjne i komunikacyjne” (Fundacja UAM).

Unijne źródła finansowania odgrywają nadal istotną rolę w tworzeniu nowych podmiotów otoczenia biznesu oraz wspierania skuteczności działania już istniejących. Zakresem wsparcia finansowego objęto:

- działania o relatywnie mniejszej skali przestrzennej i zaawansowania technicznego (zwłaszcza w obrębie szeroko pojętego wsparcia przedsiębiorczości), ale także te, które współpracują z ośrodkami naukowo-badawczymi we wspieraniu innowacyjności przedsiębiorstw;

- ze środków PO Innowacyjna Gospodarka podmioty ponadregionalne, często działające w sieciach i/lub podejmujące działania zorientowane na poprawę innowacyjności. Wymagania stawiane przed projektami preferują przedsięwzięcia zaawansowane technologicznie, a przy tym silne pod względem naukowo-badawczym.

Różnorodność i skala możliwości dofinansowania podnoszenia przedsiębiorczości i innowacyjności, jakie występują w dyspozycji podmiotów gospodarczych i władz samorządowych dla województwa wielkopolskiego, w tym dla podmiotów aglomeracji poznańskiej, przewidywane w aktualnej perspektywie rozliczeniowej funduszy strukturalnych UE (2007–2013), wymagają podniesienia poziomu koordynacji i pomocy doradczej. Rolę taką mogą odegrać już funkcjonujące jednostki otoczenia biznesu, szczególnie jednostki wspierania innowacyjności i transferu technologii działające w samym Poznaniu bądź jego otoczeniu. Tworzona struktura aglomeracji poznańskiej może być pomocna w koordynowaniu starań o środki pomocowe budujące endogeniczny kapitał wiedzy i potencjał gospodarczy.

5.2. Inwestycje innowacyjne dofinansowywane ze środków unijnych

Zróżnicowane przestrzennie wykorzystywanie funduszy unijnych w województwie wielkopolskim pośrednio odzwierciedla potencjał gospodarczy aglomeracji poznańskiej. Z działania 2.3. SPO – WKP „Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje”, stanowiącego jedno z podstawowych źródeł wsparcia konkurencyjności przedsiębiorców w latach 2004–2006, dofinansowanie otrzymały 43 projekty z miasta Poznania (13%) i aż 69 projektów z pozostałej części aglomeracji (21% projektów z województwa). Można też dodać, że 22% kwoty z tego działu w województwie otrzymali beneficjenci z powiatu poznańskiego, a 12% z Poznania oraz 3% beneficjenci z powiatu szamotulskiego (w sumie podmioty z aglomeracji uzyskały 37% środków przeznaczonych na województwo).

Beneficjenci z przynajmniej pięcioma projektami w Poznaniu i powiecie poznańskim wystąpili w działach każdego poziomu techniki, oprócz techniki wysokiej. W grupie niskiej techniki w powiecie poznańskim dofinansowania uzyskały sekcje: produkcja mebli, działalność wydawnicza, produkcja papieru oraz artykułów spożywczych i napojów, a tylko w Poznaniu działalność wydawnicza. W zakresie średnioniskiej techniki zarówno w powiecie poznańskim, jak i Poznaniu dofinansowanie uzyskały przedsiębiorstwa w sekcji produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych oraz produkcja metalowych wyrobów gotowych. W grupie średniowysokiej techniki dofinansowywane branże w całej aglomeracji to: produkcja pojazdów samochodowych oraz produkcja maszyn i urządzeń. Kwotowo największe dofinansowanie uzyskały firmy związane z niską techniką (tab. 17).

Do września 2009 r. w bieżącym okresie programowania z działania 1.1. „Rozwój przedsiębiorstw” w WRPO zostały dofinansowane 44 projekty z Poznania oraz 20 projektów z pozostałej części aglomeracji (było to około 64% projektów woje-

Tabela 17. Liczba i dofinansowanie projektów według siedziby beneficjenta i poziomu techniki

Technika	Powiat (miasto)	Liczba projektów (≥ 5), które otrzymały dofinansowanie	Kwota dofinansowania [mln zł]	Udział w całości dofinansowania (%)
Niska	poznański ziemski	29	17,8	23
	kępiński	23	13,7	17
	miasto Poznań	19	9,7	12
	krotoszyński	5	2,4	3
	nowotomyski	5	5,7	7
	ostrzeszowski	5	3,6	5
	ww. lokalizacje	86	52,9	67
	wszystkie	127	78,4	100
Średnioniska	poznański ziemski	20	15,2	23
	szamotulski	12	7,4	11
	miasto Poznań	11	6,3	9
	kępiński	7	6,0	9
	pilski	5	3,1	5
	rawicki	5	3,3	5
	ww. lokalizacje	60	41,3	62
	wszystkie	111	67,0	100
Średniowysoka	chodzieski	8	5,4	21
	poznański ziemski	7	4,4	17
	wrzesiński	7	3,6	14
	miasto Poznań	6	4,6	18
	ww. lokalizacje	28	18,0	69
	wszystkie	43	26,0	100
Wysoka	wszystkie lokalizacje	3	2,6	100

Źródło: Gaczek i in. (2008).

wództwa). Z działania 1.2. „Wsparcie rozwoju MSP” WRPO dofinansowane zostały 83 projekty z Poznania oraz 48 z pozostałej części aglomeracji (razem 42% wszystkich projektów województwa).

Statystyka udziału projektów z Poznania i pozostałych gmin aglomeracji poznańskiej uwidacznia większą skuteczność mikroprzedsiębiorstw w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych przeznaczonych na wspieranie ich działalności niż przedsiębiorstw sektora MSP. Przypuszczalnie bliskość przestrzenna i większa świadomość możliwości pozyskania funduszy przyczyniła się do sukcesu tej grupy przedsiębiorców (tab. 18).

Widoczna jest duża przestrzenna dysproporcja wartości środków unijnych oraz liczby projektów realizowanych w województwie wielkopolskim. Wiąże się to z możliwością korzystania z programów niektórych działań o charakterze infrastrukturalnym.

turalnym, które mają relatywnie większe kwoty dofinansowania i korzystają z nich duże podmioty. W Poznaniu wykorzystano ze środków Funduszu Spójności 217 mln zł, ZPORR 251 mln zł, PO Transport 150 mln zł, a tylko nieznacznie inne jednostki samorządu w województwie odnotowały aktywność w takiej skali w wyróżnionych programach. Jednak już porównanie wykorzystania środków wsparcia konkurencyjności oraz zasobów ludzkich ukazuje mniejsze zróżnicowanie przestrzenne wartości pomocy. Podmioty wielkopolskie spoza aglomeracji poznańskiej otrzymały około 1/3 więcej środków unijnych z SPO – WKP i SPO – RZL niż podmioty aglomeracji poznańskiej. Jednak w samej aglomeracji występowały duże różnice przestrzenne. Wsparcie dla beneficjentów z Poznania w SPO – WKP przekraczało niemal dwukrotnie wsparcie dla podmiotów posiadających siedzibę w pozostałej części aglomeracji, natomiast w zakresie SPO – RZL wystąpiła prawie 7-krotna przewaga podmiotów z Poznania. W aglomeracji poznańskiej odnotowano wyraźnie wyższą intensywność alokacji środków: średnio na 1 mieszkańca z SPO – WKP przypadało około 150 zł (poza aglomeracją – 90 zł), a z SPO – RZL – 85 zł (poza aglomeracją – 44 zł).

W latach 2004–2009 większą liczbę projektów przygotowano w gminach aglomeracji niż w Poznaniu, jednak kwota dofinansowania unijnego była niemal

Tabela 18. Liczba projektów dofinansowanych z WRPO

Gmina/miasto	Działanie WRPO	
	1.1	1.2
Poznań	44	83
Suchy Las	1	10
Swarzędz	3	5
Tarnowo Podgórne	1	6
Dopiewo	5	1
Czerwonak	2	3
Śrem	3	2
Luboń	1	3
Stęszew	0	4
Mosina	0	4
Kostrzyn	1	2
Pobiedziska	1	2
Pozostałe gminy aglomeracji	2	6

Objaśnienia: uwzględniono jednostki, z których beneficjenci otrzymali dofinansowanie co najmniej 3 projektów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie list beneficjentów ze strony <http://www.wrpo.wielkopolskie.pl>.

Tabela 19. Projekty i fundusze unijne w latach 2004–2009

Gmina/miasto	Liczba projektów	Środki z UE [tys. zł]	W tym projekty pierwszej perspektywy UE	
			SPO – WKP	SPO – RZL
Poznań	890	1 088 042	95 049	69 618
Pozostała część aglomeracji	1 216	279 616	49 125	10 697
Reszta Wielkopolski	10 260	171 324	209 338	107 493

Objaśnienia: SPO – WKP – Sektorowy Program Operacyjny – Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw; SPO – RZL – Sektorowy Program Operacyjny – Rozwój Zasobów Ludzkich

Źródło: opracowanie własne na podstawie rankingu „Gazety Prawnej” „Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009”, nr 181, 16 września 2009 r. i strony internetowej http://www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009.

Tabela 20. Liczba projektów i wartość funduszy unijnych w latach 2004–2009 w gminach aglomeracji poznańskiej

Gmina/miasto	Ran- king	Środki z UE razem [tys. zł]	Ran- king	Liczba projek- tów [szt]	Ran- king	SPO Rol- nictwo [tys. zł]	Ran- king	ZPORR [tys. zł]	Ran- king	SPO WKP [tys. zł]	Ran- king	SPO RZL [tys. zł]
Poznań	1	1088042	1	890	3	17 650	1	250943	1	95049	1	69618
Śrem	5	69610	6	122	21	5897	2	49142	> 80	ukryte	6	5182
Szamotuły	8	31970	34	75	>80	ukryte	8	15104	34	1895	11	4384
Kórnik	17	26229	21	87	28	4496	7	15603	24	3167		
Swarzędz	39	14724	28	79	>80	ukryte	28	6277	21	3341		
Tarnowo Podgórne	41	14474	25	82	92	2062	>80	ukryte	7	7948		
Czerwonak	49	11885	>80	ukryte	73	2432	39	4094	12	4922		
Kostrzyn	50	11841	22	85	>80	ukryte	>80	ukryte	8	6861		
Dopiewo	51	11698	>80	ukryte	>80	ukryte	27	6377	76	466		
Pobiedziska	56	11123	13	96	39	3 464	41	3878				
Mosina	60	10741	>80	ukryte	38	3 470	31	5178	73	620		
Murowana Goślina	63	10614	>80	ukryte	>80	ukryte	35	4555	65	775		
Suchy Las	65	10106	>80	ukryte	>80	ukryte	45	3281	26	3117		
Komorniki	70	9157	>80	ukryte	>80	ukryte	>80	ukryte	10	6424		
Stęszew	77	7844	79	56	>80	ukryte	>80	ukryte	25	3122		
Rokietnica	>80	ukryte	>80	ukryte	>80	ukryte	>80	ukryte	14	4 358		
Kleszczewo	>80	ukryte	23	84	48	3181	>80	ukryte				
Buk	>80	ukryte	72	59	>80	ukryte	>80	ukryte	54	1178		
Puszczykowo	>80	ukryte	>80	ukryte			47	3201	>80	ukryte	33	1131
Skoki	>80	ukryte	>80	ukryte	>80	ukryte						
Luboń	>80	ukryte	>80	ukryte					74	543		

Objaśnienia: lista rankingowa obejmuje 80 jednostek terytorialnych z Wielkopolski o największym stopniu spełnienia kryterium (na 226 porównywanych). Wiersze bez wpisów oznaczają brak wartości dodatniej dla danej jednostki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie rankingu „Gazety Prawnej” „Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009”, nr 181, 16 września 2009 r. i strony internetowej http://www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009.

5-krotnie wyższa w samym Poznaniu (wiązało i wiąże się to nadal z realizacją projektów infrastrukturalnych). Z programu SPO – WKP (służącego dofinansowaniu inwestycji przedsiębiorców) dwukrotnie więcej środków otrzymały podmioty w Poznaniu niż w pozostałej części aglomeracji (tab. 19). Może to oznaczać większe rozdrobienie finansowe realizowanych projektów przez podmioty spoza Poznania.

Przegląd aktywności podmiotów w zakresie wykorzystywania funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności umożliwia statystyka publikowana w ramach zestawienia „Gazety Prawnej” „Europejska Gmina – Europejskie Miasto”. Brane są pod uwagę programy pomocowe, których beneficjentami są zarówno władze sa-

morządowe, jak i przedsiębiorstwa, rolnicy i organizacje społeczne. Potencjał podmiotów gmin aglomeracji odzwierciedla więc wielkość środków, jakie pozyskały te podmioty z zewnątrz na rozwój. Uwidacznia się duża koncentracja wartości środków wykorzystywanych z PO – WKP (niemal wszystkie gminy aglomeracji znalazły się w wyróżnionej osiemdziesiątce, por. tab. 20), a nieco mniejsza koncentracja środków z PO – RZL. W tym ostatnim programie podmioty wnioskujące o dofinansowanie były wyraźnie bardziej rozproszone. Poznań uzyskała największą kwotę, ale wysoką aktywnością wykazały się także Śrem, Szamotuły oraz Puszczykowo.

6. Dochody budżetów gmin aglomeracji poznańskiej

Zróżnicowanie dochodów budżetowych³³ *per capita* oraz udziałów w dochodach podatkowych (PIT, CIT i podatek od nieruchomości) poszczególnych gmin w aglomeracji poznańskiej jest duże, co potwierdza zróżnicowanie przestrzenne potencjału gospodarczego.

6.1. Zróżnicowanie dochodów własnych w gminach

Gminą o najwyższych dochodach budżetu *per capita* jest stale Suchy Las (w 2008 r. dochody własne sięgały 5,4 tys. zł, a w 2009 r. – 5,1 tys. zł *per capita*), na drugim miejscu znajduje się gmina Tarnowo Podgórne (odpowiednio 4,5 tys. zł i 4,3 tys. zł), a dopiero na trzecim Poznań (gdzie w 2009 r. dochody własne wyniosły 3,1 tys. zł *per capita*). Najniższe dochody własne na mieszkańca w 2004 r. odnotowano w gminie Kostrzyn, które wzrastały do 2008 r., ale w kolejnym roku wyraźnie spadły (w 2009 r. sięgały zaledwie 1,2 tys. zł *per capita*). W 2008 r. niskie dochody własne *per capita* występowały także w Luboniu i właściwie nie zmieniły się do 2009 r. (1,28 tys. zł *per capita*) – dynamika wzrostu dochodów była w badanych latach w tej gminie najniższa w całej aglomeracji i niższa niż średnio w województwie (tab. 21).

Zróżnicowanie dochodów własnych *per capita* między gminami aglomeracji zmniejszało się w ostatnich pięciu latach: wskaźnik max:min w 2004 r. wynosił 5,1, a w 2008 r. już tylko 4,2, ale ponownie wzrósł w następnym roku, osiągając 4,45. Obszary peryferyjne aglomeracji mają niższe dochody własne *per capita*, a niektóre gminy bezpośrednio przylegające do Poznania uzyskują najwyższe dochody. Z gmin przylegających do Poznania o niższym poziomie dochodów własnych można wymienić Luboń, Mosinę, Kleszczewo i Rokietnicę. Gminy te mogą być traktowane jako potencjalne miejsca przyspieszania wzrostu gospodarczego w aglomeracji i być może właśnie one najbardziej skorzystają z utworzenia związku aglomeracyjnego. Rozkład przestrzenny dochodów własnych *per capita* sugeruje kierunki większego oddziaływania bieguny wzrostu Poznania i potwierdza zróżnicowanie potencjału gospodarczego gmin. Układ przestrzenny potencjału sugeruje podobieństwo do układu krzyżowego, z tym że linia Tarnowo Podgórne, Suchy Las, Komorniki, Kórnik i Czerwonak (dochody ponad 2,4 tys. zł *per capita*) charakteryzuje się wyraźnie wyższym potencjałem niż linia Buk, Dopiewo, Swarzędz, Kostrzyn (ryc. 11).

³³ Na dochody budżetu gminy składają się: dochody własne (udział w podatkach od osób fizycznych i prawnych, podatek od nieruchomości i inne podatki lokalne), dotacja celowa i rozwojowa oraz subwencja ogólna. Gminy o wysokich dochodach własnych *per capita* to gminy dobrze rozwinięte, o wysokim potencjale gospodarczym.

Tabela 21. Dochody własne budżetów gmin na 1 mieszkańca w zł

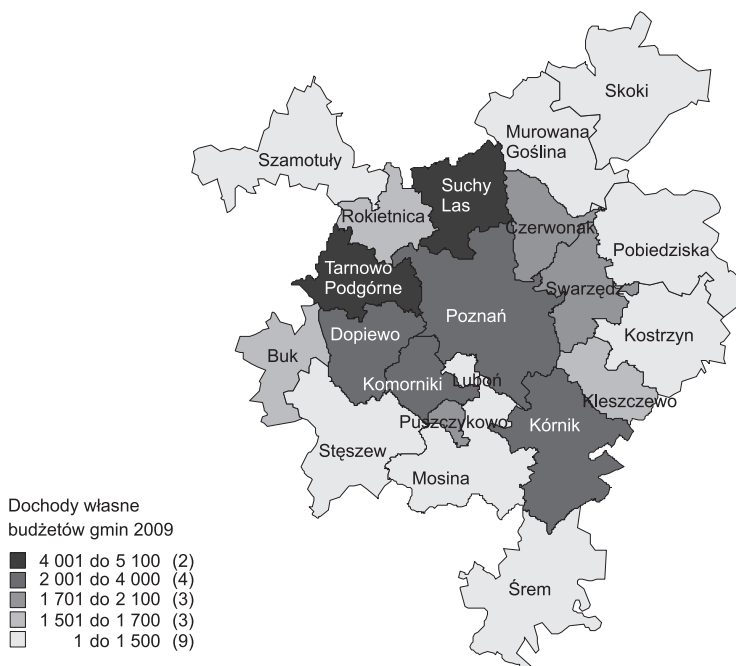
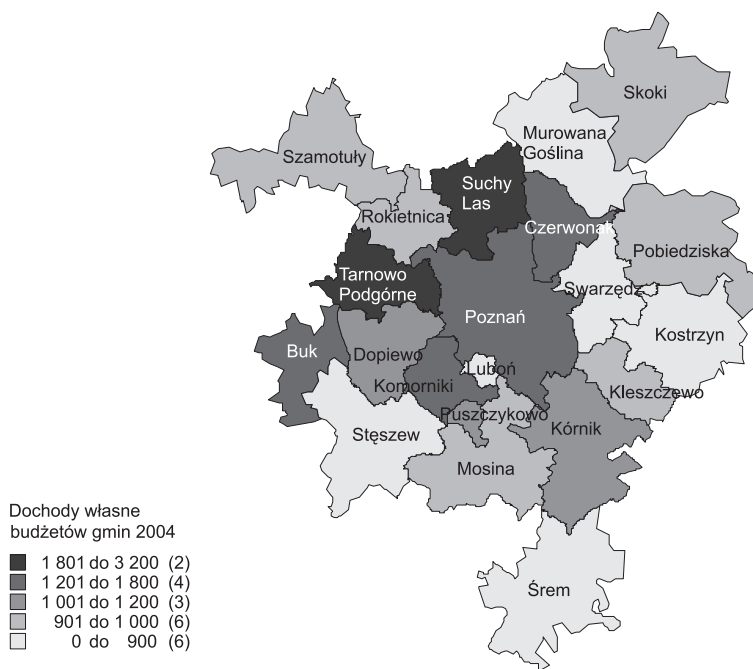
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
						zł	2004=100
Poznań	1771	2005	2061	2630	3143	3124	176,4
Luboń	803	1025	1020	1180	1285	1284	159,9
Puszczykowo	1171	1381	1636	1897	2132	2071	176,9
Buk	1269	1204	1108	1521	1616	1604	126,4
Kostrzyn	617	713	841	1021	1634	1169	189,5
Kórnik	1193	1404	1708	1971	2477	2536	212,6
Mosina	926	1034	1184	1545	1581	1490	160,9
Murowana Goślina	898	1007	1163	1238	1523	1311	146,0
Pobiedziska	903	936	1081	1270	1384	1346	149,0
Stęszew	821	1023	1090	1286	1579	1294	157,6
Swarzędz	1148	1319	1523	1692	1812	1862	162,2
Czerwonak	1227	1464	1591	1951	2017	1893	154,3
Dopiewo	1185	1364	1471	1903	2017	2183	184,2
Kleszczewo	988	1089	1260	1444	1573	1582	160,1
Komorniki	1373	1496	1782	2082	2481	2600	189,4
Rokietnica	988	1212	1297	1461	1579	1600	161,9
Suchy Las	3121	3563	4475	5165	5437	5081	162,8
Tarnowo Podgórne	3068	3462	3516	4158	4507	4316	140,7
Szamotuły	990	1052	1130	1267	1369	1391	140,5
Skoki	914	950	1036	1109	1522	1348	147,5
Śrem	748	810	904	1109	1425	1363	182,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

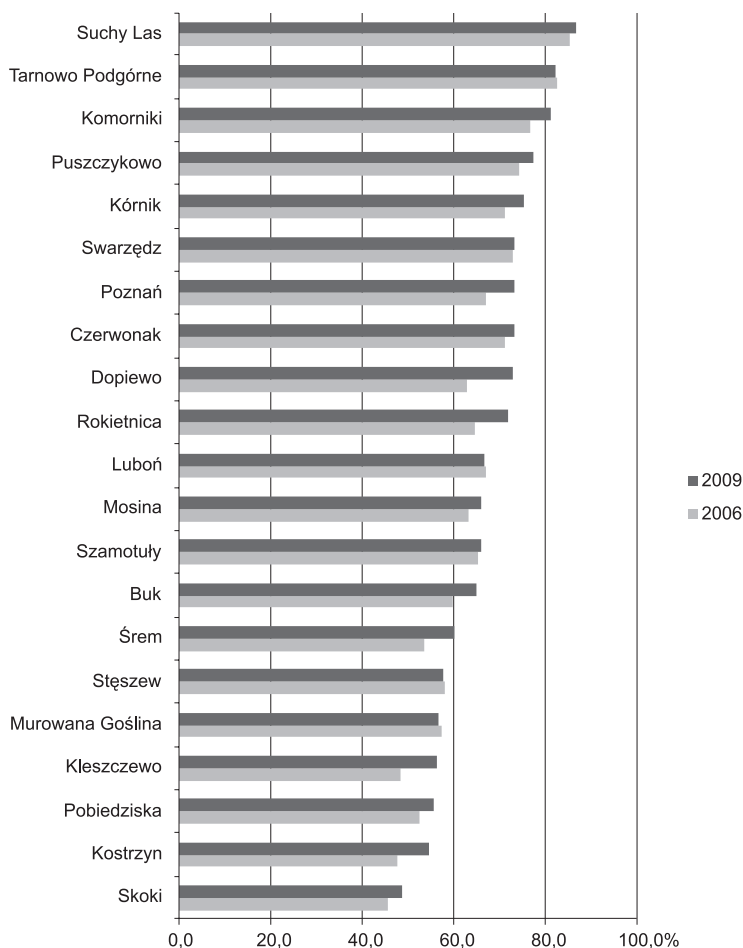
Już od 2007 r. udział dochodów własnych w gminach aglomeracji poznańskiej nie spadał poniżej 50% dochodów budżetu. W 2009 r. gminami, w których dochody własne przekroczyły 80% dochodów budżetu ogółem, były: Suchy Las, Tarnowo Podgórne i Komorniki. Udział ten w Poznaniu wyniósł w tym roku 70,2%, a w niektórych gminach 1. pierścienia (Puszczykowo, Kórnik, Swarzędz, Czerwonak, Dopiewo i Rokietnica) również przekraczał 70%. Najsłabsze pod względem udziału dochodów własnych były gminy: Skoki, Kostrzyn, Pobiedziska i Kleszczewo (ryc. 12).

6.2. Źródła dochodów własnych w aglomeracji

W 2008 r. dochody podatkowe od osób prawnych i fizycznych wyniosły w aglomeracji poznańskiej 1044,2 mln zł, w tym z PIT 87,3%, a z CIT 12,7%. W tym czasie podatek od nieruchomości wchodzący w całości w skład dochodów własnych gmin tworzących aglomerację sięgał 456 mln zł. Do roku 2009 suma dochodów podatkowych gmin aglomeracji (PIT, CIT oraz podatek od nieruchomości) wyniosła 1641,1

Ryc. 11. Dochody własne *per capita* w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2004 i 2009
 Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 12. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem budżetów gmin aglomeracji
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

mln zł, z tej sumy podatek PIT stanowił 60%, podatek CIT 8,9%, a podatek od nieruchomości 31,1%. Pozostałe podatki lokalne miały zdecydowanie mniejsze znaczenie.

Dynamika wzrostu dochodów podatkowych z PIT i CIT w latach 2001–2009 była zbliżona (w ciągu dziewięciu lat nastąpił trzykrotny wzrost ich wartości w aglomeracji). Wolniej wzrastała wartość podatku od nieruchomości (w tym samym czasie mniej niż dwukrotnie; por tab. 22).

Rozkład wartości dochodów podatkowych aglomeracji dostarczanych przez poszczególne gminy pokazuje bardzo dużą przewagę Poznania. Ujawnia się jednak powolny spadek przewagi centrum aglomeracji przy obserwowanym wzroście znaczenia niektórych innych gmin. W 2008 r. Poznań dostarczył 72,3% wpływów z PIT w aglomeracji, a w 2009 – 71,9% (spadek w stosunku do roku 2001 o 3,8 pp). W tym ostatnim roku wpływy Poznania z CIT stanowiły 78,7% wpływów z tego tytułu

Tabela 22. Udział dochodów podatkowych gmin w sumie tych dochodów w aglomeracji poznańskiej

Gmina	Dochody podatkowe od osób prawnych i fizycznych						Podatek od nieruchomości	
	suma PIT i CIT		PIT		CIT		2009	2001
	2009	2001	2009	2001	2009	2001		
Wartość dochodów aglomeracji poznańskiej, mln zł	1130,8	378,7	984,5	329,4	146,3	49,3	510,3	262,8
Udział procentowy gmin w dochodach podatkowych aglomeracji poznańskiej								
Poznań	72,8	76,7	71,9	75,7	78,3	83,3	54,1	63,3
Swarzędz	3,4	3,0	3,5	3,2	2,5	1,5	4,3	3,7
Tarnowo Podgórne	3,1	2,9	2,6	2,3	6,0	6,7	5,9	4,8
Śrem	1,9	2,1	2,1	2,3	0,7	0,6	2,9	3,2
Luboń	1,9	1,6	2,1	1,8	0,5	0,4	1,8	1,8
Czerwonak	1,8	1,6	1,8	1,7	1,2	1,0	3,1	2,3
Suchy Las	1,9	1,2	2,0	1,3	1,3	0,7	4,9	1,6
Komorniki	1,6	0,8	1,4	0,7	3,3	1,4	2,8	1,7
Kórnik	1,5	1,1	1,5	1,0	1,5	1,8	3,8	2,5
Szamotuły	1,4	1,5	1,4	1,7	1,6	0,8	2,8	3,4
Mosina	1,3	1,3	1,5	1,5	0,3	0,1	2,7	2,2
Dopiewo	1,3	0,6	1,4	0,7	0,7	0,3	1,4	1,3
Puszczykowo	1,1	1,0	1,2	1,1	0,1	0,1	0,8	0,6
Pobiedziska	0,8	0,7	0,9	0,7	0,1	0,1	1,3	1,2
Murowana Goślina	0,8	0,7	0,8	0,8	0,3	0,1	1,5	1,4
Stęszew	0,7	0,9	0,8	1,0	0,2	0,1	1,0	1,1
Kostrzyn	0,7	0,7	0,8	0,7	0,7	0,2	1,2	1,0
Buk	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,9	1,1	1,1
Rokietnica	0,6	0,4	0,6	0,5	0,2	0,0	1,0	0,7
Kleszczewo	0,4	0,2	0,4	0,2	0,1	0,0	0,3	0,2
Skoki	0,2	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	1,2	1,1

Źródło: opracowanie własne.

w całej aglomeracji (spadek o 4,6 pp w stosunku do 2001 r.). Udział podatku od nieruchomości z Poznania w dochodach z tego tytułu w aglomeracji w 2009 r. wynosił tylko 54,1% (tutaj spadki znaczenia centrum aglomeracji były największe). Największe wzrosty udziału w podatku od nieruchomości wystąpiły w latach 2001–2009 w gminach Suchy Las, Tarnowo Podgórne (maksymalny wzrost), a w mniejszym stopniu w gminach Swarzędz, Czerwonak, Komorniki i Kórnik. Wiązało się to z procesami inwestycyjnymi oraz bardzo intensywnym rozwojem budownictwa mieszkaniowego na terenach gmin podmiejskich. W tym okresie spadek udziałów w podatku od nieruchomości w aglomeracji wystąpił w gminach

Szamotuły oraz Śrem. Wydaje się, że w stosunku do pozostałych jednostek aglomeracji te dwie ostatnie gminy wolniej budują swój potencjał gospodarczy.

Zróżnicowanie dynamiki udziałów gmin w dochodach podatkowych aglomeracji w latach 2001–2009 odzwierciedla aktywność inwestycyjną, poziom przedsiębiorczości oraz budownictwo mieszkaniowe w gminach, a także zmiany zamożności mieszkańców.

6.3. Charakterystyka wydatków budżetowych

Wydatki budżetowe w gminach aglomeracji poznańskiej – podobnie jak dochody – wykazują zróżnicowanie przestrzenne (Mrozińska 2011). W badanym okresie wydatki ogółem aglomeracji rosły i w 2009 r. wyniosły ponad 3,9 mld zł (wzrost o ponad 60% w stosunku do 2005 r., tab. 23). We wszystkich gminach zanotowano wzrost wydatków. Wśród gmin, które znacznie zwiększyły swoje wydatki, były: Kórnik (wzrost o 136%), Komorniki (107%) i Puszczykowo (103,6%). Wydatki budżetowe w całej aglomeracji zostały zdominowane przez Poznań, który podobnie jak w przypadku dochodów, generował aż 70% z nich. Oprócz Poznania najwyższe w wartościach bezwzględnych wydatki wystąpiły w gminach: Tarnowo Podgórne (ponad 130 mln zł), Swarzędz (ponad 126 mln zł), Śrem (ponad 95 mln zł) i Suchy Las (ponad 80 mln zł), a najmniejsze zaobserwowano w Kleszczewie (ponad 19 mln zł), Rokietnicy i Skokach (po ok. 26 mln zł) oraz w Puszczykowie (ok. 30 mln zł).

Mniejsze dysproporcje w wydatkach ogółem między poszczególnymi gminami aglomeracji występują po ich przeliczeniu na 1 mieszkańca. Wskaźnik max:min pozostawał w badanym okresie na niezmiennym poziomie 2,9, z wyjątkiem 2006 i 2007 r., kiedy wyniósł odpowiednio 3,9 i 4,7. We wszystkich gminach nastąpił wzrost wydatków w przeliczeniu na 1 mieszkańca, najmniejszy zanotowano w Dopiewie (10,8%) i Kleszczewie (19,2%), a najwyższy w Kórniku (101,9%) i w Puszczykowie (97%). Średni poziom wydatków *per capita* w aglomeracji wzrósł od 4608 zł w 2005 r. do 7256 zł w 2009 r. (wzrost o 57,5%).

Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego gmin istotne znaczenie mają wydatki, które przeznaczane są na działalność inwestycyjną. Po pokryciu kosztów związanych z działalnością bieżącą gmin, która jest regulowana odpowiednimi ustawami, organom zarządzającym pozostają środki, nad którymi władze lokalne sprawują rzeczywistą kontrolę i mogą nimi dysponować według potrzeb. W aglomeracji wydatki inwestycyjne zapisane w budżetach gmin wyniosły w latach 2005–2009 ponad 4,1 mld zł (tab. 24). Największą część wydatków inwestycyjnych stanowiły inwestycje miasta Poznania (67% w ciągu 5 lat). W 2005 r. wydatki inwestycyjne gmin aglomeracji wyniosły 0,48 mld zł, a w 2009 już 1,1 mld zł, co świadczy o dużej dynamice ich wzrostu. Wydatki inwestycyjne w poszczególnych gminach były zróżnicowane i znacznie się wahały. Ma to związek z prowadzoną polityką inwestycyjną samorządów, realizacją zapisów strategii rozwoju, a także z sytuacją finansową gmin. W ciągu 5 lat najwięcej zainwestowały: Poznań, Tarnowo Podgórne, Suchy Las, Swarzędz, Komorniki oraz Dopiewo.

Jednym z ważnych mierników, pozwalających na wyciąganie wniosków o swobodzie gospodarowania gminnymi środkami finansowymi, jest udział wydatków inwestycyjnych w strukturze wydatków budżetowych ogółem. W badanym okresie udział ten wahał się od 4,5% (Mosina, 2005 r.) do 58,3% (Suchy Las, 2007 r.). Wśród gmin o wysokim wskaźniku wymienić można: Tarnowo Podgórne, Swarzędz, Komorniki, Dopiewo i Suchy Las. Gminy, które regularnie charakteryzowały się niskimi udziałami wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem, to: Buk, Czerwonak, Mosina, Rokietnica i Skoki.

O ile udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem jest jednym z najważniejszych wskaźników tempa i możliwości rozwoju gmin, to wydatki inwestycyjne *per capita* określają intensywność proinwestycyjną w gminach (Kornber-

Tabela 23. Wydatki ogółem w budżetach gmin aglomeracji poznańskiej

Gminy	Wydatki ogółem w mln zł				Wydatki ogółem na 1 mieszkańca w zł				
	2005	2007	2009	2005= 100	2005	2007	2009	2005= 100	bez- względna zmiana 2009- 2005
Buk	25,5	27,5	31,5	123,4	2153,5	2294,1	2588,5	120,2	435,0
Czerwonak	51,0	59,7	74,3	145,59	2202,4	2477,3	2939,6	133,5	737,2
Dopiewo	30,5	47,5	43,2	141,34	2353,0	3216,7	2606,8	110,8	253,9
Kleszczewo	14,1	13,5	19,1	135,15	2710,6	2415,7	3230,3	119,1	519,7
Komorniki	28,5	43,2	59,2	207,55	2095,9	2846,9	3387,4	161,6	1291,5
Kostrzyn	24,2	27,6	40,6	167,27	1580,8	1757,5	2500,6	158,2	919,8
Kórnik	35,4	50,0	83,8	236,40	2105,5	2724,8	4251,8	202,0	2146,3
Luboń	38,9	43,0	63,4	163,00	1477,6	1565,9	2205,2	149,2	727,6
Mosina	36,7	50,7	68,5	186,40	1480,4	1991,2	2596,1	175,4	1115,7
Murowana Goślina	30,0	32,8	48,6	162,08	1927,3	2064,8	2995,1	155,4	1067,8
Pobiedziska	31,4	39,0	48,5	154,58	1951,6	2354,0	2788,5	142,9	837,0
Poznań	1689,8	2107,0	2710,2	160,38	2964,6	3735,6	4874,3	164,4	1909,7
Puszczykowo	14,7	27,2	30,0	203,56	1604,8	2906,8	3160,9	197,0	1556,0
Rokietnica	17,4	22,1	26,3	150,64	1955,8	2243,4	2316,8	118,4	361,0
Skoki	16,4	21,8	26,3	159,97	1893,9	2482,9	2962,8	156,4	1068,9
Steszew	22,7	32,1	37,8	166,14	1653,9	2287,5	2635,0	159,3	981,0
Suchy Las	52,9	101,3	80,7	152,55	4249,5	7429,2	5555,4	130,7	1305,9
Swarzędz	69,8	94,1	126,5	181,08	1760,3	2286,7	2964,3	168,4	1203,9
Szamotuły	46,7	54,7	65,8	141,10	1638,2	1917,2	2280,2	139,2	642,0
Śrem	61,7	77,5	95,9	155,34	1554,2	1938,5	2383,7	153,4	829,5
Tarnowo Podgórne	76,4	91,7	130,9	171,36	4237,0	4761,3	6347,4	149,8	2110,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

ger-Sokołowska 2001). Wysokość wydatków inwestycyjnych na 1 mieszkańca jest konsekwencją udziału wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetowych ogółem. Gminy o wysokich wydatkach inwestycyjnych *per capita* to także te o wysokim udziale wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem: Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Dopiewo, Komorniki i Poznań (tab. 25). Najniższe wydatki inwestycyjne *per capita* w aglomeracji występowały w Śremie, Rokietnicy i Szamotułach oraz Mosinie i Buku. W gminach Buk, Dopiewo, Rokietnica i Suchy Las wydatki inwestycyjne *per capita* w 2009 r. były mniejsze niż w 2005 r. W pozostałych gminach sytuacja była odwrotna – większe wydatki zanotowano na końcu badanego okresu. Również w przypadku tego wskaźnika widać zróżnicowanie przestrzenne i wahania wydatków inwestycyjnych w gminach.

Tabela 24. Wydatki inwestycyjne ze środków budżetowych gmin w aglomeracji poznańskiej

Gminy	Wydatki majątkowe inwestycyjne w mln zł					Wydatki inwestycyjne w wydatkach ogółem %			
	2005	2007	2009	2005= 100	Suma 2005– 2009	2005	2007	2009	2005= 100
Buk	5,9	4,5	4,6	77,55	23,5	23,1	16,5	14,5	62,9
Czerwonak	11,2	11,6	16,2	145,18	65,5	21,9	19,4	21,9	99,7
Dopiewo	13,4	25,7	13,1	97,84	92,2	43,7	54,1	30,2	69,2
Kleszczewo	4,5	2,4	6,0	133,15	22,3	31,5	17,8	31,1	98,5
Komorniki	10,4	21,3	26,7	255,15	93,7	36,6	49,2	45,1	122,9
Kostrzyn	4,2	3,6	11,4	270,26	33,1	17,4	13,2	28,2	161,6
Kórnik	7,2	12,1	36,7	507,11	80,3	20,4	24,1	43,8	214,5
Luboń	8,2	7,8	16,7	204,94	63,1	21,0	18,1	26,3	125,7
Mosina	1,7	7,4	19,1	1151,75	50,7	4,5	14,6	27,9	617,9
Murowana Goślina	6,4	5,1	10,3	161,44	38,4	21,2	15,5	21,2	99,6
Pobiedziska	6,2	7,7	12,4	200,23	40,5	19,7	19,7	25,5	129,5
Poznań	287,0	569,5	769,0	267,98	2769,7	17,0	27,0	28,4	167,1
Puszczykowo	2,1	10,3	7,0	340,83	32,9	14,0	37,6	23,4	167,4
Rokietnica	5,7	3,9	2,9	51,31	18,8	32,6	17,8	11,1	34,1
Skoki	2,3	3,0	5,5	238,34	19,0	13,9	13,7	20,7	149,0
Stęszew	4,2	9,9	9,2	222,04	38,8	18,3	30,8	24,5	133,6
Suchy Las	28,7	59,1	21,5	75,02	185,8	54,3	58,3	26,7	49,2
Swarzędz	18,1	28,3	39,5	218,68	147,3	25,8	30,1	31,2	120,8
Szamotuły	9,3	10,3	13,0	139,82	53,5	19,8	18,9	19,7	99,1
Śrem	9,1	9,5	13,3	146,58	56,6	14,7	12,2	13,8	94,4
Tarnowo Podgórne	32,6	33,6	50,4	154,66	194,3	42,6	36,6	38,5	90,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

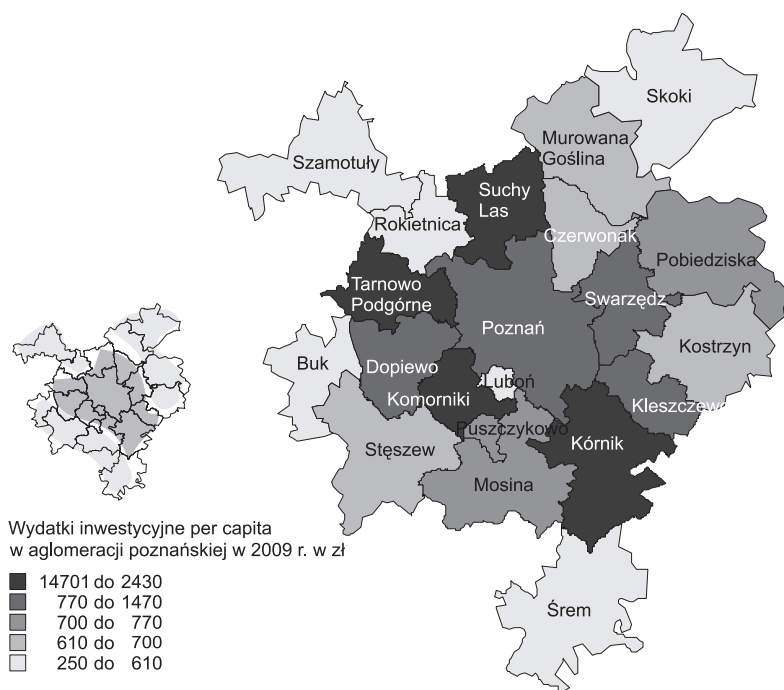
Tabela 25. Budżetowe wydatki inwestycyjne *per capita* w gminach aglomeracji poznańskiej

Gmina	Wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca w zł			Bezwzględna wartość dynamiki 2005–2009
	2005	2007	2009	
Buk	497,99	377,24	377,44	-120,55
Czerwonak	478,57	475,29	641,63	163,06
Dopiewo	998,24	1692,70	770,72	-227,52
Kleszczewo	849,99	423,16	996,85	146,86
Komorniki	748,90	1343,16	1470,33	721,42
Kostrzyn	274,17	230,02	699,82	425,65
Kórnik	423,67	643,04	1837,79	1414,12
Luboń	308,63	280,43	581,61	272,98
Mosina	66,63	288,17	716,75	650,11
Murowana Goślina	406,03	317,31	633,41	227,38
Pobiedziska	383,15	458,19	704,19	321,04
Poznań	516,15	1034,46	1409,53	893,39
Puszczykowo	230,42	1123,00	759,10	528,68
Rokietnica	621,64	386,62	251,97	-369,67
Skoki	261,17	336,68	605,94	344,77
Stęszew	300,45	697,26	638,46	338,00
Suchy Las	2251,04	4308,49	1480,45	-770,58
Swarzędz	453,02	685,88	923,91	470,89
Szamotuły	328,91	363,47	451,11	122,19
Śrem	227,78	237,00	330,14	102,36
Tarnowo Podgórne	1779,72	1720,42	2426,22	646,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Gminy w bliskim sąsiedztwie Poznania notowały wyższe wydatki inwestycyjne na mieszkańca niż gminy peryferyjne. Wyjątkiem był Luboń, który mimo sąsiedztwa Poznania uzyskał wskaźnik na bardzo niskim poziomie.

W układzie przestrzennym wyraźnie wyodrębniają się gminy o wysokim pułapie wydatków inwestycyjnych: Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Komorniki, Kórnik, a także Poznań, Swarzędz, Kleszczewo i Dopiewo, które tworzą rdzeń aglomeracji poznańskiej. Podobnie jak w przypadku dochodów własnych *per capita*, gminy o wysokich wydatkach inwestycyjnych skupione w strefie centralnej otoczone są obszarami o niższych wydatkach inwestycyjnych i obniżonym oddziaływaniu bieguna wzrostu Poznania (ryc. 13).

Ryc. 13. Wydatki inwestycyjne *per capita* w gminach aglomeracji poznańskiej w 2009 r. w zł
Źródło: Mrozińska (2011).

6.4. Kondycja finansowa gmin aglomeracji

Analiza dochodów i wydatków budżetowych oraz stopnia samodzielności finansowej i zaangażowania inwestycyjnego pozwoliła na ocenę kondycji finansowej gmin aglomeracji poznańskiej. Pomogła też ocenić zróżnicowanie przestrzenne wybranych elementów struktury budżetów gmin.

Do gmin – liderów aglomeracji, a więc tych, które regularnie w badanych latach osiągały wyróżniające wyniki zarówno w zakresie dochodów własnych, jak i wydatków w budżetach na cele inwestycyjne, należą: Suchy Las, Tarnowo Podgórne, a także Komorniki, Kórnik i niewiele im ustępujące Swarzędz, Dopiewo i Poznań. Zastanawiająca wydaje się dopiero siódma pozycja Poznania. Przypuszczać można, że wynika ona z finansowego obciążenia Poznania, które związane jest z funkcją miasta centralnego i głównej siły napędowej aglomeracji. Dodatkowo w mieście centralnym mogą pojawiać się niekorzyści zewnętrzne z tytułu konieczności zapewnienia mieszkańcom gmin ościennych dostępu do usług o charakterze egzogenicznym. Gminy o najłabszej kondycji finansowej do roku 2009 – Rokietnica, Murowana Goślina, Skoki, Buk i Śrem – to gminy położone na peryferiach aglomeracji.

Przestrzenne zróżnicowanie kondycji finansowej wykazuje analogię do zróżnicowania przestrzennego potencjału gospodarczego gmin aglomeracji poznańskiej.

Gminy o wysokim potencjale gospodarczym charakteryzują się z reguły dobrą kondycją finansową. Zarówno w analizie przestrzennej dochodów własnych i wydatków inwestycyjnych *per capita*, jak i stopnia samodzielności finansowej dostrzec można południkowy układ stref gmin o podobnej kondycji finansowej. Gminy o najlepszych wynikach finansowych skupiają się wzdłuż linii przebiegającej z północnego zachodu na południowy wschód. Pozostałe trzy strefy to gminy o średnich i słabych wynikach finansowych, które są położone wzdłuż zachodniej, wschodniej i północnej granicy aglomeracji. Nieco odmiennie rozkładają się jednak w przestrzeni aglomeracji poznańskiej bardziej wnikliwe oceny kondycji inwestycyjnej gmin³⁴. Niezmienny pozostaje przebieg pasma z gminami o korzystnych wynikach i wysokich ocenach potencjału gospodarczego, jak i kondycji finansowej (gminy położone w strefie z północnego zachodu na południowy wschód), ale strefa gmin o średnich i słabych efektach to pasmo przebiegające wzdłuż linii południowy zachód–północny wschód.

Kondycja finansowa gmin aglomeracji poznańskiej opiera się w znacznym stopniu na dochodach własnych, ponieważ to one stanowią podstawę każdego budżetu i decydują o możliwościach podejmowania działań bieżących i inwestycyjnych. Gminy o dobrej kondycji finansowej to gminy o największych wskaźnikach dochodów własnych na mieszkańca. Znaczne dochody własne gmin świadczyć mogą o wysokim poziomie zamożności mieszkańców, aktywności podmiotów gospodarczych i polityce wspierania atrakcyjności inwestycyjnej prowadzonej przez gminy³⁵. Zmiany wielkości dochodów podatkowych, będących składnikiem dochodów własnych, w gminach są pośrednio odzwierciedleniem zmian zachodzących w wyniku procesów społeczno-gospodarczych w aglomeracji, takich jak suburbanizacja, migracje ludności i przemieszczanie się jednostek gospodarczych (zarówno produkcyjnych, jak i firm usługowych) poza Poznań. Suchy Las, Tarnowo Podgórne i Komorniki to gminy skupiające znaczny potencjał gospodarczy aglomeracji poznańskiej, które w największym stopniu skorzystały dotychczas z bliskości Poznania. Dochody podatkowe, czerpane przez te gminy, są pośrednim odzwierciedleniem migracji zamożnej ludności do gmin podmiejskich i przedsiębiorstw, które poza granicami administracyjnymi Poznania, ale w bliskiej okolicy, szukają tańszych i rozległych terenów inwestycyjnych, umożliwiających efektywną produkcję oraz stwarzających satysfakcjonujące warunki mieszkaniowe.

³⁴ Więcej na temat sposobu oceny kondycji finansowej gmin aglomeracji poznańskiej patrz Mrozińska (2011).

³⁵ Więcej na temat klimatu inwestycyjnego i jego oceny w gminach aglomeracji poznańskiej patrz Per-ska (2011).

7. Działania na rzecz przedsiębiorczości i innowacyjności w gminach

7.1. Wspieranie i bariery przedsiębiorczości

Miarą przedsiębiorczości terytorium są zarówno działania samorządów wspierające przedsiębiorczość, jak i docenianie tej funkcji przez wydzielenie w strukturze organizacyjnej urzędów gmin bądź powiatów działów wspierających przedsiębiorczość. Władze wielu gmin deklarują chęć zawierania porozumień z przedsiębiorstwami głównie dla realizacji funkcji komunalnych oraz prac związanych z rozwojem infrastruktury. Jednak dotychczasowe ograniczenia prawne, dotyczące wchodzenia jednostek samorządu terytorialnego w partnerstwo publiczno-prywatne, utrudniały tego typu działalność.

Natomiast w przypadku organizacyjnego wsparcia przedsiębiorczości obserwować można dwa trendy. W niewielu gminach władze jednostek samorządu terytorialnego wydzielają jednostki posiadające w nazwie wsparcie przedsiębiorczości (oprócz Poznania w Murowanej Goślinie funkcjonuje jednostka bezpośrednio, także z nazwy, odpowiedzialna za wspieranie przedsiębiorczości). Częściej natomiast zadania wsparcia przedsiębiorczości są rozproszone w urzędach lub przydzielane jednostkom realizujących inne zadania (dzieje się tak w 5 gminach: Kleszczewie, Komornikach, Pobiedziskach, Skokach i Śremie). W Tarnowie Podgórnym zainteresowany przedsiębiorca nie musi kontaktować się z wydziałem czy jednostką wspierania przedsiębiorczości, lecz jest kierowany, w zależności od problemu, do jednostki zajmującej się danym problemem.

Ciekawy przykład innowacyjnego rozwiązania organizacyjnego zaobserwowano w gminie Dopiewo. Już w 2009 r. zaplanowano wprowadzenie zintegrowanego systemu oceny pracowników, który pozwoli określić opóźnienia w podejmowaniu decyzji w zależności od stanowiska. W gminie tej nie występuje jednostka bezpośrednio zajmująca się wspieraniem przedsiębiorczości, lecz stosowany system pozytywnie wpływa na przyspieszenie procesu podejmowania decyzji w urzędzie, a przez to na klimat przedsiębiorczości.

Informacje o organizowanych szkoleniach, dotacjach i dostępnych grantach z UE oraz dotyczące kierunków rozwoju gospodarki można znaleźć w systemach informacyjnych gmin. W ankietach zadano pytanie o dostępność informacji w dwóch miejscach: w urzędzie i na stronach www. Pytano też o promowanie tego typu informacji wśród przedsiębiorstw. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że głównym źródłem informacji są strony www urzędu i/lub innych podmiotów z gminy (w ten sposób ponad 85% gmin aglomeracji informuje o organizowanych szkoleniach w gminie; 57,5% gmin o dostępnych grantach i funduszach UE oraz ponad 61% gmin o kierunkach rozwoju lokalnego). Niestety w wielu przypadkach gminy nie pro-

wadzą publicznie dostępnej ewidencji usług doradczych, innowacyjnych przedsiębiorstwach oraz poszukiwaniach specjalistów na rynku pracy. Brak informacji na temat przedsiębiorstw innowacyjnych w gminie deklaruje ponad 80% gmin aglomeracji. Podobnie sytuacja wygląda w zakresie danych dotyczących specjalistów na rynku pracy (ponad 76%). Niewiele ponad połowa firm udostępnia informacje w zakresie usług doradczych.

Urzędy gmin wykorzystują Internet głównie dla poprawy funkcjonowania urzędu oraz informowania o obowiązkach ustawowych. Wszystkie gminy posiadają strony internetowe, udostępniają formularze dokumentów składanych w urzędach gmin, zamieszczają informacje o przetargach (oferty przetargowe), a także o wydarzeniach kulturalnych, atrakcjach turystycznych oraz zamieszczają uchwały rad gmin.

Oznacza to istotną poprawę zakresu zewnętrznego komunikowania o działaniach podejmowanych przez władze gminy na potrzeby mieszkańców oraz przedsiębiorców, do których kierowane są nie tylko oferty przetargowe, ale również informacje gospodarcze, choć głównie nastawione na promocję wybranych, lokalnych produktów.

Tabela 26. Działania na rzecz wspierania przedsiębiorczości zdiagnozowane w gminach aglomeracji poznańskiej (październik 2009)

Działania na rzecz wspierania przedsiębiorczości	Poznań	Procent gmin deklarujących stosowanie	Ogółem gminy aglomeracji
Ulgi podatkowe (gruntowe, od nieruchomości, rolny, leśny, od środków transportu i inne)	tak	60,0	61,9
Ulgi dla przedsiębiorstw tworzących nowe miejsca pracy	nie	10,0	9,5
Korzystanie przez urząd gminy z pracy osób w ramach prac interwencyjnych	nie	45,0	42,9
Spotkania informacyjne, warsztaty i szkolenia na tematy odnoszące się do potrzeb	firm	tak	65,0
	rolników	nie	70,0
Tworzenie i wspieranie instytucji przedsiębiorczości	tak	15,0	19,0
Poszukiwanie, przyciąganie inwestorów zewnętrznych, w tym zagranicznych	tak	70,0	71,4
Ułatwienia lokalizacyjne	oferty lokalizacyjne	tak	70,0
	szybkie decyzje	tak	75,0
	sprawną obsługą inwestora	tak	85,0
Uzbrajanie terenów inwestycyjnych	tak	55,0	57,1
Porozumienie z przedsiębiorstwem publicznym, organizacją <i>non-profit</i> (obejmująca np. aport nieruchomości, wkład rzeczowy, udziały kapitałowe)	nie	15,0	14,3
Porozumienie z przedsiębiorstwem prywatnym (obejmująca np. aport nieruchomości, wkład rzeczowy, udziały kapitałowe)	nie	5,0	4,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza barier przedsiębiorczości pozwala pośrednio zidentyfikować niewielką aktywność władz gmin w zakresie wspierania przedsiębiorczości. Do głównych barier zaliczono brak kapitałów w przedsiębiorstwach oraz w budżecie gminy, natomiast do najmniej ważnych – słaby poziom lokalnej przedsiębiorczości. Za mało istotną barierę przedsiębiorczości uznano też w 2009 r. dostępność wolnych terenów pod inwestycje oraz brak planów zagospodarowania przestrzennego. Większe znaczenie ma natomiast odpowiednie dla potrzeb inwestora przygotowanie wolnych terenów pod inwestycje (tab. 26, 27).

Wsparcie przedsiębiorczości w aglomeracji nie powinno się ograniczać do wsparcia informacyjnego. Jednak władze gmin, zobligowane ustawowo głównie do tworzenia lokalnej infrastruktury komunalnej oraz dbania o jakość życia mieszkańców, mogą mieć problem z dodatkowymi, fakultatywnymi zadaniami wspierania przedsiębiorstw. Skutecznym sposobem wsparcia może być przekazanie funkcji wsparcia do organizacji pożytku publicznego (stowarzyszeń, fundacji) zawodowo zajmujących się wspieraniem przedsiębiorczości. Rozszerzanie kompetencji istniejących instytucji *non-profit* na całą aglomerację może być znaczącym obszarem integracji.

Tabela 27. Bariery przedsiębiorczości wskazywane w gminach aglomeracji poznańskiej (październik 2009)

Bariery	Poznań	Gminy aglomeracji (oprócz Poznania)	Ogółem
Brak kapitału na rozwój w przedsiębiorstwach	3,0	2,8	2,8
Brak kapitałów obrotowych w przedsiębiorstwach	3,0	2,7	2,7
Brak środków w budżecie gminy na wsparcie przedsiębiorczości	2,0	2,7	2,6
Bariery makroekonomiczne (np. wysokie podatki, wysokie stopy procentowe, inflacja, duże bezrobocie, inne)	3,0	2,5	2,5
Słaba infrastruktura techniczna	2,0	2,6	2,5
Brak właściwego zagospodarowania wolnych terenów pod inwestycje	3,0	2,4	2,4
Brak w gminie podmiotów/kadry w zakresie wsparcia przedsiębiorczości	2,0	2,4	2,3
Brak lub niedobór działań wspierających przedsiębiorczość (nieodpłatne doradztwo, finansowanie zatrudnienia i szkolenia pracowników)	2,0	2,3	2,3
Brak dostępu do pozagminnych instrumentów wsparcia przedsiębiorczości	1,0	2,4	2,3
Brak planów zagospodarowania przestrzennego/niewielkie pokrycie terenu planem	3,0	2,2	2,2
Brak wolnych terenów pod inwestycje	2,0	2,2	2,2
Słaby poziom lokalnej przedsiębiorczości	1,0	2,0	1,9

Uwaga: średnie oceny zostały wyliczone na podstawie skali 5-stopniowej, w której 1 oznacza nieistotną barierę, a 5 – barierę kluczową.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

7.2. Instytucjonalne warunki i możliwości wsparcia rozwoju gminy

W gminach aglomeracji poznańskiej, oprócz Poznania, odnotowano jedynie sporadyczne próby działań podmiotów otoczenia biznesu na rzecz wspierania rozwoju lokalnego. Wnioskowanie na ten temat jest jednak ograniczone, chociaż zauważono obawy przed podejmowaniem działań w zakresie wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności. Wszelkie działania zmierzające do tworzenia warunków współpracy, podejmowania nowych przedsięwzięć wymagają wielowymiarowej analizy możliwości współpracy w wymiarze prawnym, organizacyjnym, finansowym. Dla poprawy funkcjonowania aglomeracji w zakresie rozwoju gospodarki konieczne wydaje się:

- poszerzanie wiedzy o dobrych rozwiązaniach w zakresie wspierania przedsiębiorczości,
- podejmowanie wymiany informacji w zakresie programów wspierających przedsiębiorczość,
- wspólne analizy koncepcyjne (warsztatowe) na temat możliwości podejmowania działań.

Wśród instytucji wspierających powstawanie przedsiębiorstw w gminach aglomeracji poznańskiej zidentyfikowano następujące:

- fora gospodarcze/konsultacyjne podejmowane w ograniczonym zakresie:
 - 1) tworzenie forum gospodarczego spotykało się w części gmin z niewystarczającym zainteresowaniem przedsiębiorców – kontakt zatem ograniczał się do spotkań okolicznościowych i był raczej sporadyczny;
 - 2) próby kontaktu gmin z podmiotami otoczenia biznesu na potrzeby wspierania lokalnych przedsiębiorstw spotykały się również z umiarkowanym odzewem przedsiębiorców, którzy często po kilku spotkaniach rezygnowali z udziału;
- promocja kierowana do inwestorów (jeżeli gmina dysponowała terenami o uregulowanym statusie prawnym) za pośrednictwem różnych źródeł przekazu: foldery, publikacje, reklamy, udział w targach.

Podejmowanie inicjatywy przez gminy w zakresie przedsiębiorczości i innowacyjności wymaga dużej rozwagi, ponieważ tego typu działania w dużym stopniu nie są objęte kompetencjami gmin. Konieczne wydają się analizy przygotowawcze, zanim zostaną podjęte działania. W szczególności należy:

- pozyskać wiedzę na temat uwarunkowań prawnych i organizacyjnych dotyczących zakresu możliwego oddziaływania samorządu na przedsiębiorczość;
- przeprowadzić diagnozę potrzeb i oczekiwań przedsiębiorców, aby zidentyfikować, jakich form aktywności ze strony administracji oczekuje biznes;
- usprawnić kontakty z przedsiębiorcami, a także podjąć próbę stworzenia forum gospodarczego dla poprawy komunikacji i wymiany informacji.

Aktywność gmin w wyróżnionych obszarach może następować przy zapewnieniu koordynacji działań w obrębie aglomeracji. Cykliczne wspólne analizy (np. w ramach warsztatów) i uzgodnienia mogą doprowadzić do wypracowania wspólnej zrównoważonej koncepcji rozwoju gospodarki aglomeracji. Efektem współpracy

będzie sprecyzowanie obszarów interwencji oraz określenie możliwości wzmocnienia działań w zakresie przedsiębiorczości i innowacyjności.

Podstawową koniecznością jest zebranie wiedzy na temat „dobrych praktyk” w dziedzinie wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności, które zapewnią większą zdolność do prowadzenia działań odpowiadających na potrzeby biznesu. Bez wątplenia jednym z rozpatrywanych zagadnień będzie możliwość podjęcia projektów, które mogą być dofinansowane ze środków unijnych. Takie projekty nie muszą być realizowane przez jednostki samorządu, ale przez podmioty otoczenia biznesu działające na danym terenie.

Stosunkowo często spotykane są w Wielkopolsce inicjatywy tworzenia związków międzygminnych. Są one nazywane związkami celowymi, ponieważ mają za zadanie rozwiązywanie konkretnych problemów wspólnych dla danych gmin. Związek może przejąć działania z zakresu zadań własnych gmin oprócz tych, do których wymagane jest osobne upoważnienie ustawowe (np. stanowienie prawa miejscowego). W zidentyfikowanych 5 związkach międzygminnych na terenie aglomeracji poznańskiej zakres zadań był bardzo zróżnicowany, część zaprzestała działalności przed 2009 r., a część wchodziła w związki z gminami położonymi poza aglomeracją poznańską. W dużym stopniu zakres współpracy w ramach związków działających również na obszarze aglomeracji dotyczył organizacji przewozów pasażerskich, rozwoju turystyki, gospodarki odpadami i ochrony środowiska.

Sposobem rozwiązywania problemów lokalnych dla wielu gmin była inicjatywa *Leader*. Działania podejmowano poprzez Lokalne Grupy Działania będące formą partnerstwa podmiotów jednostki terytorialnej i sposobem dla integrowania społeczności lokalnych. W aglomeracji poznańskiej zidentyfikowano w 2009 r. 7 Lokalnych Grup Działania, z których wiele obejmowało swoim zasięgiem również gminy spoza obszaru aglomeracji (tab. 28).

Oddziaływanie na przedsiębiorczość poprzez Lokalne Grupy Działania jest podejmowane w zakresie: szkolenia kadr, działań promocyjnych, szkolenia lokalnych

Tabela 28. Lokalne Grupy Działania obejmujące gminy aglomeracji

Lp.	Nazwa LGD	Gminy
1	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Trzech Rzek”	Oborniki, Murowana Goślina, Ryczywól
2	Stowarzyszenie „Światowid”	Czarniejewo, Gniezno, Kiszkowo, Kleszczewo, Kostrzyn Wlkp., Łubowo, Mieleszyn, Nekla, Niechanowo, Pobiedziska, Trzemeszno, Witkowo
3	Stowarzyszenie „Źródło”	Buk, Dopiewo, Stęszew
4	Stowarzyszenie „Dolina Wełny”	Wapno, Damasławek, Mieścisko, Janowiec Wlkp., Skoki, Gołańcz, Wągrowiec
5	Stowarzyszenie „Lider Zielonej Wielkopolski”	Dominowo, Jaraczewo, Jarocin, Krzykosy, Książ Wlkp., Kórnik, Śrem, Środa Wlkp., Zaniemyśl
6	Stowarzyszenie Leader „Suchy Las”	Suchy Las
7	Dolina Sarny	Każmierz, Rokietnica, Szamotuły, Tarnowo Podgórne

Źródło: http://www.fapa.com.pl/leaderplus/bazalgd_schemat2.php; www.zosrpp.poznan.pl/files/pliki/19.pdf

liderów oraz pobudzania działalności społeczności lokalnych. Wzmocnienie kapitału społecznego, lepsze wykorzystanie zasobów oraz szeroko pojęta odnowa wsi, w tym infrastrukturalna, społeczna i ekonomiczna, będzie potencjalnie łatwiejsza, jeżeli w aglomeracji poznańskiej będą funkcjonowały lokalne grupy działania.

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że budowa potencjału gospodarczego aglomeracji nie jest dotychczas obszarem integracji między podmiotami gospodarczymi, a przede wszystkim między gminami. W zakresie wspierania przedsiębiorczości gminy aglomeracji działają indywidualnie i stosunkowo słabo. Samorządy gmin skupiają swoją aktywność na tworzeniu korzystnego klimatu inwestycyjnego, a działania przybierają postać ułatwień, szybszego załatwiania formalności oraz udzielania ulg w podatku od nieruchomości i usprawniania obsługi spraw prowadzonych w urzędach, w tym obsługi inwestorów i podmiotów gospodarczych.

7.3. Wiedza i gospodarka w Wielkopolsce – obszary powiązania

W dużym ośrodku akademickim i naukowo-badawczym, jakim jest Poznań, zostały rozwinięte dyscypliny naukowe stanowiące potencjalne źródło wiedzy na potrzeby biznesu. Dla postępu naukowo-technicznego w regionie i podnoszenia innowacyjności gospodarki istotne znaczenie ma poziom badań w naukach przyrodniczych (rolniczych, biologicznych, chemicznych i medycznych) oraz technicznych. Poznańskie badania w dziedzinie chemii, biotechnologii oraz informatyki charakteryzuje wysoki światowy poziom.

W badaniu potencjału regionalnego Wielkopolski przeprowadzonym w 2007 r. w ramach 6. Programu Ramowego zidentyfikowano zakres możliwych powiązań nauki z gospodarką (tab. 26). Analiza tych powiązań oraz wskazanie możliwości ich wzmocnienia może być istotnym źródłem budowania potencjału gospodarczego całego województwa, a szczególnie potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej.

Tabela 29. Propozycja obszarów współpracy nauki i gospodarki w Wielkopolsce

Obszar wiedzy	Sektor	Specjalizacja	Warunki wzmocnienia
Chemia bioorganiczna (połączenie chemii, biologii, informatyki)	Medycyna, potencjalnie przetwórstwo przemysłowe	Branża farmaceutyczna (produkcja leków)	Wzmacnianie specjalizacji, w tym wykorzystywania specyficznych metod leczenia w wybranych obszarach medycyny (onkologia, alergologia) Rozszerzenie współpracy (wymiana doświadczeń, poszukiwanie możliwości współpracy z przemysłem)
Biotechnologia rolna i materiałów żywnościowych	Rolnictwo Przetwórstwo przemysłowe	Przetwórstwo rolno-spożywcze: produkcja artykułów spożywczych	Zbyt mała konsolidacja producentów rolnych z sektorem przetwórczym Niewystarczająca współpraca wytwórców w poszczególnych branżach, np. mleczarstwo, produkcja wędlin

Obszar wiedzy	Sektor	Specjalizacja	Warunki wzmocnienia
Nauki rolnicze	Rolnictwo Przetwórstwo rolno-spożywcze	Rolnictwo ekologiczne (w tym agroturystyka) Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich Uprawy roślin dostosowane do warunków przyrodniczych Hodowla trzody chlewnej i bydła	Możliwość tworzenia klastrów, dziedzin kooperujących (np. hodowla bydła wysokomlecznego, przetwórstwo mleka) z zapleczem (obejmującym przemysł maszynowy, opakowań, chemię gospodarczą) Możliwości powiązania z przemysłem maszynowym, chemicznym, biotechnologią rolno-spożywczą i ochroną środowiska (zagospodarowanie odpadów z hodowli, uprawy roślin i przetwórstwa rolno-spożywczego) Szanse tworzenia „ścieżek współpracy”: kooperacja producentów wyrobów rolnych z odbiorcami Wymóg poszukiwania międzynarodowych rynków zbytu dla żywności
Inżynieria materiałowa Materiały o specyficznych właściwościach Mechanika materiałów	Przetwórstwo przemysłowe Budownictwo	Technologia betonu, materiały wykończeniowe dla budownictwa (farby, lakiery itp.) Metalurgia, odlewnie żeliwa, produkcja aluminium Galwanotechnika (produkcja akumulatorów)	Konieczność zintensyfikowania kształcenia specjalistów z wykształceniem technicznym Dotychczas niewystarczające nakłady w zakresie nanotechnologii i polimerów, konieczność ich zwiększenia w przyszłości
Budowa maszyn i urządzeń	Przetwórstwo przemysłowe Rolnictwo Budownictwo	Produkcja maszyn: samochodów osobowych i ciężarowych, ciągników drogowych, pojazdów do transportu publicznego, wagonów kolejowych Produkcja urządzeń elektrycznych dla potrzeb gospodarstwa domowego (AGD)	Niezbędny wzrost potencjału innowacyjnego uczelni i instytutów badawczo-rozwojowych Potrzeba poprawy zastosowania wyników badań z wytwórczością Konieczność upowszechnienia kształcenia technicznego
Chemia ogólna na potrzeby gospodarki	Przetwórstwo przemysłowe Rolnictwo	Produkcja kosmetyków i chemii gospodarczej Nawozy fosforowe Przemysł gumowy (przetwórstwo kauczuku) Materiały z surowców niemetalicznych – przemysł szklarski Przemysł materiałów budowlanych	Potrzeba stworzenia większych powiązań z przetwórstwem rolno-spożywczym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Gaczek i in. (2007).

8. Kierunki rozwoju gospodarki w aglomeracji

Badania ankietowe gmin umożliwiły zdiagnozowanie preferencji źródeł rozwoju. W ocenach gmin aglomeracji w nieznacznym stopniu przeważa zorientowanie na czynniki endogeniczne w porównaniu z egzogenicznymi (tab. 30)³⁶.

Spośród możliwych do wyboru możliwości stymulowania rozwoju lokalnego najczęściej wskazywano tworzenie i rozbudowę infrastruktury technicznej (głównie na potrzeby mieszkańców) jako przejaw rozwoju endogenicznego oraz wchodzenie w celowe związki międzygminne (w ramach rozwoju egzogenicznego). Za pożądane uznawano także inwestycje prośrodowiskowe. Najrzadziej w planach rozwojowych uwzględniano partnerstwo publiczno-prywatne (ppp) oraz wspieranie terytorialnych sieci powiązań. Problemy z wykorzystaniem ppp wiążą się z obowiązującym prawodawstwem, choć przedstawiciele gmin deklarowali chęć tworze-

Tabela 30. Preferowane endogeniczne i egzogeniczne kierunki rozwoju w gminach (2009)

Wskazywane kierunki rozwoju lokalnego	Poznań	Gminy aglomeracji (oprócz Poznania)	Ogółem
Pobudzanie rozwoju przedsiębiorstw lokalnych	3,00	3,55	3,52
Wspieranie lokalnych instytucji otoczenia biznesu i podmiotów wspierania innowacyjności	4,00	3,00	3,05
Tworzenie organizacji <i>non-profit</i>	4,00	3,15	3,19
Inwestycje wspierające przedsiębiorczość i innowacyjność (w tym inwestycje w kapitał ludzki)	4,00	3,40	3,43
Tworzenie i rozbudowa infrastruktury technicznej	5,00	4,30	4,33
Inwestycje prośrodowiskowe	5,00	4,05	4,10
Średnia dla rozwoju endogenicznego	4,17	3,58	3,60
Sprowadzenie inwestora zewnętrznego	5,00	3,85	3,90
Wspieranie terytorialnych sieci powiązań, tworzenie sieci przedsiębiorstw, klastrów	4,00	2,80	2,86
Wykorzystywanie partnerstwa publiczno-prywatnego	3,00	2,70	2,71
Wchodzenie w celowe związki międzygminne	5,00	4,10	4,14
Średnia dla rozwoju egzogenicznego	4,25	3,36	3,40

Uwaga: skala 5-stopniowa, w której: 1 – nieważne, 2 – mało ważne, 3 – ważne, 4 – bardzo ważne, 5 – kluczowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

³⁶ Badania ankietowe i wywiady bezpośrednie przeprowadzono we wszystkich gminach tworzących aglomerację poznańską oraz w Wydziale Działalności Gospodarczej i Wydziale Rozwoju Urzędu Miasta Poznań.

nia partnerskich powiązań, szczególnie w zakresie rozwoju infrastruktury technicznej, gdy nastąpią zmiany w prawie.

W odpowiedziach zidentyfikowano deklarowaną przewagę znaczenia działań na rzecz sprowadzenia inwestora zewnętrznego w stosunku do wspierania lokalnej przedsiębiorczości w gminach. Przesłanką takich deklaracji jest występowanie w kompetencjach gmin działań na rzecz promocji inwestycyjnej gminy, ale także wysoka atrakcyjność inwestycyjna aglomeracji poznańskiej i dotychczasowe powodzenie wielu przedsięwzięć promocyjnych. Gminy położone przy kluczowych arteriach komunikacyjnych Poznania korzystają z renty położenia, starają się też tworzyć klimat inwestycyjny i przedsiębiorczy dla pobudzenia gospodarki. Przykładami pozytywnych efektów takiej działalności są: sprowadzenie do Tarnowa Podgórnego kolejnego znaczącego inwestora zagranicznego (firma Kimball Electronics), rozwój parku przemysłowego w Niepruszewie (Buk) w oparciu o liczne firmy holenderskie oraz rozwój Śremskiego Parku Inwestycyjnego.

Wybór kierunków rozwoju aglomeracji dotyczy nie tylko sposobów i filozofii rozwijania gmin, ale także branż preferowanych przez władze gmin. Analiza preferencji w zakresie rozwoju sektorów przetwórstwa przemysłowego i sektorów kreatywnych pozwala wychwycić te branże, które mogą być wspólnie rozwijane w aglomeracji poznańskiej. Najbardziej preferowany w gminach jest rozwój tych sektorów, których utrzymanie jest gwarantowane ustawowo, czyli oświata i wychowanie oraz opieka zdrowotna. Wyróżnione dziedziny można rozpatrywać jako dziedziny współpracy w ramach aglomeracji poznańskiej.

Bardzo wysokie noty osiągnęły takie sektory, jak turystyka i budownictwo, co może oznaczać duże możliwości rozwoju aglomeracji w tym zakresie. Rozwój turystyki potwierdzają inicjatywy Lokalnych Grup Działania (Stowarzyszenie Dolina Samy, skupiające Kaźmierz – spoza aglomeracji, Rokietnicę, Szamotuły i Tarnowo Podgórne oraz Stowarzyszenie „Źródło”, zrzeszające Dopiewo, Buk i Stęszew). Celem tych organizacji jest ochrona środowiska i rozwój turystyki. Rozwój turystyki jest też preferowany przez władze gmin, na których terenie znajduje się Puszcza Zielonka. Można zauważyć, że turystyka umożliwi poprawę zintegrowania lokalnych społeczności i stanowi jeden z instrumentów budowy kapitału społecznego w aglomeracji.

Interesującym sektorem dla rozwoju aglomeracji jest wykorzystanie alternatywnych źródeł energii. Istnieją bowiem znaczne rozbieżności w preferowaniu rozwoju tego sektora w Poznaniu i w pozostałych gminach aglomeracji. W Poznaniu można to tłumaczyć trudnościami w tworzeniu infrastruktury energetycznej na terenie silnie zurbanizowanym. Natomiast dla pozostałych gmin aglomeracji rozwój tego sektora może być impulsem do silniejszej integracji, szczególnie w zakresie tworzenia ferm wiatrowych czy wykorzystania biomasy (np. utylizacji odpadów). Działalność taka może być wspierana przez nowo utworzony przy Polskiej Izbie Przemysłowej Wielkopolski Klaster Energii Odnawialnej.

Najwyżej gminy cenią jednak rozwój branż wysokiej techniki, które są reprezentowane na terenie aglomeracji (branża farmaceutyczna, nanotechnologie, produkcja komputerów i maszyn biurowych oraz produkcja narzędzi optycznych, pre-

czyjnych i medycznych), oraz te, na których bazie tworzyć można struktury klastrów, w tym usługi teleinformatyczne (tab. 31).

Od roku 2007 próbowano w aglomeracji poznańskiej rozwinąć dwie inicjatywy klastrów w branżach wysokiej techniki. Utworzenie klastra nanotechnologicznego podjęto w Centrum Innowacyjnej Przedsiębiorczości Regionu Śremskiego, gdzie udało się utworzyć Laboratorium Materiałów Zaawansowanych i Nanotechnologii, lecz samo centrum niestety nie funkcjonowało do roku 2010.

W Murowanej Goślinie próbowano podjąć inicjatywę na rzecz utworzenia klastra ICT (teleinformatycznego), gdzie przy współpracy z Poznańskim Parkiem Naukowo-Technologicznym (PPNT) oraz Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym (PCSS) miał powstać inkubator przedsiębiorczości o profilu informatycznym. Inicjatywa ta zakończyła się niestety niepowodzeniem. Bardzo pozytywnie ocenić należy pojedyncze przedsięwzięcia podmiotów funkcjonujących w branży teleinformatycznej, takie jak wspomniane PPNT, PCSS, ale także konsorcjum Telcordia czy funkcjonowanie licznych firm zajmujących się wdrażaniem programów klasy ERP/ERPII i innych systemów. Dalszym naturalnym krokiem wydaje się więc skoordynowanie działań podmiotów teleinformatycznych w ramach inicjatywy klastrów. Do odbiorców rozwiązań systemowych zaliczyć można nie tylko przedsiębiorstwa aglomeracji poznańskiej, firmy z regionu Wielkopolski i spoza regionu, ale również instytucje naukowo-badawcze, takie jak np. Instytut Logistyki i Magazynowania w Poznaniu w zakresie zastosowań technologii RFID.

Tabela 31. Preferowane w gminach branże przetwórstwa przemysłowego (październik 2009)

Sektory przetwórstwa przemysłowego	Poznań	Gminy aglomeracji (oprócz Poznania)	Ogółem
Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	5,0	3,15	3,24
Produkcja wyrobów z metali	3,0	3,20	3,19
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	5,0	3,95	4,00
Produkcja maszyn i urządzeń	3,0	3,55	3,52
Produkcja pojazdów mechanicznych	5,0	3,35	3,43
Produkcja mebli	3,0	3,75	3,71
Produkcja drewna/wyrobów z drewna/wyrobów ze słomy i wikliny	4,0	3,65	3,67
Produkcja koksu i produktów rafinacji ropy naftowej	3,0	2,45	2,48
Produkcja wyrobów chemicznych	4,0	2,90	2,95
Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	3,0	3,15	3,14
Produkcja wyrobów z surowców niemetalicznych	3,0	3,10	3,10
Branże wysokiej techniki	5,0	4,30	4,33

Uwaga: skala 5-stopniowa: 1 – zdecydowanie niepożądany sektor, 2 – niepożądany sektor, 3 – ani tak, ani nie, 4 – pożądaný sektor, 5 – zdecydowanie pożądaný sektor

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Oprócz branż wysokiej techniki, do najbardziej preferowanych w rozwoju gmin należą produkcja artykułów spożywczych i napojów, tradycyjnie obecna i rozwijana w Wielkopolsce, oraz branża meblowa. Wynika to w dużej mierze z silnej reprezentacji tych branż w gminach aglomeracji. Warto zauważyć, że przetwórstwo przemysłowe wysokiej techniki występowało w 2009 r., oprócz Poznania, zaledwie w siedmiu gminach aglomeracji (tab. 31).

Najmniej pożądanę w gminach aglomeracji są: wytwarzanie koksu i produktów rafinacji ropy naftowej oraz produkcja wyrobów chemicznych. Uwzględniając znaczenie Wydziału Chemii UAM oraz chemiczny profil PPNT, warto rozważyć poprawę wizerunku tej branży w opiniach mieszkańców aglomeracji oraz całej Wielkopolski jako nieszkodliwej dla środowiska, tak jak zrobiono to w przypadku klastra Zielona Chemia w województwie zachodniopomorskim.

Władze gmin aglomeracji oceniły także potrzebę rozwijania sektorów kreatywnych, mających duże znaczenie w tworzeniu gospodarki opartej na wiedzy oraz wpływających na pozytywne postrzeganie danego terytorium (tab. 32).

Wszystkie branże kreatywne są preferowane w gminach aglomeracji bardziej niż przetwórstwo przemysłowe. Szczególnie dotyczy to kultury, której wsparcie jest traktowane przez władze gmin jako obowiązkowe, oraz usług informacyjnych/informatycznych. Preferencje te w dużej mierze wynikają z obecności firm tych sektorów w gminach aglomeracji.

Bardzo ważna jest obserwacja wskazująca nastawienie do rozwoju działalności naukowo-badawczej w Poznaniu i poza stolicą Wielkopolski. Wielu przedstawicieli gmin podpoznańskich traktuje Poznań jako biegun rozwoju naukowo-badawczego i w pełni akceptuje ten stan. Wspieranie działalności naukowo-badawczej przez gminy poza Poznaniem uznawane jest w tej sytuacji za niepotrzebne rozpraszenie środków.

Z badań ankietowych przeprowadzonych w przedsiębiorstwach, które władze gmin wskazały jako znaczące dla rozwoju lokalnego, wynika, że przedsiębiorcy w latach 2003–2006 rzadko korzystali w procesie innowacyjnym ze wsparcia podmio-

Tabela 32. Preferowane sektory kreatywne w rozwoju gmin (październik 2009)

Sektory kreatywne	Poznań	Gminy aglomeracji (oprócz Poznania)	Ogółem
Usługi doradczo-szkoleniowe	5,0	3,90	3,95
Ośrodki wspierania przedsiębiorczości	5,0	3,70	3,76
Pośrednictwo finansowe	5,0	3,65	3,71
Usługi informacyjne/informatyczne	5,0	3,90	3,95
Działalność naukowo-badawcza, w tym szkoły wyższe	5,0	3,55	3,62
Kultura: muzyka, teatr, fotografia, handel dziełami sztuki, architektura, rękodzielnictwo itp.	5,0	3,95	4,00
Działalność wydawnicza	5,0	3,60	3,67

Uwaga: skala 5-stopniowa; oznaczenia jak w tabeli 28

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

tów naukowo-badawczych, w tym uczelni, szczególnie w zakresie transferu technologii. Współpracowali chętniej z podmiotami i instytucjami, które wspierały bieżącą działalność przedsiębiorstw i bez których produkty przedsiębiorstwa nie zostałyby dopuszczone do obrotu rynkowego (Gaczek, Stryjakiewicz 2006, s. 70).

Nie został sformalizowany dla aglomeracji system generowania i udostępniania informacji z sektora nauki i jednostek wspierania biznesu dla powstających i rozwijających się przedsiębiorstw. Bliskość Poznania z wysoko rozwiniętym centrum naukowym i konsultingowym może oznaczać, że przedsiębiorca będzie bezpośrednio korzystać z oferty podmiotów w Poznaniu. Działania informacyjne w gminach są podejmowane w wycinkowym zakresie w ramach Ewidencji Działalności Gospodarczej oraz bieżącej obsługi patentów przez urzędy gmin. Jako formy poprawy dostępności informacyjnej mogły występować np. Gminne Centra Informacji (w programie Pierwsza Praca). W ramach aglomeracji interesującą propozycją byłoby przygotowanie wspólnego systemu informacyjnego dla biznesu o działalności naukowo-badawczej i jej potencjale w aglomeracji.

Rozwój aglomeracji powinien uwzględniać połączenie możliwości rozwoju endogenicznego i egzogenicznego (podejścia te bowiem nie wykluczają się). Oprócz sektorów ustawowo wspieranych przez jednostki samorządu terytorialnego, istotnymi branżami integrującymi dla aglomeracji są branże wysokiej techniki, zarówno w zakresie produkcji materialnej (przetwórstwo przemysłowe), jak i usługowej.

9. Ocena cech i zagrożeń potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej

Strategiczne zarządzanie rozwojem jednostki terytorialnej szczególnie jeżeli ta jednostka charakteryzuje się dużym skomplikowaniem wewnętrznych relacji i nosi charakter rozwoju metropolitalnego, wymaga zidentyfikowania silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń jej potencjału gospodarczego. Dobre rozpoznanie tych elementów, a także umiejętne ich powiązanie, pozwoli utrzymać korzystne trendy przeobrażeń struktury gospodarki, a przede wszystkim wskazać niezbędne działania na rzecz ograniczenia jej słabych stron. Umożliwi też wyprzedzającą reakcję na zagrożenia pojawiające się w otoczeniu, stwarzając szanse spożytkowania korzyści zewnętrznych.

9.1. Analiza SWOT gospodarki aglomeracji poznańskiej

Silne strony	Słabe strony
Struktura gospodarki i przedsiębiorczość	
<ul style="list-style-type: none"> – Zróżnicowana struktura gospodarki, w tym branżowa, wielkości przedsiębiorstw i organizacyjna – Aktywność gospodarcza w sferze średniowysokiej i wysokiej techniki – działań technologicznie intensywnych: opartych na dostawach komponentów i na technologii innowacyjnej – Skoncentrowanie potencjału gospodarczego w Poznaniu oraz w zachodniej i południowo-zachodniej części aglomeracji; zwiększanie aktywności inwestycyjnej w części gmin reszty aglomeracji poznańskiej – Powstawanie sformalizowanych sieci powiązań gospodarczych, wzrost liczby inicjatyw klastrowych – Aktywne korzystanie przez przedsiębiorców aglomeracji z funduszy unijnych w zakresie inwestycji i szkoleń – Inwestycje podmiotów z zagranicznym kapitałem, w tym szczególnie w gminach podpoznańskich – Targi poznańskie jako źródło informacji dla przedsiębiorstw i innych podmiotów otoczenia biznesu, a także forma promocji aglomeracji 	<ul style="list-style-type: none"> – Niewystarczająco wiedzochłonna struktura gospodarki – Mały udział sektora usług w wytwarzaniu WDB w Poznaniu – Niewystarczająco propagowana informacja o ofercie podmiotów otoczenia biznesu w stosunku do potrzeb gospodarki – Mało efektywne funkcjonowanie trwałej platformy kontaktu podmiotów otoczenia biznesu z przedsiębiorcami – Niewystarczająca współpraca przedsiębiorców w ramach zrzeszeń i izb gospodarczych w zakresie wypracowywania rozwiązań wspierających przedsiębiorczość – Nie w pełni wykorzystany potencjał gospodarczych sieci powiązań w zakresie transferu wiedzy między przedsiębiorcami – Brak identyfikacji marki aglomeracji poznańskiej i przenoszenia jej na gospodarkę – Słabe zintegrowanie gospodarki aglomeracji z resztą województwa

Silne strony	Słabe strony
Infrastruktura techniczna i otoczenie biznes	
<ul style="list-style-type: none"> - Preferowanie w dokumentach strategicznych przez niektóre gminy branż wysokiej techniki i sektorów kreatywnych - Dobra i intensywnie rozwijana infrastruktura drogowa - Dobre uzbrojenie terenów pod inwestycje; przyspieszenie procesu przygotowania terenów w gminach otaczających Poznań - Aktywność w pozyskiwaniu funduszy infrastrukturalnych ze środków Funduszu Spójności, ZPORR, PO Transport oraz PO IG - Lotnisko ułatwiające mobilność przedsiębiorców, naukowców i mieszkańców; poprawa dostępności komunikacyjnej z lotniskiem - Zainteresowanie niektórych gmin wspieraniem przedsiębiorczości; próby wsparcia rozwoju lokalnych sieci powiązań gospodarczych, w tym sieci zaawansowanych technologii 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak cyklicznie identyfikowanych potrzeb przedsiębiorców aglomeracji i brak gminnych forów gospodarczych - Brak kompleksowej informacji w gminach na temat oferty wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności; brak koordynacji działań - Brak warunków organizacyjnych i technicznych wzrostu mobilności na aglomeracyjnym rynku pracy - Małe powiązania między podmiotami systemu wsparcia biznesu
Innowacyjność i sektor badawczo-rozwojowy	
<ul style="list-style-type: none"> - Duża liczba jednostek naukowo-badawczych, aktywnych w kraju i za granicą - Dobra baza kształcenia akademickiego i ustawicznego, działalności naukowej i certyfikacji - Wzrost liczby podmiotów otoczenia biznesu i wsparcia przedsiębiorczości - Oddziaływanie poznańskich firm i instytucji otoczenia biznesu na rozwój ościennych regionów, szczególnie w zakresie pozyskiwania funduszy pomocowych, logistyki i konsultingu finansowego - Inicjatywy wspierania sieci powiązań, transferu technologii, np. promotorzy przedsiębiorczości - Gotowość przedsiębiorców do wykorzystywania dobrych wzorów w sferze technologii i innowacji 	<ul style="list-style-type: none"> - Zbyt małe nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach, małe nakłady na B+R z przedsiębiorstw - Ograniczone wykorzystywanie lokalnego dorobku badawczego przez przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym. Pozyskiwanie technologii z central tych firm - Słaba współpraca przedsiębiorców z nauką, a także przedsiębiorców między sobą w zakresie działalności badawczo-rozwojowej, transferu technologii - Niewystarczająca liczba brokerów technologii/innowacji - Brak rozwiniętej aktywności gmin, oprócz Poznania, we wspieraniu innowacyjności - Komercyjna oferta nauki dla biznesu nie w pełni odzwierciedla potencjał naukowy uczelni - Niska intensywność procesów kooperacyjnych w gospodarczych sieciach powiązań - Brak dobrze działającej lokalnej struktury połączeń kredytowych

Szanse	Zagrożenia
Polityczno-prawne	
<ul style="list-style-type: none"> - Możliwości wykorzystania funduszy unijnych, wspierających rozwój infrastruktury technicznej, inwestycyjnej i szkolenia na potrzeby gospodarki - Realizacja zapisów wspólnotowej polityki energetycznej, standardów ochrony środowiska, ekologii <ul style="list-style-type: none"> - możliwość rozwoju przedsiębiorstw bazujących na alternatywnych źródłach energii, chroniących środowisko itp. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niewystarczające wsparcie przedsiębiorczości i innowacyjności w Polsce - Niewykształcone w Polsce struktury organizacyjno-prawne współpracy MSP z sektorem B+R - Skomplikowany system prawny (w tym w zakresie ppp), wysoki poziom fiskalizmu, obciążeń ZUS - Brak systemu motywowania sektora B+R do współpracy z przemysłem
Ekonomiczne i demograficzne	
<ul style="list-style-type: none"> - Zainteresowanie zagranicznych przedsiębiorców inwestycjami i/lub wchodzeniem z produktami/usługami do Polski - Promocja gospodarki kraju m.in. w związku z Euro 2012, a także poprzez współpracę z regionami Europy - Zmniejszanie się barier w zakresie infrastruktury technicznej w obrębie kraju oraz w porównaniu z zagranicą - Dobra renowa polskich informatyków, lekarzy, projektantów i ekonomistów (szczególnie księgowych i finansistów) - Konkurencja ze strony innych regionów, wymagająca poszukiwania nowych możliwości rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> - Ryzyko walutowe i niestabilność finansów publicznych - Wzrost kosztów działalności spowodowany kosztami surowców na świecie, kosztami pracy w kraju itd. - Perspektywa odchodzenia inwestorów do krajów o niższych kosztach wytwarzania - Niewystarczająca dostępność kapitału dla finansowania rozwoju technologii, w tym kapitału wysokiego ryzyka - Zmniejszanie się liczby ludności w wieku produkcyjnym, starzenie się społeczeństwa, niebezpieczeństwo emigracji zarobkowej
Społeczno-kulturowe	
<ul style="list-style-type: none"> - Wzrost znaczenia zdrowej żywności i standardów ekologicznych w życiu społecznym - Rosnąca popularność polskich produktów za granicą - Możliwość zmiany negatywnych stereotypów dotyczących polskich firm i produktów - Możliwości współpracy z innymi aglomeracjami europejskimi 	<ul style="list-style-type: none"> - Słabo wykreowana marka polskich produktów (oprócz niektórych wyrobów rolno-spożywczych)
Technologiczne	
<ul style="list-style-type: none"> - Rozwinięta komunikacja drogowa, szczególnie między wschodem a zachodem Polski, z rozgałęzieniem w układzie północ-południe - Współpraca w ramach europejskiego obszaru badawczego - Postęp w biotechnologii, nanotechnologii i w technikach teleinformatycznych (ICT) 	<ul style="list-style-type: none"> - Niewystarczające wsparcie mechanizmów transferu technologii z sektora B+R do biznesu w kraju - Brak krajowego systemu transferu kadr nauki do biznesu - Zbyt mała rola regionalnych funduszy strukturalnych we wsparciu sfery B+R - Perspektywa zwiększenia kosztów energii i kosztów pracy

9.2. Wnioski na potrzeby strategii rozwoju aglomeracji poznańskiej

Postulowane obszary poprawy aktywności działań w aglomeracji poznańskiej na rzecz wzmocnienia jej potencjału gospodarczego obejmują:

- I. Zwiększenie aktywności gmin w tworzeniu aglomeracyjnej koncepcji rozwoju gospodarczego:
 - 1) organizację aglomeracyjnego forum dyskusyjnego, umożliwiającego wymianę poglądów przedstawicieli podmiotów publicznych, przedsiębiorców i mieszkańców aglomeracji;
 - 2) wymianę informacji między gminami aglomeracji w zakresie:
 - prowadzonych i planowanych inwestycji infrastrukturalnych, ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji komunikacyjnych;
 - sytuacji na rynku pracy;
 - dostosowywania programów nauczania do potrzeb rynku pracy;
 - podejmowania wspólnych działań promocyjnych (w tym promocji firm innowacyjnych i eksporterów);
 - oferty instytucji wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności;
 - wymiany informacji na temat dobrych praktyk w celu wspierania przedsiębiorczości w aglomeracji;
 - inicjatyw kulturalno-rozrywkowych, turystycznych, w tym konkursów, proponowania oferty integrującej gminy aglomeracji, wychodzącej poza miasto Poznań;
 - 3) stałe monitorowanie priorytetowych obszarów rozwoju gminy, przy wykorzystaniu okresowo aktualizowanej bazy informacji;
 - 4) tworzenie w wymiarze aglomeracji strategii o charakterze sektorowym, uwzględniającej możliwości kształtowania gospodarczych powiązań sieciowych;
 - 5) opracowywanie cyklicznych raportów o stanie gospodarki aglomeracji w porównaniu z innymi aglomeracjami krajowymi i zagranicznymi.
- II. Zwiększanie dostępności do informacji i usług doradczych poprzez stworzenie interaktywnej bazy danych umożliwiającej przegląd ofert prac i usług podmiotów naukowo-badawczych oraz podmiotów obsługi biznesu i kojarzenie partnerów do transferu wiedzy i technologii. Informacje w bazie powinny uwzględniać:
 - 1) dane na temat instytucji otoczenia biznesu, jednostek naukowych i firm z terenu aglomeracji, co pozwoli tym instytucjom lepiej dopasować swoją ofertę do potrzeb aglomeracyjnej gospodarki;
 - 2) rezultaty dotychczasowych projektów promujących innowacyjność, podkreślających korzyści współpracy.
- III. Monitorowanie klimatu przedsiębiorczości w gminach aglomeracji, w tym zbieranie opinii przedsiębiorców o działaniach na rzecz wspierania przedsiębiorczości oraz zmianach warunków inwestowania na jej obszarze.

- IV. Wzmocnienie podmiotów zrzeszających firmy dla reprezentacji przedsiębiorców jako strony w dialogu społecznym z władzami Poznania, powiatu poznańskiego i gmin oraz z organizacjami *non-profit*. Dotychczasowy zakres reprezentacji jest niewystarczający w stosunku do potencjału gospodarczego aglomeracji.
- V. Wykorzystanie możliwości aktywnego stymulowaniu powstawania i rozwoju sieci powiązań preferowanych branż w aglomeracji; znaczenie władz jednostek terytorialnych w tym zakresie wynika z możliwości ich bliskiego kontaktu z uczestnikami życia gospodarczego.
- VI. Integrowanie uczestników lokalnego (aglomeracyjnego) systemu innowacji przy współudziale gmin. Działania gmin lub formalnej bądź nieformalnej jednostki powołanej w tym celu powinny zapewnić rozwinięcie więzi między podmiotami naukowo-badawczymi a przedsiębiorstwami. Realizowanie przedsięwzięć integrujących w sferę B+R z gospodarką oraz wzmacniających podmioty otoczenia innowacyjnego powinno odwrócić negatywne tendencje w dotychczasowym wykorzystywaniu wyników prac naukowo-badawczych poznańskiego ośrodka naukowego.
- VII. Zapewnianie otwartości gospodarki aglomeracji przy utrzymaniu zróżnicowania branżowego (promocja eksportu i innowacji przez Radę Aglomeracji Poznańskiej i Poznań przy udziale Urzędu Marszałkowskiego). Zróżnicowanie branżowe pozwala lepiej reagować na niekorzystne, recesyjne zjawiska i procesy w gospodarce krajowej i międzynarodowej. Pozwala też lepiej dostosowywać się do potrzeb globalnego rynku, szczególnie w zakresie transferu wiedzy i technologii.
- VIII. Kształtowanie pozytywnego wizerunku aglomeracji jako obszaru aktywności gospodarczej i jego promocję. Działanie to można realizować poprzez:
- 1) tworzenie aglomeracyjnej bazy informacyjno-promocyjnej, poprzez portal internetowy, kierowanej do inwestorów zewnętrznych, turystów, studentów i innych podmiotów zewnętrznych;
 - 2) tworzenie marki aglomeracji jako całości z uwzględnieniem jej potencjału gospodarczego oraz kreowanie i rozwój aglomeracyjnych produktów markowych;
 - 3) koordynację promocji gmin i podmiotów funkcjonujących w aglomeracji;
 - 4) łączenie aktywności gmin w zakresie inicjatyw kulturalno-rozrywkowych, tworzenie oferty integrującej gminy aglomeracji, wychodzącej poza miasto Poznań (sektory kreatywne stają się istotnym endogenicznym czynnikiem budowania kapitału społecznego, a tym samym potencjału gospodarczego aglomeracji).
- Wymienione postulaty nie tworzą oczywiście zamkniętej listy. Wydaje się jednak, że ich podjęcie może wpłynąć na zwiększenie potencjału gospodarczego aglomeracji poznańskiej, zwłaszcza w sytuacji zmian pojawiających się w jej otoczeniu przestrzennym i społeczno-ekonomicznym oraz stopniowego zanikania prostych czynników wzrostu gospodarczego, takich jak zasoby pracy czy zasoby środowiska przyrodniczego, które z jednej strony się wyczerpują, a z drugiej strony muszą być poddawane ochronie.

10. Wybrane ważne firmy, strefy aktywizacji gospodarczej i wydarzenia biznesowe

Fot. 1. Volkswagen Poznań, trzy zakłady: Poznań-Antoninek, Poznań-Wilda i Swarzędz (fot. Archiwum VW Poznań)

Koncern Volkswagen należy do grona najpotężniejszych producentów pojazdów na świecie i jest jednym z największych pracodawców w aglomeracji poznańskiej – w 2010 r. spółka zatrudniała 6,1 tys. osób, a po uwzględnieniu kooperantów i dostawców współpracujących z firmą dodatkowo 10 tys. osób. Fabryka w Poznaniu jest, obok zakładu w Hanowerze, drugim zakładem koncernu produkującym samochody użytkowe (miejskie samochody dostawcze). Na podkreślenie zasługuje współpraca zakładu z jednostkami badawczo-rozwojowymi, głównie instytucjami Politechniki Poznańskiej, a także jego zaangażowanie w tworzenie klastra motoryzacyjnego. Firma przyjmuje studentów kierunków technicznych i ekonomicznych na praktyki zawodowe, co można traktować jako jej wkład w tworzenie warunków podnoszenia kwalifikacji i budowanie kapitału ludzkiego aglomeracji.

Fot. 2. GlaxoSmithKline Pharmaceuticals SA GK, Poznań (fot. R. Bul)

Grupa Kapitałowa GlaxoSmithKline jest jednym z potentatów branży farmaceutycznej na świecie. W 1998 r. firma wykupiła poznańskie zakłady farmaceutyczne Polfa, inwestując w rozwój najnowszych technologii ponad 400 mln dolarów. W 2009 r. firma zatrudniała 1600 osób i miała najwyższe przychody ze sprzedaży na 1 zatrudnionego w aglomeracji poznańskiej (wg „Listy 500 Rzeczpospolitej”). Produkcja ma charakter wysoce innowacyjny oparty na zaawansowanych technologiach. Innowacyjność produktowa firmy to nowe leki, innowacyjność procesowa to najnowocześniejsze technologie produkcji i kontroli jakości, a innowacyjność organizacyjna to nowoczesny system zarządzania procesami i pracą ludzi. Firma posiada własny Dział Rozwoju Produktów, gdzie zatrudnia prawie 50 pracowników naukowo-badawczych, a dodatkowo współpracuje z wieloma firmami w aglomeracji i korzysta z zaplecza naukowego poznańskich uczelni i jednostek badawczo-rozwojowych. Wykorzystywanie potencjału badawczego koncernu zapewnia dostęp do światowych platform technologicznych i światowego rynku.

Fot. 3. Solaris Bus & Coach – Bolechowo, gmina Czerwonak (fot. Archiwum prasowe Solaris)

Solaris – polska firma rodzinna działająca od 1994 r. jest czołowym producentem autobusów, autokarów, trolejbusów, a obecnie także tramwajów miejskich w Polsce. Główna siedziba fabryki i dotychczasowa produkcja skupia się w Bolechowie, ale od 2010 r. hale produkcyjne rozbudowują się w Murowanej Goślinie. Firma zatrudniała w 2009 r. 1600 osób, a w 2010 r. już 1800 osób. Dzięki wysokiej jakości i renomie produktów ponad 50% produkcji eksportowane jest do 18 krajów europejskich i kilku krajów na świecie. Solaris Bus & Coach należy do grupy przedsiębiorstw innowacyjnych zaawansowanej technologii, był dwukrotnie wyróżniany nagrodą za innowacyjne produkty i współpracę z poznańskimi jednostkami naukowo-badawczymi.

Fot. 4. Kompania Piwowarska SA GK (fot. M. Kaczmarczyk)

Główna siedziba i zakłady produkcyjne Kompanii Piwowarskiej (utworzonej w 1999 r.) zlokalizowane są w Poznaniu. Firma jest liderem branży piwowarskiej w Polsce i wchodzi w skład koncernu SABMiller, jednego z największych producentów piwa na świecie. Produkuje lub dystrybuuje piwo na sześciu kontynentach. Zakład produkcyjny w Poznaniu jest jednym z najnowocześniejszych browarów w Europie, produkującym 6 milionów hektolitrów piwa rocznie i zatrudniającym w 2009 r. 3300 osób. Na podkreślenie zasługuje współpraca zakładu z uczelniami wyższymi, w tym jego zaangażowanie w klubie partnera Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu oraz w promocję kultury na obszarze aglomeracji.

Fot. 5. Bridgestone Poznań Sp. z o.o. (fot. A. Kijowski, W. Mania)

Japońska grupa Bridgestone jest globalnym liderem produkcji opon do wszelkich pojazdów kołowych. Firma posiada 59 fabryk na całym świecie i zatrudnia łącznie 134 tys. pracowników. Poznańska fabryka powstała w 2001 r. Jest to szósty zakład produkcyjny w Europie i pierwszy w Polsce zatrudniający 1350 pracowników. Firma ogłosiła już decyzję o rozbudowie fabryki w Poznaniu, która pozwoli zwiększyć produkcję, a także zatrudnić dodatkowych 200 pracowników. Na podkreślenie zasługuje, że centrala Bridgestone Europe tworzy w Poznaniu centrum finansowo-księgowo, które zostanie otwarte już w czerwcu 2011 r. Podejmowane działania o rozbudowie i tworzeniu centrum finansowo-księgowego świadczą o wykorzystywaniu korzyści skali i korzyści aglomeracji oraz miękkich czynników lokalizacji (kwalifikacje i zaufanie na rynku pracy, uznanie dla wysokiej jakości produkcji).

Fot. 6. Wielkopolskie Zakłady Farmaceutyczne BIO-WIN S.A. (fot. Archiwum UMiG Murowana Goślina)

BIO-WIN to jeden z największych pracodawców w gminie Murowana Goślina. Zakład powstał w końcu lat 90. XX w. i dzięki zastosowaniu nowatorskich, austriackich i angielskich, technologii produkcyjnych jest jednym z najnowocześniejszych w Polsce zakładów spirytusowych.

Fot. 7. Firma Baumit w Pobiedziskach (fot. Baumit Pobiedziska)

Austriacka grupa kapitałowa Baumit to jeden z czołowych producentów materiałów budowlanych oraz jedna z najbardziej znanych i cenionych marek z branży budowlanej w Europie. W Polsce firma posiada cztery zakłady produkcyjne, w tym najnowocześniejszy w Pobiedziskach. Inwestycja została rozpoczęta w 2009 r. (zaangażowano około 16 mln euro), a zakład produkcyjny oficjalnie otwarto w maju 2011 r. Firma docelowo będzie zatrudniać około 50 osób, ale na każdą osobę zatrudnioną przewiduje się dodatkowo 3–4 miejsca pracy wśród dostawców i kooperantów.

Fot. 8. Raben Group Sp. z o.o., Gądky (fot. Archiwum UMiG w Kórniku)

Holenderska firma logistyczna Raben oferuje kompleksowe usługi logistyczne, magazynowe, dystrybucję krajową i międzynarodową. Firma posiada w Polsce sieć 21 terminali oraz 11 centrów dystrybucyjnych o łącznej powierzchni magazynowej 235 tys. m². Oddział firmy w podpoznańskich Gądkach w 2009 r. uzyskał jeden z najwyższych przychodów z przedsiębiorstw działających w aglomeracji poznańskiej (pozycja 229 na „Liście 500 Rzeczpospolitej”). W 2010 r. firma zatrudniała około 3500 osób.

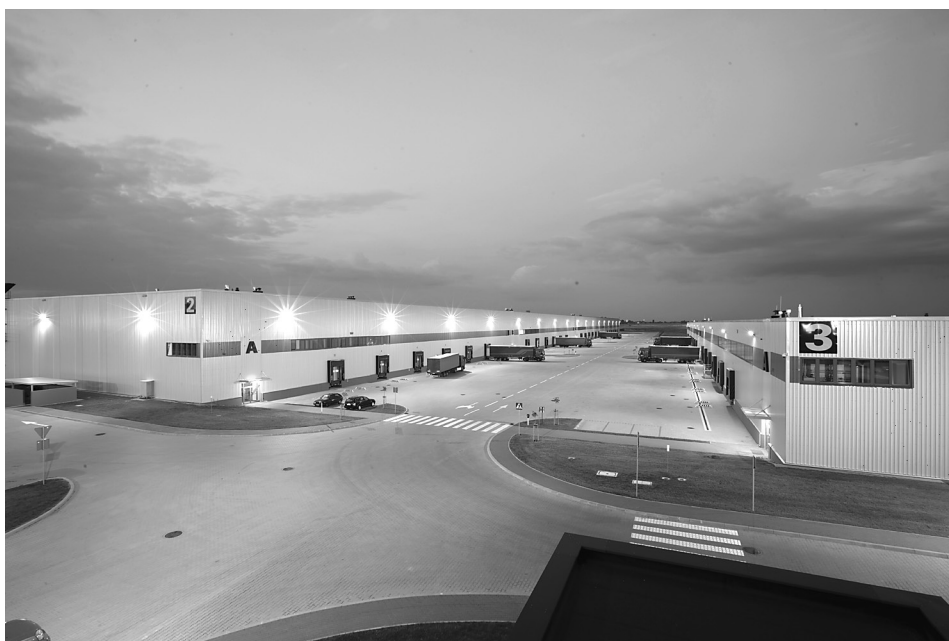
Fot. 9. Strefa aktywności gospodarczej w Niepruszewie (gmina Buk) (fot. Archiwum UMiG Buk)

Dzięki dogodnej lokalizacji przy autostradzie A2 i pełnemu uzbrojeniu terenu swoją działalność zlokalizowało tu wiele firm krajowych i zagranicznych. Należą do nich m.in.: Hempel, Claas, KIE, Banken, Univeg, Winkiel, Dantex, CID Line, Building Plastics, Trans-Poz, Lehmann Agrotechnika, DBS, Elcom Propack, Davex, Pap Star, Wool Star.

Fot. 10. Strefa aktywizacji gospodarczej – Kostrzyn Wielkopolski (fot. Archiwum UMiG Kostrzyn)

W gminie Kostrzyn Wielkopolski, wzdłuż drogi krajowej 91 oraz powstającej S5, rozwijają się atrakcyjne tereny inwestycyjne, o dobrym połączeniu z Poznaniem i autostradą A2. Do tej pory w gminie swoje wielkie centra logistyczne zlokalizowały sieć handlowa Biedronka oraz firma Jutrzenka Colian Sp. z o.o.

Fot. 11. Centrum Logistyczno-Inwestycyjne Poznań, Swarzędz-Jasin (fot. Archiwum CLIP)

Centrum zlokalizowane jest we wschodniej części gminy Swarzędz, dysponuje halami magazynowo-produkcyjnymi o łącznej powierzchni ok. 105 000 m² oraz własnym terminalem kolejowym. CLIP jest obok firm: Panattoni, ProLogis, LOGIT, Tulipan i SERGO największym deweloperem na aglomeracyjnym rynku magazynowym.

Fot. 12. Strefa aktywizacji gospodarczej Tarnowo Podgórne (fot. A. Kijowski, W. Mania)

Gmina Tarnowo Podgórne jest liderem gospodarczym wśród gmin aglomeracji poznańskiej. Wzdłuż drogi krajowej nr 92 przebiegającej przez gminę rozwija się jedna z największych w Polsce stref aktywizacji gospodarczej, gdzie swoją działalność lokalizują firmy produkcyjne, handlowo-usługowe, budowlane i logistyczne. Do największych przedsiębiorstw w gminie zaliczyć należy: Kimball Electronics Poland (produkcja i usługi wiedzy zaawansowanych technologii; firma działa od 2009 r., a już w 2010 r. znalazła się na 485 pozycji „Listy 500 Rzeczpospolitej”, zatrudniając 410 osób), Koelner (firma z grupy MSP, produkcyjno-usługowa zaliczana do średnio wysokiej techniki), TES Group SA (dział handlowy i największy w Polsce magazyn resorów) oraz szereg innych znanych światowych i krajowych marek.

Fot. 13. Nickel Technology Park Poznań (NTPP) (fot. Archiwum Miasta Poznania)

NTPP powstał w 2006 r. w Złotnikach (gmina Suchy Las) i jest to pierwszy niepubliczny park technologiczny w Polsce. Zajmuje powierzchnię 33 ha i oferuje elastyczne warunki wynajmu nowoczesnych powierzchni biurowych, hal magazynowo-produkcyjnych i w pełni wyposażonych sal konferencyjnych oraz adaptację tych powierzchni do indywidualnych potrzeb. NTPP oferuje usługi: doradztwo unijne, Data Center i Outsourcingu IT. Na podkreślenie zasługują dodatkowe inicjatywy i projekty uruchamiane w ramach parku:

- Nickel BioCentrum (utworzony w 2010 r.) – obsługa klientów z zakresu bio-sektora –laboratoria, usługi doradcze, informacyjne i finansowe, szkolenia pro-innowacyjne, oceny projektów badawczo-rozwojowych i innowacyjnych;
- Nickel Inkubator (w realizacji) – wynajem specyficznych powierzchni i doradztwo w zakresie możliwości współpracy małych i średnich przedsiębiorstw;
- Stowarzyszenie BioRegion Wielkopolska – celem jest integracja i promocja branży biotechnologicznej, medycznej i life science, propagowanie wiedzy dla biznesu oraz promocja przedsiębiorczych postaw w sektorze nauki.

Projekty NTPP już zrealizowane i znajdujące się w realizacji korzystały z dofinansowania unijnego z programów operacyjnych Kapitał Ludzki i Innowacyjna Gospodarka. Rozwój parku był możliwy w efekcie inicjatywy i zaangażowania członków zarządu, dobrych warunków lokalizacyjnych, lokalnego i regionalnego klimatu inwestycyjnego oraz korzyści aglomeracji (gęstość firm, kapitał wiedzy ośrodka poznańskiego) i dobrej dostępności komunikacyjnej (położenie przy obwodnicy Poznania i S11 oraz bliskość lotniska Ławica).

Fot. 14. Piotr i Paweł SA GK (fot. T. Kaczmarek)

Piotr i Paweł to rodzinna firma o poznańskim rodowodzie, która rozpoczęła działalność w 1990 r., doprowadzając do utworzenia sieci nowoczesnych delikatesów, które skutecznie rywalizują z zagraniczną konkurencją w segmencie super- i hipermarketów. W 2000 r. firma uruchomiła własne Centrum Logistyczne w Sadach koło Poznania. W 2010 r. sieć handlowa obejmowała 78 sklepów zlokalizowanych w 48 miastach w całym kraju. Średnia powierzchnia sprzedażowa sklepów, z których wiele zlokalizowanych było we wiodących centrach, galeriach usługowo-handlowych, wynosi 1100 m², a asortyment obejmuje około 30 000 pozycji.

Fot. 15. Firma W. Kruk (fot. T. Kaczmarek)

Firma W. Kruk powstała w 1840 r. i jest jedną z najstarszych w Polsce, działających w branży jubilerskiej. W 2002 r. firma zadebiutowała na Giełdzie Papierów Wartościowych, a w 2008 r. nastąpiło przejście marki przez grupę Vistula Group SA. Obroty firmy wynoszą około 140 mln zł. W. Kruk dysponuje 60 salonami sprzedaży na terenie całej Polski i zatrudnia ogółem 400 pracowników.

Fot. 16. Międzynarodowe Targi Poznańskie (fot. M. Kaczmarczyk)

Międzynarodowe Targi Poznańskie, które rozpoczęły działalność wystawienniczą w 1921 r., stanowią obecnie jedną z najbardziej rozpoznawalnych marek Poznania i Wielkopolski w kraju i za granicą. Obecnie MTP są największym centrum wystawienniczym w Polsce i drugim organizatorem targów w Europie Środkowo-Wschodniej. Posiadają niemal 50% udziałów w krajowym rynku targowym i w znaczący sposób wpływają na rozwój gospodarczy miasta Poznania oraz całej aglomeracji. Rola MTP w budowaniu potencjału gospodarczego i utrzymywaniu przewagi konkurencyjnej Poznania w Polsce jest niezaprzeczalna, w ciągu każdego roku odbywa się tutaj wiele imprez handlowo-wystawienniczych o zróżnicowanym profilu, co daje przedsiębiorcom możliwość bezpośredniego kontaktu z nowoczesnymi rozwiązaniami technologicznymi, nowymi materiałami i innowacyjnymi produktami. Na terenie hal targowych i oferowanych pomieszczeń konferencyjnych odbywają się szkolenia, a do ważniejszych należą poznańskie targi przedsiębiorczości (np. w kwietniu 2011 r. Poznańskie Dni Przedsiębiorczości Akademickiej).

Fot. 17. Forum Gospodarcze Aglomeracji Poznańskiej (fot. M. Wójcicki)

Forum to coroczna inicjatywa Wielkopolskiej Izby Przemysłowo-Handlowej, która ma na celu integrowanie środowisk odpowiedzialnych za rozwój społeczno-gospodarczy aglomeracji poznańskiej. W 2011 r. odbyło się czwarte spotkanie z tego cyklu. Forum dzięki formie bezpośrednich spotkań daje możliwość wymiany doświadczeń pomiędzy środowiskiem samorządowym, rządowym, biznesowym i naukowym w celu tworzenia pozytywnej atmosfery, promocji potencjału ekonomicznego i zwiększania atrakcyjności aglomeracji poznańskiej dla inwestorów i mieszkańców.

Literatura

- Gaczek W.M., 2004. Potencjał innowacyjny w rozwoju największych miast polskich. [W:] S. Korenik, K. Szółek (red.), *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*. Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Biuletyn, 214: 32–43.
- Gaczek W.M., 2006. Polaryzacja czy wyrównywanie szans rozwoju gospodarczego w regionach Polski. [W:] S. Korenik, K. Wilk (red.), *Gospodarka – przestrzeń – rozwój*. Wydawnictwo AE, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, 1143: 23–37.
- Gaczek W.M., 2009a. *Gospodarka oparta na wiedzy w Poznaniu*. Urząd Miasta Poznania (www.poznan.pl/strategia).
- Gaczek W.M., 2009b. *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*. Studia KPZK PAN, CXVIII. Wydawnictwo KPZK PAN, Warszawa.
- Gaczek W.M., 2009c. *Przemiany ludnościowe i gospodarcze wielkich miast polskich po roku 1990*. [W:] S. Wierzchosławski (red.), *Rodzina i gospodarstwo domowe w środowisku wielkomiejskim*, XIX: 27–45. Wyd. UEP, Poznań.
- Gaczek W.M., 2010a. *Metropolia jako źródło przewagi konkurencyjnej gospodarki regionu*. *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Oeconomica*, 246: 5–2.
- Gaczek W.M., 2010b. *Miasta jako bieguny rozwoju w polskiej przestrzeni – polaryzacja czy konwergencja*. [W:] *Prace z gospodarki przestrzennej. Zeszyty UE w Poznaniu*, 161: 88–110.
- Gaczek W.M., Kuciński J., Urbaniak M., 2007. *Case Study Report for Wielkopolskie Voivodship, Poland*. European Communities (<http://cordis.europa.eu/erawatch>).
- Gaczek W.M., Romanowski R., Urbaniak M., 2008. *System innowacji Wielkopolski na tle pozostałych polskich regionów realizujących Regionalne Strategie Innowacji*. [W:] W.M. Gaczek, T. Strykiewicz (red.), *Ocena realizacji celów Regionalnej Strategii Innowacji oraz stanu systemu innowacji w Wielkopolsce – wyniki badań monitorujących*. Poznań.
- Gaczek W.M., Strykiewicz T. (red.), 2006. *System innowacji w Wielkopolsce. Podsumowanie 2-letniego okresu wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji*. Poznań.
- Grosse T.G., 2007. *Innowacyjna gospodarka na peryferiach?* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Mrozińska A., 2011. *Dochody i wydatki budżetowe jako odzwierciedlenie kondycji gospodarczej i narzędzie kształtowania profili inwestycyjnych gmin aglomeracji poznańskiej*. [W:] W.M. Gaczek, J.W. Komorowski (red.), *Metropolia w oczach ekonomisty*. Wydawnictwo UEP (w druku).
- Parysek J.J., 2010. *Agglomeracja poznańska: wybrane problemy rozwoju i funkcjonowania*. [W:] J.J. Parysek, L. Wojtasiewicz, B. Gruchman (red.), *Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej*. Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, 4. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Perska A., 2011. *Klimat inwestycyjny w gminach aglomeracji poznańskiej*. [W:] W.M. Gaczek, J.W. Komorowski (red.), *Metropolia w oczach ekonomisty*. Wydawnictwo UEP (w druku).
- Strykiewicz T., 2008. *Rozwój sektora kreatywnego w regionach metropolitalnych*. [W:] J.J. Parysek, T. Strykiewicz (red.), *Region społeczno-gospodarczy i rozwój lokalny*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 105–119.

W serii Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej ukazały się dotychczas:

2010

1. Leśnictwo i gospodarka leśna na obszarze aglomeracji poznańskiej
2. Zasoby przyrodnicze i ich ochrona w aglomeracji poznańskiej
3. Krajobraz i dziedzictwo kulturowe wsi w aglomeracji poznańskiej
4. Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej
5. Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej
6. Marketing terytorialny w aglomeracji poznańskiej
7. Sport w aglomeracji poznańskiej
8. Transport w aglomeracji poznańskiej

2011

9. Strategie rozwoju wybranych obszarów metropolitalnych w Europie. Rekomendacje dla aglomeracji poznańskiej
10. Infrastruktura techniczna i usługi komunalne w aglomeracji poznańskiej
11. Potencjał gospodarczy aglomeracji poznańskiej
12. Spójność terytorialno-administracyjna aglomeracji poznańskiej
13. Procesy demograficzne w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2009
14. Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie usług edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej
15. Funkcjonowanie i integracja aglomeracji poznańskiej w opinii mieszkańców i polityków lokalnych
16. Gospodarka rolna w aglomeracji poznańskiej
17. Usługi zdrowotne i socjalne w aglomeracji poznańskiej
18. Założenia i proces budowy strategii rozwoju aglomeracji poznańskiej